

მწიგნობარი

ქართული
ბიბლიოთეკა

1870

ა ზ რ ი ლ ი.

წელაწადი მეორე.

თბილისი.

„მწიგნობარის“ რედაქციის სტამბა.

1870.

წოდება თხზულებათა:

1. ბავშვების მოკლას (თხზუდ. კომპილ.)
თარგმნილი . . . . . გ. მანაბდისაგან.
2. „დედაკაცმა თუ გაიწია, ცხრა უღელი სარის უმძღვარესია“, კომედია . . . . . თ. რაფ. ერისთავისა.
3. გზებისა და ბოგირების მნიშვნელობა . . . . . მოსკუ ქიქოძისა.
4. * * (ლექსი) . . . . . ფაჩუელისა.
5. პასუხი ახალგაზდა მოღვესებს (ლექსი) . . . . . წვალტუბელისა.
6. ჩინეთის მკურნეობაზედ, თარგმნ. და მატებული . . . . . ბ. გაბაშვილისაგან.

თ. ივ. ბარათაშვილმა აღგვითქვა თანამშრომელობა და განდობილად დასაბუქდავად კომედია: „სიმართლე თავისას გაიტანდა“.

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

მნათობი

სალიტერატურო და სამეცნიერო ჟურნალი.

1870

ა ზ რ ი ლ ი .

ჩვენ უნდა კობოთ ჩვენი მუობადი,
ჩვენ უნდა მივხედოთ მომავალი ხდისხ...
*** — ს.

არც კაცი ვარც, თუ ცოცხალი მკვდარს
უმსგავსოს,
იუოს ხოფელში დ ხოფელს კი არარა
არვინ...

ნ. ბარათაშვილი

თბილისი.

„მნათობის“ რედაქციის სტამბაში.

1870.

რედაქციის განცხადება.

მომეტეულ ნაწილს ამ 1870 წ. «მნათობის» ხელის-მომწერს
ჟურნალ არ შემოუტანია «მნათობის» სკედრი ფული; ამის გამო რედაქ-
ცია უმორჩილესად ხაზოვს, ვისაც არ შემოუტანია — შემოიტანოს რაც
შეიძლება ჩქარა.

თავი 11.

ბაკშვიის სადგურია.

აქმდის მე მკითხველს გინობე. თუ რა განსხვავებული თვისება აქვს ბაკშვიის აკბულებას და ან როგორი მოკლა გჭირება ასე დასადგურულს მუქეს წაების და გაშვების დროს. ესეა მე მხურს მკითხველს გინობა იმ გარეშე პირობებზე, რომელთაც უფრო ვკლავს შენი ზედმეტად აქვს ბაკშვიის აკბულების განსახე და და იმის ხიბრთელზე. უმთავრესი ამ პირობათგანა არის ქარი, რომელმაც ბაკშვიი ხიბრთეს, და ადგილი, სადა ის ხვსოვრებს.

სახლის ადგილი. ბირველი და უმთავრესი პირობა ბაკშვიის სადგურისა იმში მდგომარეობს, რომ ამ სადგურში ყოველთვის სუფთა ქარი იყოს. ამისათვის კარგი იქნება საცხოვრებლად გამარჩიონ მშრალი და მდლობი ადგილი. ეს ადგილი უნდა იყოს მიმორებული ნოტიო ადგილებს, და ერთის ხიტუვით იმს, რაც ასევეს ქარს; ამის გარდა ის უნდა შეუდრო ადგილი იყოს, სადაც ქარი არ იდის. რა საკვირველია, თუ კი გინს შეუქმანს, ბაკშვიისთვის სოფელში ხვობს ცხოვრება, ვიდრე ქალაქში, მდლიან კარგი იქნება, რომ სახლი ტყეზე, ტყეზე, ჭაობებზე ანუ გუბებზე ასეა არ ედგას; რასაკვირველია, იქნება ადგილის დასამშენებლად ეს ყოველი ფერი კარგი იყოს, მაგრამ ხიბრთელისთვის მქნებულა, რადგან ხანოტიეს ასევეს და ამით

ქარს იდენს. ამისთვის კარგი არ არის ხასლის ანუ ხოჯელის ჰაერითა და იმ ადგილზე, სადაც გარშემო სმირი ტყე და მოები არტყის, არის იმის მიზეზი, რომ ზოგჯერ ხოჯელი უფრო ხეკებს კენს, ვიდრე ქალაქი.

გარდა ამისა რომ ბავშვის სადგური მშრალი ჰქონდეს ადგილი უნდა იყოს, ამასთანავე ვაი შესასედავი ჰქონდეს ადგილი უნდა იყოს. კარგი იქნება, რომ სახლს ჰინდაპირ მზე დახტქროდეს, რადგან უფრო ვთბილება, მხარული იქნება ჰქოარეც ესა, მზის მუქს საზოგადოდ რაღაც გამტაცისლეული მოქმედება აქვს, როგორც ცხოველზედა იხე მტანარეზედაც. ბავშვები, რომელნიც მზის ხინათლეს მოკლეულები არიან, იმით ივერ-წახული ჰქნული ხახე აქვით ჰქოფრო ხუტკიც არიან.

მახსხადამე მხარული ჰქა ადგილი ბავშვებისთვის ძალიან ხაჭირია; თუმა ვა ამხ არაეის ამტნეეს, მეგრამ ბავშვების ხინროელეკუდ ჰქ იმით ხახითოხედ დიდი რედმოქმედება აქვს. რამდენითაც აკებულება უფრო მთამეკვდელია, იმდენად უნდა კვტადნოთ, რომ, რაც შეიძლება დეს, ამ აკებულებამ კარგი მთამეკვდელებს მიიღოს: ხელი ჰქ მოხაქკინი ადგილისიკან შეიძლება მთამეკვდელი ბავშვი შწუნარე ჰქ დალიხებული ხახითისი შექმნას; ამ გვარი ბავშვის ხულის მდგომარეობა იმის ხინროელისთვის დიდად მქნებული იქნება. ამხ გარდა ხასლი მშრალ ადგილზედა უნდა იყოს ამქნებული, თორემ ხოტოთ ადგილი ხეკებს ხინროელეს.

ბავშვების ოთახის ამორჩევა. ბავშვის ხამეოთვად იხოთი ოთახი უნდა ამორჩიოს, რომელხაც იფხურება ხამხრეთისიკან ქქონდეს. ეს ოთახი ვაი მოხდილი, ხათელი ჰქ თბილი უნდა იყოს ჰქ ამხოთახე ქქარი ადვილად უნდა იწმინდეობდეს, რომელიც არის ბავშვის ხამხროელის უმთავრესი ხინრობა: ბავშვს იხე არა აქნებს რა, როგორც უწახადური ქქარი; ხუტკი აკებულების ბავშვებსაც იხე არა ქრებს რა ჰქ

მოაგონებლეს, როგორც წმინდა ქაერი. შერეული ფერები
 ბენ, რომ ქალაქებში უფრო გასმარებულია ბავშვების ხიკვდილად უფრო
 სიფელეში. ამის უმთავრესი მიზეზი ის არის, რომ ქალაქებში ისეთი
 ხუფთა ქაერი არ არის, როგორც სოფლებში.

ყოველი ღება უნდა ცდილობდეს, რომ რაც შეიძლება, იქ
 ხუფთად იყოს შესსული ბავშვის ხამოთვი ოთახში. ამის გარდა იმ ოთახ-
 ხში ქაერის გაწმენდა ადვილი უნდა იყოს ღ სსკ-ღ-სსკა ფარდა-ფურ-
 დებს, რომელნიც ხუფთა ქაერის შესვლას უშლან, უნდა კრიდნენ. წი-
 ნაც მოგასსენეთ ღ უხლაც კიდევ გაქმეორებ, რომ ბავშვის სურვებს
 ისე არა ამშკადეს ღ ამგრებს რა, როგორც სუფთა ქაერი. ეს არის
 იმის მიზეზი, რომ სოფლის ბავშვებს, რომლებიც მომეტებული ნაწი-
 ლი წმინდა ქაერში არიან, არა სწავსთა სოფლმე ისეთი სურვების აღშეო-
 თება, როგორც ქალაქის ბავშვებსა ღ დიდგვების შეილებს, რომელნიც
 თითქმის ხუფ სხლში იზრდებიან. სუფთა ქაერი გბილვის ამოჭრის
 დროსაც ბავშვისათვის დიდად მარტებული ღ დამძმკ-დებულია, რადგა-
 ნაც ისინი ამ დროს უნიახები ღ წარველები არიან.

ბავშვის ხამოთვი ოთახს ქაერის გამოცვლა ძლიძლ კჭირება, მგ-
 რამ ამ დროს უნდა ფთხილად მოიქცნენ, რომ ბავშვი არ გაცივდეს.
 ჭურ უმწვილი უნდა მუარე ოთახში გაიყვანოს ღ მურე ფანჯრები ღ
 კარები ისე გააღოს. ამის გარდა, როდესაც ხსლს ქვედნენ, ბავშვი
 მტკერს უნდა მოარიდოს. რასაკვირველია, თუ ხდომს ხსლში ოთახე-
 ზი ხამოთვად არის, მძინ კარგი იქნება ბავშვისათვის ორი ოთახი იყოს
 დანიშნული: ერთი ღმე ხაწოლი ღ მუარე დღიხით ხამოთვი.

თუ ცივი დარი ღგას ღ ქაერიც სოტოი არის, მძინ ხინამ მწე
 კარკად არ ამოვა ღ არ დათბობს, მინამ ფანჯრები არ უნდა დააღოს;
 რაწამს ბავშვს გამოიღვიძებს ღ ადგება, მძინევე ქვეშსაკები ღ ხლამუ-
 რი ტანისმოსი რამდენსამე ხაწის გარეთ წმინდა ქაერში უნდა გაჭეო-
 ნოს, რომ მურე ბავშვი ისევე ხუფთად დააწიხოს. მგერამ, ხვენდა ხმ-
 წუსაროდ, ამის ბგერა არავის უცდებს ყურს.

ბაკშის სადგურის ტემპერატურა. ბაკშის სადგურის ტემპერატურასაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა აქვს ბაკშის სიძველეთა შესახებ. ზირველ გორებში დაბადების უკან ბაკშის ოთახში ტემპერატურა თხუთმეტ გრადუსზედ საკლება არ უნდა იყოს; ზირველ დღეებში კი წვიმიერ გრადუსზედ საკლება. ამზედ სამეტანი სითბო არ კარგა.

ბუნების ანუ ფეხის ხსლო ბაკშის დაჭერა ანუ დახმა არ კარგა, ამისთვის რომ ციხლის სამეტანი კაშკაში (ხინთაღე) სწევს ბაკშის ხუბტ თვალებს ჰქონდა ესა, რომ გათბობის უკან ავიღებ შეიძლება ბაკში გაცივდეს. მეტის-მეტ სითბოსაგან ბაკშს სურვილი უმლება ჰქონდა კმართვა, რომელიც ხშირად არის ხოლმე ბაკშების უფროოდ სიკვდილის მიზეზი. ამისაც უფრო უნდა უგდონ, რომ ერთ-ბაშად ბაკში თბილ ოთახიდან კარში არ გაიყვანონ, თორემ ამის გამო ბაკშს სურვილი ფილტვების ანთება მოუვა. მასსადაც, აქედან ცხადია სწავნს, რომ უცხო ქაერის შეცვლა ბაკშისთვის დიდად მკურნელია, ჰქონდა სამეტნაგად მშინ, როდესაც წინანდელ ქაერში, რომელშიაც ბაკში იყო, ჰქონდა ახლანდელ ქაერში, რომელშიაც ბაკში გამოქუევთ გარეთ, დიდი განსხვავება არის.

თავი 12.

ბ ა ვ შ კ ვ ბ ი ს მ ო ვ ლ ა კ ბ ი ლ ე ბ ი ს ა მ ო ჭ რ ი ს დ რ ო ხ .

შირველ თავებში დახადების უკან ბავშვი მიიღებს სკმელს და
დას მუქუდკან; ამ სკმელის მიღება შეიძლება მხოლოდ მუქუხ წაუბით.
მოხაწოებლად ბავშვს კხმარება ეხა, შატარა ტუნუბი და ღაუკები.
ამისთვის ახალ-დახადებულს მოკლე და შატარა უბილთა უბები აჭვს და კუნთი-
ბად, რომელთაც მოჭრავთ მოძრაობაში ეს უბები, აჭვს შატარა, სწისტი და სხვა.

რამდენიმე თავს უკან, როდესაც ბავშვი შედის ისეთ მდგომარე-
ობაში, რომ უფროსი ნაიყური და უფროსი სკმელი კვარება, მაშინ ამ
სკმარობას შესაფერად აკუბულებამაც ცვლილება მოხდება ხოლმე. შა-
რის ძელები თან-და-თან უდიდდება; უბები უტკლდება და უმცირდება; კუნ-
თები, რომელსაც უბები მოძრაობაში მოჭრავს, მსხვილდება და ძალიან
კმატებათ; შირის ფოლოროს უღრმდება; ღმბილებიც უმცირდება და უ-
წყვეტდება; ბოლოა ბავშვი ერთსება ვეკლას, რაც ხელში მოჭრდება და
უნდა, რომ შირში ჩაიღოს; ამ გვარი ბავშვის შვევა ხადეტი ძელების და
კუნთების გახსნას ძალიან უწყველის.

ჩვეულებრივ მუშავე თავიდანვე იწყობა ბავშვის აკუბულებაში ცვ-
ლილება, რომელიც თავდება ორის წლის შესრულების დროს; ეს ცვ-
ლილება არის კბილების ამოჭრა. ამ დროს ბავშვს დიდი და ფიხილდა
მოკლა ექვარება. კბილების ამოჭრას თითონ ბავშვის აკუბულების ბუქ-

ბა მოითხოვს, ღ ამის გამო თუ ემხრობიანთა კაი მოკლეა აქვს, მაშინ იხილი ამ ცვლილების ძალის ადვილად ღ შეუწყობილად იქნება. ბაკური სუბტი ატუბულებისანი არიან ღ ან თუ ხაზოგადოდ ცუდად უკლიან, მაშინ კბილების ამოჭრა ძალის ხოფისილოც არის ღ მშობლებისათვისც შეხარისხი. ამის გამო ხარობა, რომ ეს საგანი უკვლამ კარგად იცოდეს.

ხაზოგადო კანონის მისედათ, ხეულის უოკელი ორგანო შეფერის ატუბულების მდგომარეობას. აი მკვლათად, მანამ ბაკური ძეგუხა ხარობს, კბილები არა აქვს; კბილები იმ დროს იმხთვის ხრულებით ხარობს არ არის; იხილი მხოლოდ ძეგუხა წოკას დაუშლიდნენ. ძეგუხა, როდესაც ბაკურისათვის თხელი ხარობის გარდა ხელი ანუ მკვარი ხარობილად ხარობს იქნება, მაშინ იმხ კბილებიც ამოხდის. უბილოდ იმ ხარობის კარ დაქვლავდა, უბილოდ ხარობით იხუ კარ დადობადა, რომ ხარობილი ადვილად ხარობილად ღ მასხარებელი უოფილიყო. მასხარადმე აქვდვან ხარობს, რომ თუ ბაკურს კბილების ამოჭრა შეეგვიანდა, მაშინ ხელი ანუ მკვარი ხარობის ქვეყნ ამხათვის ხარობს არ იქნება.

დროებითი ანუ ხარობილი კბილები ბაკურს ოცი აქვს: რვა წინა კბილი, ოთხი — შუა ღ რვა უკანა კბილი. უხარობილი ორის წლისა რომ შეიქმნება ღ მესამეში ხარობს, მაშინ ეს კბილება უკვლავ ამოყვას ღ მესამე წელიწადში რომ ხარობს ეს კბილები დაქვლავება ღ ამით მკვარად ხარობილი კბილები ამოყვას.

სამეუდამო კბილები კაცს ოცდა ოთხმეტე აქვს, თითო უბრედ თექვსმეტ-ოქტომეტე. რვა წინა კბილი, ოთხი შუა კბილი, ღ ოცი უკანა კბილი. უკანასკნელი ორი უკანა კბილი კაცს ოცს ღ ოცდა ხუთის წლის შუა ამოყვას ღ ამხათვის ამ კბილებს ხარობის კბილებს უხარობს.

თუცა შორეული კბილი ყმწვილს ეჭვს ანუ შვიდ ოკრედი წინდ
 არ ამოეჭრება, მაგრამ დედის შეტყელშივე ბავშვის კბილები ხუცხუცად
 ადგილი არ არის ამხედ დაწვრილებით ღაძარაკისა. მე მხოლოდ იმს
 ჯი კიტვეი, რომ როდესაც ბავშვი დაიბადება, მაშინ იმს საცვალე კბი-
 ლები ბუდეშივე ძვლებთა აჭვს ნაქცევი. კბილების ამოჭრასაც თავის
 წესი აჭვს.

ჩვეულებრივ წინ-ჭ-წინ წვეითი წინა ორი კბილი ამოეჭრება ბავშვს,
 მატარასხს უკან წინა ორი ქვეითი კბილიც ამოუფა. შემდეგ, რამდენიმე
 ხნის უკან, ჩვეულებრივ შეიხეთიმეტე ანუ მეთექვსმეტე თვეში, ჯერ
 ამოეჭრება უკანა შორეული კბილები და მერე შუა კბილები და სხვ. ჯი
 ჯერ შუა ამოხდის და მერმე უკანა კბილები. მუოცე თვიდან დაწვობი-
 ლი ოცდა ათ თვემდის ამოუფა უკანა უკანასხეული კბილები და ამით შე-
 კვება უველა საცვალე კბილები.

კბილის ამოჭრას ორა ხარიხსი აჭვს: შორეული, როდესაც კბილი
 ღრმდელში იხდება და ამით გვერდებს შეჯანწროებს ხოლმე, და მუორე,
 როდესაც კბილი ღრმდელსა სჭრის და ამოდის.

ხშირად შორეულ და მუორე კბილის ამოსვლაში ჯი ხანი გადის და
 ამ ხნის განხვლვაობაში ბავშვი მოხვეჩებით არის ხოლმე. იხიც ხშირად
 მოხდება, რომ ჯერ ბავშვი ქტრინობს კბილის ამოსვლის უველა ნიშნებს,
 მაგრამ არც ერთი კბილი არ ამოხდის და მერმე ჯი რამდენიმე დღის
 ანუ კვირის შემდეგ კბილი ამოეჭრება და ამ ამოჭრის დროს ბავშვი
 ხრულებით მოსვეჩებულას ხოლმე. კბილების ამოსვლის შორეულ ხარი-
 ხნის დროს ბავშვს შირმა ტკივილები მოხდის და მთელ ავბუღლებამი-
 აც მოძლილომასა ქტრინობს; ამ დროს ყმწვილს ხერწყვა ემტება, თი-
 თონხც ეჩიხიხი ხდება, სხს ატირდება და სხს გალიძებს; თვალები და
 ღოყები უწითლდება, მდაც რიგხედ არს აჭვს და წყურვილა ჯი მომე-
 ტებულია; მოუხვენად ხინიხვს, მღ-მღ იღვიძებს და კართობ მოკ-
 ღა ხეული მოძლილა აჭვს; ღრმდელები უხურდება, უხივდება და ხტევა.

ამ დროს ემწვილი, რისაც ვი მოსიყვარულს, ყველას შორის იდებს რად-
 გახ ღრმადებს უკედ ხეს იამება. კარხედაც მღ-მღ გადის ^{რისიველი}
 ხის იქით ყველას ეს ნიშნები შემხუბრდება & ბავშვაც ცოტა ხანს ხრუ-
 ლებით დამშვიდდება.

ასის შემდეგ მღუ იწყებს კბილების ამოხელის მეორე ხარისხი.
 ამ დროს ბავშვი, რაც ხელში მოჰხვდება, შირში ადარ იდებს; შირშით,
 კრიდება, რომ ღრმადებს არა მოჰხვდებიან & თუ როგორმე გაუფრთხი-
 ლებობის გამო ღრმადებს უკედ მოჰხვდა რამე, მშინვე ტირილს და-
 წევს. შირში & ღრმადებსში ხაცხე უძლევს; ღრმადების თავი აქწევს, რა-
 მდევს, თუ რამე დაჰქირებს, მშინვე ასტკივს. ხაცხედ იყრი მღ-მღ
 ევვლებს, ღოუკიც ხშირ-ხშირად უწითლდება; ბავშვი ამ დროს მოუ-
 ხვებრად & უმყოფილოდ არის; ხან წოდა უხდა, მგრამ რა-
 წამს დაწვეს, მშინვე ხელ მკორედ ითხოვს, რომ ხელში აიყვანოს.
 ხან ძუძუს ითხოვს, მგრამ მღუ ვი იმორებს შირიდეგან; ყველას ეტა-
 ნება, მგრამ არაფერი ვი არა ართობს რა; ხშირად ბავშვს ამ დროს
 წელეი ასტკივს & ციების მგზავსად ცოტათი უქიფოდ გახდება, მგ-
 რამ რაწამს კბილები ამოქრება, მშინვე ეს ნიშნებიც გაუხრდება. ბე-
 ვრი ემწვილი ვი კბილების ამოხელის დროს არაფერ შეწვეს არა
 ჭკრძნობს; ეს უფრო მართულ ბავშვებს უმართებათ, თუ იმათ ვი მოვ-
 ლა აქნით.

წინა კბილების ამოხელას ემწვილი უფრო ადვილად იტანს, ვიდ-
 რე მუ & უკან კბილებისას. კბილების ამოხელის დროს, როგორც
 წინა კბილები, ბავშვებს ყველასხედ მომეტებული & ფრთხილი მოვლა
 ეჭირებათ. განხვეუთრებით ხატების ზომიერ ჭმანს & სუფთას ჭკურს
 ამ დროს დიდი მნიშვნელობა აქვს ბავშვის აკრებულებასხედ. ეხე იგი,
 თუ ბავშვი რამდენამე ხათი დღეში სუფთას ჭკურში ატარებს დროს &
 იას ხატოვთ ითახშირე წმინდა ჭკური არის & ამხთანვე ზომიერად
 ატკივს, მამს კბილების ამოხელის დროსაც თითქმის არაფერს შეწუ-

სებას ბავშვი არა ჰჩანავს. მაგრამ თუ ვმხწყვილი წმინდა ჰქარში, გომოწყვეტ ღ მიხს ხამყოფ ოთახშიაგ ძალიანს თბილს ანუ გად გარ ასუფთავებენ, მაშინ კბილების ამოხვლაც მხელი ღ ხაფთხი-ლო იქნება, ამისთვის რომ ამკვარი ცხოვრება უფრო უძლიერებს სერ-კების აღმყოფობას, რომელიც ამ დროს ბავშვებს სჭირთ.

თუ ბავშვს თბილად აცვია ღ თბილი დარიცა დეკას, მაშინ რამდენიგ ვმხწყვილი გარეთ წმინდა ჰქარში მეტ სანს იქნება, იმდენი უფრო იმსხთვის უკეთესია. ცივ დროში გამოყენება არ ვარგა, რადგან კბილების ამოხვლის დროს ვმხწყვილს ცივი ანუ სოტია ჰქარისხვან ადვილად შე-იძლება ყელი ანუ გული დაუჩივდეს. ესევე შეიძლება ბავშვს მოუვიდეს, თუ ცივად აცვია. კბილების ამოხვლის დროს ბავშვს თბილ წყალში ბანებდა ჰრგებს, რადგან სერკებს უმშვიდებს ღ უფრო მოსვენებით აძი-ნებს.

კბილების ამოხვლის დროს ბავშვს უნდა მსუბუქი ღ თხელი ხაჭ-მელი აძლიან. თუ ვმხწყვილი კბილების ამოღობის დროს მეტე გაშვებუ-ლი არ არის, მაშინ დედამ ღ ძიამ ისეთი ხაჭმელი უნდა იხმაროს, რაც უფრო მსუბუქი იყოს ღ სსეულს არ უშეფოთებდეს. ამით დედის რსე ბავშვის მდგომარეობისთვის უფრო შესაფერი იქნება. ამას გარ-და ამ დროს დედა უფრო მობეტებულად უნდა კრიდოს იმს, რახაც სიმართელის მოშლა შეუძლიან, როგორათაც სულის აღშეფოთება, და-ღღღღღობა, შეწეება ღ სსეა, რადგან ამათვე ვმხწყვილსუდ პირდაპირი გავლენა აქვით.

კბილების ამოხვლის დროს ბავშვს თავში ხისხლი ადვილად უყ-რდება ღ ეს სმარად სპაშია სოღმე, ამიტომ რომ, თუ ამას არ გაუ-ფიხილდენ, ბავშვს ფილენქვის ჰარი დაემართება ღ ან უბრალო ტვინის აღმყოფობა ანთებად გარდაქტება. ამისთვის კბილების ამოღობის დროს თავი ვმხწყვილს თბილად არ უნდა შეუნახოს; მეტის-მეტი ბავშვის გარ-თობაც ამ დროს არ ვარგა. ხასოკადოდ დაწინარებული ღ აღურსიანი

ქვეყნის ბავშვებს ძალიან დაამშვიდებს. მომეტებული ნერწყვის
 ჰორგებს უმწველს, ამიტომ რომ ასუბტებს და ამორებს
 თუბას. წელეების ტყვილიც, რასაკვირველია, თუ ნამეტანი არ არის,
 გბილეების ამოჭრის დროს, ძალიანა ჰორგებს ბავშვს, ამიტომ რომ ეს
 ამორებს სისხლს თავისა და ფილტვებისაგან და ამით მოარბიებს ხო-
 ლმე იმათ სისხლის ავარდნას.

თუ ღრბილება ბავშვს ძლიერ უსივს და ჩუხებს და ან რამე ძალი-
 ნი სსუელის მოშლილობა აქვს, მაშინ, რასაკვირველია, დაუფოვნებლიც
 უნდა ექიმი მიიწვიონ, რომ სსუელებამ არ იმატოს, და თუ ბავშვი ჩვე-
 ულებრივ უქიფოდა არის და ძალიან შეწუხებაში არ არის, მაშინ ზირ-
 გლად, გარგი იქნება, დედამ ფთხილად ღრბილებაზედ თითი უხვას. მა-
 გრამ მერმე ვი, როდესაც ღრბილება მომეტებულად დაუხივდება, თითის
 წახმა მავნებელი იქნება. ამ დროს უნდა უოკვლთვის ბავშვს უური უგ-
 დონ და ისე მოიქცნენ. თუ ბავშვს ესიამოვნება ღრბილებაზედ თითის წა-
 ხმა, მაშინ, რასაკვირველია, ეს იმისათვის მარტებელი იქნება და თუ არ
 ესიამოვნება, მაშინ უნდა თითის წახმას თავი დაჩუბონ. გარგი იქნება
 გამხმარი ლოლუა *) მისცენ ბავშვს, რომ ღრბილებით ღრღნას.

როდესაც ბავშვს გბილება ამოუვა, მაშინ თავდაპირველადვე უნდა
 შეჩვიონ გბილების წმინდად შენსკას; უნდა დილით, საღამოთი და უო-
 კვლ ჯამის შემდეგ ჩოტკით გარტად გამოუწმინდონ: გბილებაში ჩარჩე-
 ნილი სატკელი ცუდ ხუნს ამლეეს, აგრეთვე ღრბილებსა და გბილებს
 ასდენს.

*) თითივით გრძლად გამოშვებარი და გამხმარი ბური.

• თავი 13.

როგორი მოკლე უნდა ბავშვს ძუძუს ტაშვებინების შემდეგ ორის წლის შესრულებამდის.

აქამდის მე განვიხილე, თუ როგორი მოკლე კჭირებს ბავშვს ძუძუს წოების დროს, ესე იგი, პირველ თერთმეტ ანუ თორმეტ თვეში; ესაა გი მე მსურს შეათხველს იხივ მოკასსენო, თუ როგორ უნდა მთუარონ ბავშვებს ძუძუს გაშვებინების შემდეგ ორი წლის შესრულებამდის, ესე იგი იქნამდის, მანამ ვმეწვილს ხელკალი გბილები სრულებით არ ამოუყა. შეათხველბ რომ გარჩევით წარმოიდგინოს ეს ორი ბავშვის წლოვანება, ამასათვის მე ვამჟობინებ ვმეწვილის ძუძუს წოების დროს დაკარქვა ბავშვის პირველი წლოვანება დე მუარეს გი, როდებაც ბავშვს ძუძუს გაშვებინებენ, ორი წლის შესრულებამდის — ბავშვის მუარე წლოვანება.

რასაკვირველია, პირველ წლოვანებაში, ბავშვის ატეხულება უფრო ქორთვა ანუ სათუთია დ ამას გამო იმათ ფრთხილი დ რიგანი მოკლე კჭირებათ; მაგრამ მუარე წლოვანებაშიაც, რა ხაკვირველია, თუმიც ბავშვები ისე სძირად არ ისოცებან, როგორც პირველ წლოვანებაში, მაგრამ მინც იმთაც ხაკლები მოკლეა არ კჭირებათ, რადგან ამ დროს იმთ გბილები ამოსდით, ხერკები აღძრული აქვთ დ ამისგამო ადვილად ხეულდებიან.

ბავშვის აკბულება მეორე წლოვანებაში მხოლოდ ხარისხით არ
 ჩვე ბირველ წლოვანებისაგან. ამისგან, რაც წესები და დარღვევები
 თა ეხთქით, ბირველ კბილების ამოსვლის დროს, მცირე განსხვავებით,
 ესეც ისევე ითქმის: უწინაგ მოვასხუნეთ ეს დიდად გამოხვეწებელი
 წესი და ესეც ვიმეორებ, რომ ვეკლავებ უფრო უკეთესი საშუალება
 ყოველ სივითის მოხსნარებლად ბავშვის კბილების ამოსვლის დროს
 ეს არის, რომ ისე მოაქნენ და მოუარონ ვმწვიდს, როგორც იმის
 ბუნება და აკბულება მოითხოვს. თუ ამ წესს ვარცავე ასრულებენ, მა-
 შინ სათუთი აკბულების ბავშვიც უწებულად გადარსების ხოლმე სხვა
 და სხვა მკნებულობას და თუ ამ წესს უფრს არ უცდებენ, მაშინ მრ-
 თელ და ჯანის ბავშვებსაც ბევრი უბედურება ემართებათ ხოლმე.

ბირველი და ვეკლავებ სმირი მიწეში ამ გვარი წესის გარდახ-
 ვლისა და ამისგან სხვა და სხვა სწულებიან არის ბავშვების უზომოდ
 ჭმევა. მშობლებმა, რასაკვირველია, არ იციან და ამ უფოდინარობის გამო
 ძლიან ავიღლად სცდებიან ხოლმე, ის ვი არ იციან, რომ ეს უზომო
 ჭმევა არის უმთავრესი მიწეში ბავშვების უბედურებისა. ამისთვის მე
 საჭიროთა ვრაცს მოვასხუნო მკითხველს ერთი-ორიოდე შენიშვნა შე-
 ხსნებ საჭმლისა.

ს ა ს მ ე ლ - ხ ა ჭ მ ე ლ ი. ჩვეულებრივ მშობლები თავის შვილს ჯანის
 გახმაგრებლად ბლომად და სმირ-სმირად აჭმევენ და ამისთანავე სა-
 მეტან უუთიან და მსურვალე საჭმელს აძლევენ. ამის გამო ბავშვი ბევრ
 ჭმას ეჩვევა და როცა გართული არ არის, მაშინ თუნდა რომ არა ჭმ-
 ოდეს, მაშინვე საჭმელს მოითხოვს, რადგან დაჩვეულია ბევრ ჭმას.
 ბევრი ბავშვის დასამშვიდებლად სხვა და სხვა საქარღამებს და ტკბილ
 გუმბატებს აძლევენ, მაგრამ ეს ჩვეულება ბავშვს წესიც უხდენს და მწეი-
 ნარიც არის. ბავშვი წინდაწინვე თავის დროზე ჭმას უნდა შეაჩვიოს.
 გეჰს, საჭმლის მოწელების შემდეგ, სხვა ორგანოებით დაჩვენება უნ-
 და, რომ ისევე თავის ძალაზედ მოვიდეს. თუ ბავშვის სმირ-სმირის და

შეტა ჭამის გამო გუგს მოხვეწება არ ექნება, მაშინ სხვამდე გუგს
 მიანდებო და ამის გამო ხშირად დაურღვევა. რამდენადაც
 ზომიერად ატყვევებს ბავშვს, იმდენად უფრო ხეუფათა, და რამდენადაც
 ნამეტან სიფიერ და მსურველ სხვამდე ატყვევებს, იმდენად უფრო მიწ-
 ყინარი იქნება. საზოგადო წესი გვეუბნება, რომ რამდენადაც უფრო გვი-
 ან დაწვეუბნებს ბავშვს სიარდის ჭმას, იმდენად იმასათვის უფრო
 უკეთესი იქნება. როდესაც ბავშვს წინა კბილები და პირველი უკანა კბი-
 ლები ამოატრება, მაშინ სწელ და მკარ სხვამდე ცოტ-ცოტად უნდა
 შეახვიან. ჯერ თავდაპირველად შეიძლება ცოტა ვარიის ანუ უმსუქნო
 ცხერის წესი, რამე ფეხადეული სხვამდე არეული, აჭამონ და მერმე
 თანხელ კვრისი და ატყვევად თანდათან შეახვიან მკარ სხვამდე.
 როდესაც კმწივლი ღებს შეიძლება, ორ ანუ სამ დღეში ერთხელ
 ცოტა ვარიის სიარდი უნდა აჭამონ, თუ ბავშვი იძუება და ვარგათაც იხ-
 ელებს. მერე ეს სხვამდე შეიძლება უფრო ხშირ-ხშირად ახლოს.
 როდესაც უკანა კბილებიც ამოევა, მაშინ შეიძლება ბავშვს ცოტა მიწ-
 ბუქი და ვარგად მომწინდებელი მცენარის სხვამდე აჭამონ. ყმწივლებს
 ძალიან იძუებთ უკვდილიანი კომპოზიტო, (*) სტატილი და საზოგადოდ
 სხვა და სხვა მოხარბული პესტენეული, რომელსაც, თუ ზომიერად ატ-
 მკვებს, ბავშვებიც ვარგად იხელებენ. სხვა და სხვა ცხარე, მსურველ და
 მკარი სხვამდე ბავშვისთვის ძალიან მიწინარია, მკვლითად: ჩაი, ყავა,
 ღვინო და სხვა.

ერთი გამომჩენილი დოქტორი სწერს, თუ როგორი სხვამდე
 უფრო შეწყვერის ორის წლის ბავშვის ატყვევებას და ან როგორ უნ-
 და აჭამონ ეს სხვამდე. ის ამბობს: ოარი ანუ სამი წლის ბავშვი, თუ
 მრთელი ატყვევებისა არის, წყულებრივ დიდის სუი ანუ ექვს ხათ-
 ზედ იღუიებს და ან ცოტა უფრო ადრე და მამინვე სხვამდე მოით-

*) ერთკარი კომპოზიტო.

სოკს. ამ შემთხვევაში შეიძლება ცოტა პური აჭამონ და ტყვიანი რძე
 ასეან; თუ მშრალი პურის ჭამა ბავშვს ვერ არ შეუძლიან, თბილი რძე
 ში დამბალი პური უნდა აჭამონ, მაგრამ საჭმელი მუცთი არ უნდა მო-
 უვიდეს. ამ პირველ საუზმის შემდეგ ბავშვს ჩვეულებრივ ერთს ან ორ
 საათს კიდე დაუძინებს; ცხრა საათზედ იმას საჭმელი კიდე მოუხდება.
 ამ მეორე საუზმედ თბილ წყალში დამბალი პური და ახალი რძე უნდა
 აჭამონ. პირველ და ორ საათ შუა ბავშვს სადილი უნდა. თუ ბავშვი
 ძალიან მატარა, მაშინ იმას სადილი უნდა იუოს უმსუქრო ცხვირისა,
 ანუ ძროხისა, ანუ კარიის წვენი და პური. და თუ ბავშვს კბილები მთლად
 ამოსული აქვს, ახე რომ ლეკვა გარკად შეუძლიან, მაშინ სორცეულიც
 შეიძლება აჭამონ. ძვგალითად, კარიის სორცი, მოსარშული ანუ შემ-
 წვარი ცხვირის სორცი, ძროხის სორცი კართთფილით, ანუ პურიით,
 ან კიდე სხვა რამე გარკად მომზადებული ბოსტნეულით. სადილს უკან
 ბავშვს წყალი უნდა დააღვინონ. ექვს და შვიდ საათს შუა ბავშვის ვახ-
 შობის დროა. ვახშობათც ის უნდა აჭამონ, რაც დილით საუზმედ
 აჭამეს. თუ მრთელი ბავშვი დღიხით უფრო სმარად გარეთ არის, მაშინ
 იმას ნავახშოვს მაშინვე დაუძინებს და დილაშდის საჭმელს არ მოითხოვს.
 სამ ან ოთხ წლამდის ამგვარად უნდა აჭამონ ბავშვს. შემდეგ პური და
 რძე უწყლოთაც შეიძლება მისცენ. პირველი საუზმე საჭირთა აღარ არ-
 ის, მაგრამ მეორე საუზმე კი უფრო აღრე უნდა.

ამას ბევრი ღამბარავი არ უნდა, რომ დროზედ ჭამის შესვეს სა-
 ჭირთა და ხასარებლო. ეს კი უნდა ვხთქვა, რომ ბავშვი აჩემებს არ
 შეახვიონ. იმას გარკად უნდა იგოდეს, რომ იმას ტყვიელ-ტყვიელს ვუ-
 რადლებას არ მიაქვყვენ და უდროოდ არ აჭმევენ. ბავშვი ადვილად ეჩვე-
 გა დროზედ ჭამის და ამით უფრო კმაყოფილად და მსარულად არის,
 კიდრე მაშინ, როდესაც უოკელ იმას ეინს და ახარებას ახრულებენ სო-
 ლზე და უმწველი თაკის ნათქამობას ეჩვევა.

როგორც ხნიერებისთვის, ისე ბავშვებისთვის გარკი და ხასარ-

გებლა იქნება, რომ სჯმელ-სასმელში განსხვავება იყოს, ესე იგი, როდესაც ბავშვი თქვილეულ სჯმელსა და რქეს სჯმს, შეიძლება ხან-და-ხან უკეთეს სჯმლის მაგივრად მეორე აჭამოს; აი მაგალითად შეიძლება ერთ-ორ დღეს არრორუტინი რქე აჭამოს, შერე ბრინჯისნი, შერე შურის გულანნი და სხვ. და ან თუ ბავშვი წვესსა სჯმს, შეიძლება შენაცვლებით აძლიონ ვარიის წვენი, ძროხისა, ცხვრისა და სხ. ამ გვარი სხვა-და-სხვა სჯმელი ბავშვს იძება ვიდრე და სახარებლოც არის.

ბევრ შემთხვევას ჩვეულებათა აქვთ სუფურის ალების დროს მოაყვანინებენ ბავშვს და აძლევენ ხილს, ტყვილეულს, ღვინოს. ეს ძალიან აწვეს ბავშვს და ამისათვის ეს ჩვეულება უნდა მოიშალოს. ბავშვს არაოდეს ის არ უნდა დაწამოს, რაც იმას არ ეჭმება, თორემ თუ ითხოვა და არ აჭამებს, მაშინ იმას გულის დააკლდება და დაღონდება, და თუ აჭამებს—აწვეს.

სი სუფთავე. ამავე მიზეზების გამო, რომელიც წინათ ვთქვი, ბავშვის სიმართელისათვის მეორე წლოვანებაშიაც სისუფთავე სჯმროა. რადგან მეორე წლოვანებაში ბავშვის აკუბულება უფრო მაგარია, ამისათვის ტანის საბანი წყლის სითბო შეიძლება საფესულში თან-და-თან ოცდა ერთ გრადუსიდან თერამეტ გრადუსამდის ანუ უფრო ნაკლებად უნდა ჩამოაყვანოს. თუ თბილი დღეა და ბავშვიც მრთელი და მაგარი აკუბულებსა არის, მაშინ შეიძლება იმ გვარადვე თბილი წყალი ისმაროს, რანაირი სითბოც ოთახშია. მაგრამ სამთარში და ან თუ ბავშვი სუბტი აკუბულებსა არის, მაშინ წყალი ცივი არ უნდა იყოს. საზოგადოდ ანუ უნდა მოიქცნენ: ერთი წლის ანუ თხუთმეტე თვის შემდეგ შეიძლება ბავშვის ტანსაბანად იხუთი თბილი წყალი ისმაროს, რომ ბავშვს ცოტათი ცივად ეჩვენოს. როდესაც გაკბანენ, უმაწვლილი მაშინვე უნდა ამოაყვანოს, ღრუბლით ანუ ხელით შეხწმინდოს და შერე სიფრთხილით კარგად შემშრალოს. ტანის ბანის სარგებლობაზე და მე წინათ ვთქვი.

რადგან ტანისამოსსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს ბავშვის სიმართე-

ღმისთვის, ამისთვის რამდენსმე ხატეკას ამზადე მოგახსენებო, უხილ
 დახადებულს კანადანს ბუკრა ჭეჭეუ გამოხდის ღ კს ატეკეანებს უმ-
 წვილის ტანისმობს, ამისთვის სმირ-სმირად ტანისმობის გამოცვლად
 ისე საჭიროა, როგორათე ბნებს. რადგანც ცოტაოდე ხიცეკსაც
 შეუძლიან ბავშვის კანს მუშაობა დაუბლოს, ამისთვის უმწვილს ისე-
 თი ტანისმობა უნდა ეცვას, რომელიც სხეულს კარგად იყვინებს ხი-
 ცივისაგან. თუ ბავშვი სათუთია, მაშინ ზამთარში კარგი იქნება ფლანგ-
 ლის (რბილი შლია) მკრანგი ჩაცვას; ზაფხულში კი ამისი ჩაცმა საჭი-
 როა არ არის. რამდენათეც ბავშვის ტანისმობი მსუბუქი იქნება, იმდ-
 ნად უფრო უკეთესია. ხან-ღ-ხან ფლანგელის მკეურად კარგი იქნება მი-
 ტკალი ისმარან, თუ, რასაკვირველია, იმაში ბავშვს არა სცივა. საღა-
 მური ტანისმობაც დროს მასევეით უნდა ისმარან.

ზირკელ თეგებში დახადების შემდეგ ღ ატრეოკე ზამთარში უმ-
 წვილი უნდა ბუმშულის დომკსეად ღ რბილ ბალიშებსეად დაწვიონს,
 რადგან მაშინ ბავშვს კია ხითბო ეჭირება. მკრამ სსკა დროს რბილ
 ბუმშულის დომკების მკეურად მატელათ ანუ ცხენის ფაფრით გატე-
 ხილ ლეიბსეად უნდა დაწვიონს. რბილი ბუმშულის დომკებიც ისეთი
 მკენებელია, როგორც ძლიან თბილი ტანისმობა; ამას გარდა, თუ ბავ-
 შვი რბილ ბუმშულის დომკსეად წეებს, მაშინ ერთი მხარე, რომელიც
 დომკსეად უდევს, უფრო თბილად ექნება შესხული, ვიდრე მეორე
 მხარე ღ კს იმის ხიმრთელისთვის დიდად მკენებელია, ამისთვის რომ
 სხეულს დიდი ხითბო ძლიან ახუტებს. თუ დღისით ბავშვი გრი-
 ლად ჩაცმულია, მაშინ დიდი უტუნურობა იქნება, რომ ის ღამით კი თბილ
 ღ რბილ დომკსეად ღ ბალიშებსეად დაწვიონს. ამას გარდა ბავ-
 შვს ტანისმობი საღვათად უნდა ეცვას, რომ თავისუფალი მო-
 ძრობა შეუძლოს. კარგი იქნება, რომ ბავშვი უოველთვის ერთსა ღ
 იმავე ხითბოში არ იყოს, მკრამ უცვს ხითბოს გამოცვლად არ კარგა.

მოდრობა ღ წმინდა ქარა, როგორც წინათ ესთქვი,

ბავშვის ხიშირთელისთვის დიდად მარტულებია. წაყვულში, თუ კარგ დარია, შეიძლება მკვანესკედ საღიანა გამლან დასუნ, რომ თავისთავად მოძრაობდეს & ცოცხადეს. თუ მძინალი ბავშვი, მაშინ უსაღიანოთაც შეიძლება. ამ თავისუფალ მოძრაობის გამო ბავშვს უფრო უსარის, კუნთები უფრო უგეტოესად ესხნება & ფესხს მღუ აიღვამს. უდროოდ ბავშვის წაქეზება, რომ ფესი აიღვას, როგორც წინად მოგახსენეთ, სხეულს დიდად აზნებს. ბავშვი როცა თავის ძღას იგრძნობს, ის მაშინვე თითონ აიღვამს ფესს; სჯობს ისევე ერთი ორი გვირით გვიან აიღვას, ამისთვის რომ ადრე ფესის ადგმევისთვის გამო ემწვიღს ხშირად ფესები & ზურგის სკრესული უბრუნდება.

ზამთარში ბავშვის სახეირნოდ უკლასკედ უფრო დიღის ათ ხათიღვან შირველ ანუ ორ ხათამღის სჯობათ, მაგრამ ამ დროს კაი დარი უნდა იღვას & ბავშვიც კარკად იყოს.

მიღი. თავის დროსკედ ზამთარად დამინებსაც დიდი მოქმედება აქვს ხიშირთელსკედ. მე მურვე თავში დაწვრილებითა ვსთქვი ამ სჯანსკედ, ესღაგი მხოლოდ ერთ შენიშენას წარმოავსოტკამ: ბავშვი მესამე წელსწადში რომ ხადგება & ძღვაც მიეცემა, მაშინ დღისით ძღლს უნდა გადახვიან, თუ, რასაკვირველია, სათუთი ატეხულებისა, ნურვანია & ჭირკვეული არ არის. ყური უნდა უგდონ, რომ ზამთარში სეირნობის დროს ბავშვს არ ეძინოს.

ყოველთვის — რაწამს ბავშვს გამოვლვიძება, მაშინვე უნდა წამაუწონ & ხადგვან. ეს წესი ამისთვის უნდა ასსრულოს, რომ უბრლოდ ქვემსატებში წოლა დიდებსაც სხეულს უბუსტებს & ბავშვებს ხომ რღა კითხვა უნდა; ამის გამო ყოველი დედა უნდა ცდილობდეს, რომ ბავშვს როცა ძღლი აღარ უნდა, ტეუილად წოლა არ დახვიოს.

ბევრს ძღვანს ცუდი სკეულება სჭირს, რომ ოანს ანუ ხამს ემწვიღს ერთად აწკენს. ამით ხიშირთელისთვის ძღვანს კარგი იღვება,

რომ უკვლახ ცალ-ცალკე ქვეშისგები ქიანდეს ჰ ერთი მეორესხანის მო-
შორებით იწვეს. ამისთვის რომ ამ დროს (როდესაც მისთვის) უმწველი უფრო წმინდა პატიოს მსურთებს; მეორეც ეს, რომ ცალკე
წოდით ბავშვი უფრო არ გაცივდება; როდესაც ერთათა წყანს, მამის
სმირად მოსდება, რომ ერთი მითვანი უნებურად როგორმე ხამის თა-
ვისაგან გადითრეკს ღ ამის გამო მეორე ადვილად შეიძლება გაცივდეს.
როდესაც უმწველები ოთხის ანუ ხუთის წლისა შეიქმებიან, მამის ბავ-
შეის სხეობისთვისაც ცალკე წოდან უფრო სჯობია.

ისიც ძალიან ცუდია, რომ აგანში ხაწკანამდის ბავშვს მკლავებსზედ
ანუ მუხლებსზედ ამისებენ. დიდად უნდა უფთოსილდნენ, რომ ამის ბავ-
შვი არ დაეხვიოს, თორემ ბავშვს რაწამს დლით ანუ ღამით გამოუღვი-
ძება, მაშინვე მოითხოვს, რომ ხელში აიყვანონ ღ მისამდის არ დაუ-
ძინება, ხინამ ხელში არ აიყვანენ; ამის გარდა, თუ ბავშვს მკლავებსზედ
დაეძინა, აგანში ხაწკანის დროს გამოუღვიძება ღ გიდეკ ხელმეორედ
მოითხოვს, რომ ხელში აიყვანონ, ღ ეს შეიძლება რამდენჯერმე გამე-
ორდეს. ამ გვარად ბავშვი ისე მოხვეწებით ვერ დაამსება, როგორა-
თაც აგანში. ამისთვის, თუ ბავშვი ამის დაჩვეულია, დედა ყოველთვის
უნდა ცდილობდეს, რომ თავის შვილს ეს მოამღვეწიოს.

ბავშვი იმის ბავშვების მოვლა. ბევრი ბავშვი ისიცება მეორე
წელიწადში წითელისა, ყივანს სკელისა ღ სხვა უმწველური სხეულებისა
გამო, — ამისთვის სჯობია, რომ მშობლებმა ამის ვაი უფრადლება მია-
ქციონ. აქ უადვილია სხვა ღ სხვა წამლებსზედ ღამარავი, რადგან ეს დე-
დების ღ ძიების სქემ არ არის; მხოლოდ ამის ვაი მოავსსხეუბთ, რომ
ბავშვების ავთიმოფობისაგან მოარჩენა მოკლასედაც არის დამოკიდე-
ბული. გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ვაი მოკლელის გამო ბავშვები სა-
შისო გარდაძეპ სხეულებისაგანაც ადვილად მოარჩიილან.

ბავშვის ცუდი მოვლა ავთიმოფობის დროს სმირად არის სოლ-
მე უმწველის სიკვდილის მიხეცია, — ამის გამო მე მხურს მეთისველს

ამხედვეთი ორივე სიტყვა მოგახსენო. წინათაც მოგახსენეთ, რომ არ შემიძლიან, რომ არ ვხედავ იმ დიდ მკვლევარ ნკვლეებს, რომლებიც სწორი ზოგიერთ დედებსა და ძიებს: ეს იგი რაიმის ბავშვი ავად გახდება, მაშინვე სხვა-და-სხვა წამლებს მიჰკარდებიან და უმწილეს კემის დაუფიქრებლად ასევე. ის კი არ იციან, რომ ამით ბავშვს სხეულებს უფრო უსხეულებს. ეს ნკვლეებს არის ერთი უმთავრესი მიზეზი, რომლისა გამო ბავშვები ისე სძირად ისიცვებიან. არამც და არამც ბავშვს უქმიოდ წამლი არ უნდა დაეღვივებინ. საქართველოში იციან: უმწილი რომ ძალიან ავად გახდება, მაშინ შეიურებიან ხოლმე მუზობლები ვაითყოფი ბავშვის დედ-მამასთან და უკვლავ თავისუფლად რჩევენ დაიწყებს. ერთი ამისა: ამის წინადა აი ესა და ეს ბავშვი ავად იყოფა ამ ვაითყოფიანთა და, თქვენს სინოცსებზე, ესა და ეს წამლი რომ დაეღვივებ, მაშინვე ფეხზე წამოადგაო. მუარე სხვა წამლებს ამისა და მესამე სხვას. ნაწილმა გაშწარულებს დედამ არ იცის რომელ ერთს დაუჯეროს. ბოლოს დედას ბავშვის ვაითყოფიანისკან იღიჯი რომ გაუწეება, მაშინვე აიღებს ერთ რომელსავე ხარვევ წამლებს, ასევე თავის ვაითყოფი შვილს და ამით სძირად ხამუდამოდ ჭეუმატს იმის ბედნიერებას.

ამის გარდა საქართველოში იციან, უფრო მომეტებულად გლეხ კატობაში, რომ როდესაც ვინმე ავად გახდება, მაშინვე შეითხეებს და ხოფლის მწინწალა კემებს მიჰმართვენ, რომ მათ ახწავლან რამე წამლი. იმით თუმცა ავად მყოფის ატეულებს და სხეულებს და იმის არ იციან, მაგრამ რაკი ფულს დაინახვენ, მაშინვე თავის სხვა-და-სხვა მკვლევარ წამლებს მისცემენ, რომ ავადმყოფს ახვან. იმით რა კადრები, რომ ათი წამლი ავადმყოფს როგორ მოუხდება. ამის მერე ბევრი წესილი და უბედურება მოხდება, მაგრამ რადან უშველიან.

შვილებს კაცის ატეულებს საათის ხარისს შევადაროთ. როგორც უოკვლავის მომართული საათის ხარისს მუშაობს, ისევე კაცის ატეუ-

ლებს უოკელთვის მუშობაშია. აქედან ხი რა შეკვიდიან გამოვიყვანოთ: თუ კაცს საათი მოეშალა, რომელიც წარსის ანუ შემოსის მუშობს, მაშინ ეს მოშლილი საათი უნდა გასამართლად შესათეს მიუტანოს, რომელმაც დაწვრილებით იცის საათის მაშინის შედგენილება, და ავიღად შეუდიან შეიტყოს რა აქვს საათს მოშლილი და შეუდიან ისევე ისე ავიღად მოქმართოს და ამუშაოს. თუ მოშლილი საათი მოსამართლად ისეთ კაცს მიუტანეთ, რომელსაც საათის მაშინის მომართულობისა არა გაკვება, მაშინ ის საათს უფრო მოქმედის, ვიდრე გაკეთებს. ისე გაცის აკუბულება არის. თუ კაცს აკუბულება მოეშალა და ამის გამო აკად გასდა, მაშინ ისეთმა კაცმა უნდა შექვიოს, რომელმაც იცოდეს კაცის აკუბულების შედგენილება, ამის ორგანიზების მდგომარეობა, და არა იმის, რომელსაც აკუბულებისა არა გაკვება. ყველა დამორწმუნება, რომ შეითსაკებს და სოფლის მწანწალა კქამებს არა სანწაულებელში არ უსწავლიათ, მაშინდაჲ იმთ აკუბულებისა არა გაკვებათარა და ამის გამო წამლობაც არ შეუდიანთ. როდესაც იმთი წამლი საჭაოდგან კაცს გაიბტუმებს, მაშინ ისინი თავს იმთ იმართლებენ სოფელში, რომ იმის სიკვდილი ღეთის განება იყოვო და სწავლი უსწავლელი ხდლიც ამს იყურებს და ხელმეორედ, როდესაც აკად გაუსდება ვინმე, მაშინვე ისევე შეითსაკებს და მწანწალა კქამებს მიქმართავს.

ზოგმა იცის, კქამს მიწვევს, მაგრამ კქამის მღვით აკადმოებს სხვა ფრივ კქვევს. რასაკვირველია, ამის დიდი ჩინი ალარ უნდა, თუ როგორ მხრებელა ეს სკუელებს. ამით კქამსაც შეადგენენ სოფელში და აკადმოვსაც სმარად სნეულებას უმსელებენ. ამის გამო დედამ არაოდეს კქამს არ უნდა დუშალობრო და უოკელი ფერა უდა უამბოს.

მღვით აკადმოვთი ბავშვი უნდა დაწვინოს ისეთ ოთახში, რომელიც უფრო მოსკვნიუელია და სდაც ქაერის გაწმუნდა ავიღად შეიძლება, — ამ ოთახში სმფრობა არ უნდა იხმოდეს და სხვა ბაკქამის მომართებით უნდა იყოს; აკადმოვთისთვისაც კარგი აქვს და სხვა ბავ-

შეებისთვისაც, ნიკიტინაც კარდაძეც სწულები დროს. ბავშვის აწვითება ძალიან ადვილია; ამისთვის უნდა ბავშვი მოხვედრილი იყოს და იმას ოთახში უფლებების წმინდა იდეებს. მოხვედრილობის კარგი იქნება, რომ იმას ოთახში ძიძის მეტი არაფერი იყოს, რადგან სხვა ბავშვსაც ასევე მოხვედრილობის უმადან. სწუთაც ბავშვი ავადმყოფობაში სხვა დროსაც უფრო სწრაფად არის. ზოგს ეძინა, რომ ავადმყოფი ბავშვი არ ცდივდეს და ამის გამო მუდამ თბილ და შეკრუბულ ბავშვს ვერა, ამის გამო ბავშვი უფრო უარესად ავად გახდება. ძალიან თბილად და სხვ ოთახში დარჩენა ავადმყოფობის დროს არ ვარა.

ავადმყოფი ბავშვის სწმელა მსუბუქი და ზომიერი უნდა იყოს. მსურველ და მეტის-მეტე უფროსი სწმელა უფრო ახსნის ავადმყოფ ბავშვს. ბევრს დედას სწულებათა სწრაფ, რომ ავადმყოფობის დროს ბავშვს უფრო უფროსი და მომეტებულ სწმელს ატყვს. მაგრამ ამ სწულებას დიდი უბედურება მოხდება და ამ დროს წამლიც კარგად კარ სწრაფ.

სამად ბავშვი იმისგანაც იხიციან, რომ თავის დროსაც კვიმს არ დაუბნის სოლი და შინური წამლებით სწამლობენ ბავშვს, ასე ჭრინათ ამით მოვარსითა. სამადა სწულებს სან-და-სან ისეთი მცირე მარხით დაიწება, რომ თავის დროსაც ავადმყოფი შეიძლება იმის მოახერხა. ამის გამო თუ ბავშვი უქვეყნობს და ამ უქვეყნობის მარხის კერ ატეობენ, მაშინვე კვიმი უნდა დაიწიოს, რომელსაც სმირად ავადმყოფი შეუძლებს მოახერხოს ბავშვი სავალიდისგანაც, თუ თავის დროსაც წამლობა დაუწიო.

მინამ ამ თავს გაუთავებდე. მე კიდევ წარმოვხიქვამ დედებისთვის ერთ-ორ სწმირა შენიშნას. ბავშვის ავადმყოფობის დროს კვიმისთვის უნდა დილა ადრინვე გაგზავნოს კაცი და სწამლობისთვის არ გადახდოს. კვიმის დამე დაიწებას გამო დედას რაღაც შიში უკლება; კვიმის დაიწება

ხშირად მთელ ხანლობას ერთ ადიაჭოთს აუყენებს სოღმეჲს და მისი
რდა დამე ხშირად ვერ შოულდოპენ ბავშვის სჯირო წამლებს. ექიმის
დილით მიწვევა ბავშვისათვისაც კარგია და ექიმიც ისე აღარ შეწუხდება.
შეორვე ეს, ექიმი დამით დალაღული და დაჭინებული არის სოღმე და
ამის გამო როგორც უნდა, ისე ვერ აახრულეს თავის მოვალეობას.
ბევრი მოსამხსნურე გულ მავიწი არის, ამისა და კადვე სხვა მავიწი-
ბის გამო გარგი იქნება, რომ ექიმს მისწვევი ბართია გუგუნავონ. ამ
ბართში უნდა ჩახწირონ ბავშვს რა სტკივა. ამით ექიმს ეცოდინება
სხეულება და წინ-და-წინ უფრო კარგად მოეძადაება თავის მოვალეობის
ახახრულებლად, ნამეტნავად თუ დამით იწვევენ ექიმს. ამით იმას შეუ-
ძლიან ზოგიერთი იარაღი და წამლება თან წამოიღოს.

ბევრმა დედამ და ძიძამ იცის, რომ ზოგჯერ ბავშვს ექიმით ამი-
ნებენ, ეუბნებიან: ფახეშედი, ან, დალიე ეს წამელი, თორემ ექიმი მოვაოა,
და ან კადვე სხვა ფრიე ამინებენ. ეს სხეულება დიდად მკნებელია.

თუ ბავშვი ექიმს შეგობრულად უყურებს, მამინ ექიმის იქ უოფ-
ნა იმას ძლიან ამჟიადებს, წამელსაც ადვილათა სვამს და სან-და-სან უხი-
ამოვნო და შემწუხებელ ობერადიასაც (გაჭრა) ადვილად იტანს და ბავ-
შვიც ძაღე რჩება.

„დედაჯგობს თუ გაწია,

ცხრა უღელი სარის უძძღაფრესია,

კომედი,

ორხეობაქმედეხად.

შეთხზული

თ. რაფიელ ერისთავისგან.

მ ა მ ქ მ ე ნ ი პ ი რ ნ ი :

არტემ მინაძე დოკუმენტოლოგი, 50 წლისა, კაჭარი, ქარივი.

კაკელი, ქალი მისი, 17 წლისა.

ქარდავია } ამთი მსახურები.
დათიკა }

თავადი გრიგოლ სირმაძე, მუშავე, 25 წლისა.

მაქათაძე მუწურმინაძე, 40 წლისა.

ელისაბედ ქურჭიაშვილისა, 45 წლისა, ქარივი.

პირველი

მეორე

მესამე

მეოთხე

მეხუთე

მეექვსე

მონეტა

ფარნიანი, მსახური მონეტისა.

სირმაძის ამსახურები & მუშავეები.

ქუჩაში

გამკვლელები.

მოქმედებს არის თბილისის ქალაქში. პირველი მოქმედებს — დამკ, მეორე — დღიხით, ხალამოხანსკედ.

„დედა-კაცმა თუ გააწია, ცხრა უღელი ხარის უმძღაგრესია“.

კოქქეღია ორს მოქქეღეპად.

შეისწული თ. რაფიელ ერისთავისაგან.

— —

მოქქეღეპა პირველი.

(ტეტრი წარმოადგეს შეიღანს. პირ-ღ-პირ მოჰანს ორ კტაჟიანი ხსილება, რომელთაც წინ ქუნა ჩაუყლის; მარჯუნივ ხსანს ხსელი ზრტკმ მინაინის დოკლათოვისა, რომელსაც აქვს შეიღანისკენ ერთი გარი ღ ორი ფანჯარა; მარცხნივ — ხსელი, რომელშიც ხდვას, ქირით, გრიგოლ ხორბაძე. ღ ამ ხსელს აქვს შეიღანის მხარესუდ ორი ფანჯარა. — ორივე ხსილების გვერდზედ, ხცვინს წინ, ხდვას თვითო ძველი ღ ძველების გვერდზედ — თვითო მოგროძო ხეშეიყა; ერთი ამ გვერდზედ ხეშეიყაგ პირ-ღ-პირ შეიღანის თეშა ხდვას. შუა ღამე გადახულია; გრიგოლის ოთახის ფანჯარა ღია არის, იხმას დედუკის ხმა ღ შექცევა იმის ამხანაგებისა.)

გამოცხადეპა პირველი.

გრიგოლ. (მოჰანს ფანჯარიდან).

ურა! ნაშა კამზინა, ურა!...

გ ა მ ო ნ ხ ა დ ე ბ ა მ ე ო რ ე .

იგივე ღ მიი ხმერები.

გრიგოლის ამხანაგები. (არა ჩანს).

ურა! ურა! ურა!... (შედუდუაები უყურენ ძალზედ.)

გრიგოლ. (არტემ მინაიის სხლის ფან-
ჯრისკენ იუერება).

«შენზედ კარგი რათ მინდოდან! გამო, შხუო, გამოძხედუ!...»

გრიგოლის ამხანაგები.

ურა, ნაში გამანია! ურა!...

გრიგოლ. (იუერება ისევ იმ ფანჯრისკენ).

შენი ჭირიძე, შენი, შენი!

გრიგოლის ამხანაგები.

«.....გამო, შხუო, გამოძხედუ!...»

გრიგოლ.

აბა, უმწვილებო, წავიდეთ ახლა ბედში ღ იქ. როგორც კხო-
ჭეთ, წულის ზირას ქეიფი გავსწიოთ.... აბა, გასწით ღ შენ მოგე-
წეით!...

გრიგოლის ამხანაგები.

წავიდეთ, წავიდეთ! ურასა!... (მიდიან დუდუკის კვრით).

(ზირ-ღ-ზირ, სხლის შეორე კტაჟაში, ფანჯარა გაელება ღ გამოი-
სკდავს მაქთანა მქწვრამანოვისა ღ დაბლა ჩახსახის ელასბედ ქურ-
ქიაშვილის ქერებს).

გ ა მ ო ნ ხ ა დ ე ბ ა მ ე ს ა მ ე .

მაქიალა.

ელისბედ! ელისბედ!... გძინავს, ქალო?...

გ ა მ ო ნ ხ ა დ ე ბ ა მ ე ო თ ხ ე .

იგივე ღ ელისბედ.

ელისბედ. (ფანჯარას გაღებს ღ შესხედავს
მაქიალას).

შენა ბრძანდები?... რა დამძინებს, ქა!...

მაქიალა. (გრაგოლის ფანჯარისკენ ანიშებს).

გერა ქსედავ მტ გულმკვდრებს? იღავია აღარ არი!... თკელი
არ მომხსუტკიცებს, მტ ჰირმხუტკი!

ელისბედ.

ვიშ, ქა! არც მე მიძინია მელქაბ შსუშ... (გრაგოლის ოთახი-
სკენ იშუტრს ხელს) ეს ჰეფანჯრა ვის დაძინებებს?...

მაქიალა. (ხელს იშუტრს დოკლათოვის ხა-
ხლისკენ).

ხელ იმ ამოხტდების გულისთვის ვა არის ეს აძქეჩი უკარილი,
მტ გულმკვდრებისგან ...

ელისბედ.

ვისთვის, ქა?

მაქიალა.

მტ, დოკლათოვიანთ ტყველუხისთვის...

კლისაბუდ.

მართლა?... უი, იმ აჰეინ!... მხლას, კლანდელი...
ლა კსთჰა?... (კეკელაზედ ამოას). აჰო ჭ მხციონს გავთავუა...
სულ ბაღოანსე გდაი, კე ამოხაგდები, ჭ ამელელ ხამომელელს უუუ-
რებს... მეტს სრულებით აღარაფერს აკეთებს.... ან ჭარვა მინცა
ქნას, ან ხაანი შეკეროს.... მერამ უდელო ჭაღმა ახეა მინდელში.

მაქთაღა.

აზა ჭკვინება თქვენ ხამეურანს!... (ხელს იშვერს გრიგოლის
ფანჯარისკენ). ეგანი, მგონია, სადღაც წავიდნენ?... განუძინეს კი,
სმა გასწვეტები!... თავი მტყევა.... ეგები ახლა მინც დავიძინო....

კლისაბუდ.

მეც შეძინება... აგერ, ხატა, მამლები იყიდელებენ... ახლა კი დავი-
ძინებ... თვლიც გამოქსეთიათ!... დამე მშვიდობისა! (ფანჯარას მოი-
ხურავს).

მაქთაღა.

დამე მშვიდობისა! .. ვიშ! ძილი გამიტედა... გისერი მოიტყუებს
მე ღოთებს! ნეტავი ცხვარი მინც მლე დარკობს, ხუდარში წავი-
დოდი. (ფანჯარას მოიხურავს).

გ ა მ ო ც ხ ა დ ე ბ ა მ ე ს უ თ ე.

გრიგოლ (გამოვა ქუჩიდან ჭ აქით
იქით იუურება).

ახლა ფენის სმაც მასწავლა, კაცის სმაც აღარ იხმის.... დღეს მ-
ბათია ჭ არტემ მინილიც ვერ ისეკ დუქანში იქნება, ანჯარიშების ც-

სახსრებდა... რომ აცოდეს იმის ჭაღთან რომ მივდივარ, რა უოფის დაწვევს ჭ!... ახლა ჩემი გეგმა მიმდის დანიშნულს გული მიშფოთავს, როცა იმის სახლის კარს მიუახლოვდები სოფელ... დიურთო! როდის შესრულდება ჩემი სურვილი? როდემდის უნდა ახე დახლულაღ ვიშუხიფოთ შე ჭ კეკელა?... (მივა არტემ შინაინის სახლის კარებთან ჭ დაარკვნებს). გეგლა! გეგლა!..

გ ა მ ო ც ხ ა დ ე ბ ა მ ე ე ქ ე კ ე

იკოპე ჭ ვარდუა.

ვარდუა (ოთხიდან).

შინა სარ?

გრიგოლ.

შე კარ, გრიგოლ.

ვარდუა (კარს უკან).

მოითმინეთ, ესეავე მოგახსენებ გეგას.

გრიგოლ.

ოჰ, ვარდო, შინა სარ?... ძაღე, ძაღე, რომ შინა იღამ არ მოგვიწრობ... (მარტოა) ეჰ! დღეს უკანასკნელი ღამა... გარდაწვეტილი უნდა გავუგო რამე გეგასკან: მომდევს, თუ არა?... იმიხი მაშინ რომ თანახმა იყო, მაშინ ვეწებოდი შე სრული ბედნიერი.

გ ა მ ო ც ხ ა დ ე ბ ა მ ე შ ე ი დ ე

იკოპე ჭ გეგა.

გეგა (გამოვა კარებიდან).

ოჰ, გრიგოლ, შინა? აქამდის სად იყავ? — სადაც არის ხომ მაშინ მოვა!...

გრიგოლ (ხელს გამოართმევს) ^{კეცხული}
^{ბიგულიყიშეკა}

მომიტევე, ჩემო სიცოცხლე?... ჩემო სუტეშო!... ზამდის გინდა ათეურ მოვიდოდი, მეგრამ ხომ ქსედაჲ შეიდანა ზე ჭუნა—თქვენი ხსენის შესობაღუბა არან ზე ხელსიგ ზურაბეული დადის; ძლივს მისწყედა ფესის სმა—ზე წამოკელ.... ასღა რას აპირობ, როგორა ხარ პირობასკად: მომდევ, თუ არა?... (ამ დროს მოახსის ჭენიდან სმა: ფესისა ზე ღაბარავის; გრიგოლ ზე ჭამე მიმძღუბან: ერთი—ერთ ძეგლს უჟან ზე შეორე—შეორე ძეგლს უჟან).

გ ა მ ო ც ხ ა დ ე ბ ა მ ე რ ვ ე .

ივინივე ზე მიმავლნი.

1-ლი მიმავალი (შეორეს).

შენ იმის სიკეთე ამით გაშინე, რომ, რაწამს ჭაღმა უთხრა სეშხედ „ეს მინდაო“, მამა მამინათვე დაქუაბულდა.

2-რე მიმავალი (პირველს).

რას აპირობ!... მსითვე?

1-ლი მიმავალი (შეორეს).

მსითვეიგ თეითონვე დანიშნა.

გრიგოლ (მუბლიყისკენ).

ნეტავი შენ!... ვაჰ ჩემი პრადიტა!

პეპე (თავისთვის).

არა ჭეჭანებია მამა ჩემს! (მგზავრები რომ გაიფლან, გრიგოლ ზე პეპე იხვე წამოდგებიან ზე შესაიფობენ).

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

გრიგოლ (კპქელახ).

დღესვე მითხარ გადაწყვეტილი: მომდევ, თუ არა? ^{თუ, თანახმაა}
სარ ჭ ისვე ის შტვიცე სიყვარული გაჭვს ჩუძი, მოვიყვან კხლავ
ამსანტებს, კეიბუს ჭ წავიდეთ...

კპქელა.

გრიგოლ! შენი სიყვარული რომ არა მქონოდა, ვერც არავინ აჭა
შხახვდა ამ დროს, შენთან, მაგრამ შენის გულახატვის ჭკუნის ძრ-
სკაზე ვური დავიურუე, თვალუბი ავისვიე ჭ, აჭ, შეიდანში, გამოვიე!...
(ამ დროს კადვე მოისმის ქუჩიდან ხმა: ფეხისა ჭ ლაპარაკისა; გრი-
გოლ ჭ კპქელა ისვე ისე მიიხლუბიან).

გ ა მ ო ც ხ ა დ ე ბ ა მ ე ც ხ რ ე .

იგინივე ჭ მიმავლნი.

3-მე მიმავალი (შეოთხეს).

отвратительно кормить, отвратительно!... нѣтъ, ужъ
туда я больше не пойду.

4-სე მიმავალი (შესამეს).

Гадость!... То и дѣло: тухлый майнесь и ветчина...
По моему, дочька унего вкуснѣе его ужиновъ!

3-მე მიმავალი (შეოთხეს).

Нѣтъ, она не въ моемъ вкусѣ: слишкомъ ужъ пы-
•лкая!...

(ესენი გაივლიან, გრიგოლ ჭ კპქელა წამოხლუბიან ჭ ისვე კრ-
თად შეიყრებიან).

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

გრიგოლ (პაპლას).

პაპლას! ხომ გხურს, რომ შეგირთა?

პაპლას.

რა კითხვა?... წელანაც კითხარ: თუ კი არა მსურდეს, არც აქ გამოვიდოდა, შენთან.

გრიგოლ.

მე რატომ არ მომდევ? რათა ხარ ამის უარსედა, რომ ეხლავე წავიყვანო?

პაპლას.

რათა, ღ იმატომ, რომ ეგ ხამუალებს უყვანსენული უნდა იყოს: ვერ ხთხოვე მამ ჩემს ჩემი თავი, იწუხა უარსედა არ არის? ღ როცა უარი გითხრას, მშინ თუნდა ვოჯოჯოთში წამოგვეკები!

გრიგოლ.

შენთან—სემთავის უველგან ხამოთსე იწუხა!... მეგრამ, შე რომ მამ შენს ვიგნობ, იმისი თანხმობის იმედი არა მქვს ჩემს ქორწინებასედა... (ამ დროს იხმის დამბრკავს ხმა ქუნიდგან; ერთი მოხუცებული კაცი მოდის, წინ ბიჭი მოუძღვის ფარსით; არმოყნი იხვე იქვე მიიძღესიან).

გ ა მ ო ც ხ ა დ ე ბ ა შ ე ა თ ე .

ივანოვე, მოხუცი ღ მისი ბიჭი.

მოხუცი.

...აქოთ მოანათე, აქოთ... (ასველებს) უჭუ, უჭუ!... ხავარცხელი ხომ იქ არ დავერსა?

ბიჭა (უნათებს წინ).

აბა, ბატონო.

მოხუცა.

რა ცხელი აბანო იყო ღ... ძალიან ვაბანე, მაგრამ ეგულის ქშენა
შინც არ მომეძო... უჭუ უჭუ! (ახველებს ძალზედ).

კრიკოლ (ძეგლს უყარ, მოხუცს).

ხრწობა!

ფარნანა (მოხუცს).

ბატონო, თუ დაიღაღეთ, ბატონა ხსნს დახვეწეთ ე მანდ, სკა-
შხედ.

მოხუცა (იძეს).

ძათომ?... აფხვოტბ რომ დაგვაჭიროს? უჭუ უჭუ!

კრიკოლ (ძეგლს უყარ, მოხუცს).

წახსრუძელ!

ფარნანა (მოხუცს).

აფხვოტბ ხვეთათ რა ხელი აქვს?... ვინც დახვეწინი არიან, იხი-
ნა დაიჭიროს?...

მოხუცა (დაჟდება სკამზედ).

დაგიჟურება... დავიხვეწებ, მაგრამ არ გავვივადე ვა?

ფარნანა.

რა გგანებთ? — სიცილით შევეყანა იწვის... შე დალოცვილო, ნო-
ღი რომ შეგეერთო, ხომ მოგივლიდა, კიბატრონუდა?....

მოხუცა (ახველებს).

უჭუ უჭუ უჭუ!

გრიგოლ.

ღვთის რისხვა ჯ უზილუერთი!

კაკა (გრიგოლს).

რა ღმერთი გაუწერთ? — აქ აშირობენ დამინებას, თუ?...

მოხუცა (ბიჭს).

ცოლი?... რათ მინდა ცოლი?

ფარნაიან.

ღამე გაგათობსთ, დღე მოგივლისთ, გიპატრონებთ, შეგიკეროთ, დაგიკერებთ... კიდეც ხსვა რიგათაც გამოკადგებათ!...

მოხუცა (ხაინციებს ჯ ასკვლებს).

ხსვა რიგათ აბ რაში გამოვიყენებ... ჯ სან ჯ-სან რომ გამოთ-
ბობდეს, ის კი კარგი იქნება!... (საიმოვნებით იცინის; წამოდგება ჯ
წყლენ; გრიგოლ ჯ კაკელა წამოდგებიან).

კაკელა (გრიგოლს).

ქსუდავ, იმ გადაშინჩკად ბუბერს, რაებს ამბობდა?

გრიგოლ.

აბა!... ბარტო მე ჯ შენ ვერ ვახრულებთ ზეციურს დანიშნულებას,
თორემ... (ისმის ფეხის ხმა ჯ ღაპარაკი; გრიგოლ ჯ კაკელა მიიძ-
ღებიან იქვე ჯ ამბობენ ერთ ხმად).

გრიგოლ ჯ კაკა.

რა ღმერთი გაუწერთ? ამდამ რამ ასტეხა ეს ხადსი?....

გამოცხადება მეორე მკობი.

იგინიკე & გამუღუღნი.

5-თე გამუღუღი (მეკეკეს).

...Нѣтъ, нельзя было проиграть, но онъ какъ будто въ картахъ сидѣлъ: кажется подсмотрѣлъ?

6-სე გამუღუღი (მესუთეს).

Да у тебя невѣрная была игра!... Правильнѣе: ты долженъ былъ играть восемь, а не объявлять девять въ червахъ.

5-თე გამუღუღი (მეკეკეს).

Какой же ты смѣшной, право!... Пять старшихъ червей—это пять, и король самъ—пять пикъ, ровныя... вотъ и девять! какже игра невѣрная!...

6-სე გამუღუღი (მესუთეს).

Значить невѣрная, когда проигралъ.

5-თე გამუღუღი (მეკეკეს).

Вольно—же было ему, имѣя туза пикъ съ двумя пи-ковками, выходить съ маленькой, которую ты взялъ козыремъ, а туза приберечь, чтобы особо взять...

6-სე გამუღუღი (მესუთეს).

На то игра, чтобы ловить пріятеля... игралъ-бы во-семь.

ქართული
ბიბლიოთეკა

5-თე გამგეული (შეკვებუბ).

Хочешь пари, что умени было девять!...

6-ბე გამგეული (შესუთებ).

Програлаз игру? — програлешь и пари!...

5-თე გამგეული (შეკვებუბ).

А если бы онъ вышелъ съ туза, видь я бы 'выгралъ?..

6-ბე გამგეული (შესუთებ).

Конечно... А если бы мы не виставали, то игра безъ игры была бы твоя... А такъ какъ мы, съ тобою, не дѣти и не въ жмурки играли, то и... А лучше, знаемъ, что мы сдѣлаемъ завтра!...

გრიგოლ (შუბლივასკენ).

დახწვევლათ დემრობა!... ქუჩაშიც ხომ ქაღალდის თამაშობას არ აბირობენ? (კვებუბ). მთად ერთი წამოვდგები და შევაფუცხუნებ!...

ბბბბ

ბუ, შენა ჭირიბუ!... რა ხუმრობაა?... უკირალი რომ დაიწონ და კვებუბს აქ შეუარონ!...

5-ე გამგეული (შეკვებუბ).

Нѣтъ, пари, пари!...

გრიგოლ (წამოვდგება და გამგეულებს).

რომელია მხნე?... Постой!...

ნ-კ გამგელოდი (მოისჯებას & შესუფქს)

Что это?.. Боже мой! кажется тут не совсемъ что-то? поидемъ, поидемъ скорѣе.

(მობრახ, კკკ) წამოდეგება, & გრიგოლის მკა & იცისხ).

კკკ

ხა, ხა, ხა! ხასცილოა! რისა შეეშინდათ?... ჩვენ იმით ვურიდე-
ბოდით & ისინი ვა ჩვენთან გაზიანს!... ხა, ხა, ხა, ხა, ხა, ხა!.....

გრიგოლ (შუბლიაიხეკენ).

ძლივს არ მოვიტყდელ?... იმ ოსრებმ, ერთ ტურზზედ ერთი ხას-
თი აღმბარაკს!.... გავიხილა?... (კკკს). მამ ხვად, მამშენს შენს
თავსა ვხიხვავ, მკრამ, თუ უარა მითხრა?...
კკკ

კკკ

მამს შევ ხელს გადავსევვ & თან წამოვევბო....

გრიგოლ.

მართლა?...

კკკ

შენს თავსა ვუიტყვ?...
კკკ

გრიგოლ (შუბლიაიხეკენ).

ნათქვამია: «დედა-კაცმა თუ გაიწია, ცხირა უღელ ხარზედ უძლვა-
გრესიათა». მივეარს ქაღმი გამბედაობა!... (კკკს).

ოჰ, შენი გულის!... მომევი კკ, ჩემი, გამბედაიერებელი ხე-

ღი!... (სულს გამოართმევს ჭკოანის; ამ დროს უნდა გამოხსნას ფარნიანი ბიჭი ჭ ინძის დაპირების ხმა; გრიგოლ ჭ მამა-მისვე მიიძღვებან).

გ ა მ ო ც ხ ა დ ე ბ ა მ ე თ ო რ მ ე ტ ე .

ივინივე. ზრტუმ მინაინი ჭ მინა ბიჭი.

ზრტუმ მინაჩხა.

(დავთრები უჭირავს იღლიაში ჭ თავის მსახურს, დათივას ემუხაიფება).

...ჭო, ჭ, ყოველთვის მუყაითი უნდა იყო, ფთისილთ უნდა იყო.... ჭურდები, რაზბონიკები გასძიოდნენ... მშიური ხალხი ბერია, აქლემს შეჭკამენ, ჭა!... ფარანი წინ მოძინათ.

მამა (შუბლიყისკენ).

უი, მამა ჩემი!... რაღა ჭინა?!..

გრიგოლ (შუბლიყისკენ).

აი, შედი!... შატარაც შეეცადნა მკ დაღოცვილს!... რა ეშმაკა მოიყვანა?...

დათივა. (ფარანს ცხვირს წინ უნათებს ზრტუმ მინაინს).

ჭა, შატარია!...

ზრტუმ მინაინი.

ყურუმხალო! ცხვირს ხომ არ დამწკამ?... ზრე ხომ არ მოთქომს?..

დათივა (ფარანს ცოტა დახწკებს).

აღაე! აქლემის შეჭმა რა ვარ იქნება?

არტემ შინაიჩი.

ტუტუტო!... ისე გითხარ, რაღა, სიტყვის მასალა იყო, მაგ-
რამ, შენ არ იცი, რომ კაღმუსები აჭაღმს სჭაშენ?...

დათიკა.

კი, გემიკონია:—ურთი ფეხი ჭ გკერდი კტშეკათო... კაი იმათ
დაქმნათ, რა ვარ კაი ბუჭს ისინი შეითლიან!... (მიუღუნ სასლთან ჭ
დათიკა კარებზე შემტს ურუგუნებს). ვარდო!.. ვარდუა!.. ვარდო! კარი
გაღე, ალა შევიდა!...

არტემ შინაიჩი (შესძისის სმა ბტულად სა-
ხლში).

ვარდოოო!... ვარდოოო! გოგო!... ტო, ასმას, კარი გამიღე
ჭ!... (ბუბლივისკენ) ვა! გიყე?... (ისევე შესძისის) გოგო! ვარდო!... კე-
კე! შეიღო, კვეკენს!... კარი გამიღეთ.

კეკე (ლოყებზედ ხელს ჩამოიხეკმს, ვი-
თომ იკანის).

რაღა ვწა?...!

დათიკა (კარს არუგუნებს).

გოგო, ვარდო!... არ ტესმის, შე კატლეჭილის შეიღო?... ალა
შევიდა, ალა!..

ვარდუა (კარს უკან).

ვინა ხარ? რა გინდათ?

დათიკა.

ჩკენ ვართ.—ალა მოხმანდა....

ვარდო.

ვინ, თქვენა?

დათიკა (გაუკურობით).

აღა, ბოპო!.. არტემ მინაიანი ჭ მუ, შენი დათიკულა!...

არტემ მინაიანი (დათიკას).

გა! შენ იმისი, კმე, საიდანა სარ?...

დათიკა.

არა, ზღა! ისთე, ტუულია თაკს ვაბრალებ, რომ კარი გაკვილოს.

არტემ მინაიანი.

ახარ, რა დროს არშეუობის კმე, ლუბესტაწო?....

ვარდუა (კარს უკან).

ჭო, ახლა კი მივსვდი!.... ვიცი ვინტა სართი!....

დათიკა (ვარდუას).

ვინა კართ?

ვარდუა.

მადლები ჭ არამზადები!.....

კეკელა (თავისთავის).

უი, დამიდგა თვალები!... როგორ იღანსილებს....

კრიგოლ (მუბლიკისკენ).

კარგა შეუკურთხა!

დათიკა (პუბლიცისკნი).

უი ჩემს თაკს!... (ვარდუას) ბოშო, კედირი, თუ?... აღახ რა-
გა უბედაშ ღანძღვას?....

ვარდუა.

ღიას, ხერე გაუბრეუვდები, რომ ქურდებს კარი გაგიღოთ!... ღმუ-
რთი გაგატიალებთ!....

არტემ მანაიჩი (მიფურებით).

ჩვენ ვართ, ვარდოვანს!... კარი გააღე, შენი გულისა!...

დათიკა (არტემს).

აღე, რადროს არშეუბანა!...

არტემ მანაიჩი (დათიკას).

მე, ტურუნა!... ისე კაფარები, ტყუილათ.....

ვარდუა.

ტყუილათ?... უკანროთ? ვერ მოამტყუილებთ.... თქვენი მოხ-
ტურარი კბილები დიდისნა დავიცვალე....

არტემ მანაიჩი (პუბლიცისკნი).

გოგე?!..

დათიკა (ვარდუას).

გააღე, შე უბედურო, თორემ, კარს შემოგამსხვრევ!.....

ვარდუა (კარს უკან).

უი შენ თიას!.. უკანროთ!... აღამ ტყუილად კი არ დამრიგა:

«ფთხილად იყუიო, ჭურღებს არ გაგაბრიყონო, კარი არ
ნოა..... ჭკვიანი კაცი ასე მიჭხუღებს წინასწარს....»

არტემ მინაიზი (პუბლიცისკენ).

შე კარ ჭკვიანი?... შე ვირი ვარ, რომ ამისთანა მკვარი დარბებს
მიმიღია, ჯ ვარდუა—ჭკვიანებს ბატონია, რომ კარს არ აღებს....

დათიკა (ღრუჭით).

ვარდო! იწამე ღმერთი!... გაკვილე კარა!... ჩვენ ვართ, ხამხ
სამოცდახუთი წმინდა გიორგის მადლა!....

ვარდო (კარს უყან).

აბა, თუ თქვენ სართ, თქვენი ხმა გამაგონეთ..... შე ხომ ხმა-
ზე გიგნობთ...

დათიკა.

გუი, წახდია!.. ბარე ერთი საათი შენ გელაპარაკებით ჯ კერ გეო-
ცან?

ვარდუა (კარებს უყან).

ვერა....

დათიკა.

აბა, რაკა გინდა?

ვარდუა (კარებს უყან).

აბა, თუ დათიკა ხარ, წერილს ხმაზედ თქვი რამე.... იმ ხმაზედ,
ტუსნაში რომ მღერანჭკები ხოლმე....

დათიკა (გაიწვრილებს სმს).

ვარდოს ჭირბე, კარი გვეკვლე!

ვარდუა (გამოაყვარებს).

ვერს, ვერ გავადებ!... ხა ასლა სხვილ სმაზედ.

დათიკა (ბოხად).

გეძილე, გეძილე!

ვარდუა (კარს უყან).

ვერს, ვერ გიგანი... ხა ასლა აღა, ბოხ სმაზედ ილაშარეკას!

დათიკა (შეუბღვიბენ).

რავ გვიგნობს, კვ დახატევა, სმა შეველილს?.. (ვარდუას) ბო-
შა! გვეკვლეთ თუ?... (არტემ მინაინს) ჭე, აღე!... ხა ასლა შენ!...

არტემ მინაინი (ბოხ სმაზედ).

ვარდოოო!!... კოკოაო!

ვარდუა (კარს უყან, თავისთვის).

უა, დამიდეგა თვალა! ხე ერთი თუელუსნი დადახ, იმას სმას
ჭეკას! (არტემს) ხა ასლა წვრილა!

არტემ მინაინი (წვრილ სმაზედ ჭ თავსე-
ბრალუბით; თან იღმსჭება).

ჭარდის განაჯ!... ვარდოოო! ჭე მატა! კარი გავკვლე; შენი
მატარა გულისა!... (ტირილით) ვარდიკოოო!... სურფ კარაშეტმა შე-
გეწე!... შენი მსუქნი ღოუების ჭირბე!... შამიშვი ზემს ხახლში!...

ვარდუა.

ვის აბრეყებთ? ხასაცილოდ მიგდებთ, თუ?.....

დათიკა (ვარდუას).

ბოჰო, გედროი?... რაკა გიგდებთ?.... ვინ გიგდებს?...

არტემ მინაიჩი (ვარდუას).

ასლა, გინდა გაკუპრდე?... გაალე ჭ. ტუტუნო!.....

ვარდუა (კარს უყენ).

გურა, კურა! ვერ გიგნობთ ვინა სართ! წადით სიდიანაც მოთრუ-
ულსართ!.... ზღამ არ მოგასწროთ.... წადით, თორემ წყალს გადმო-
გასხამთ!.... (გაბრუნდება).

არტემ მინაიჩი (ბუბლიკისკენ).

სათაე!... ამისთანა ჭირმა იქნება, კაცმა თავის ხასლში არ შე-
შონ?... (დათიკას) დათიკოოო! შეილო!

დათიკა (ცქვიტად).

შენი ჭირიძე!....

არტემ მინაიჩი.

ჩემი ჭირი შენ.... მითხარ, ასლა სად ჯანდაბას წავიდე?

დათიკა.

სადაა, ბატონო, ჯანდაბა?

არტემ მინაიჩი.

კჰმკჰმ აფახ, — შე რა კაცი!..

დათია.

ეშმაკებთან, კე. რა გვინდა?... დახვეწილად სძამს სამტრედიის მთებში
წმინდა გიორგიმ ღმერთისა ღვთისმშობელმა!.. (მცირე ფიქრს შემ-
დეგ) აღვი!.. მოდი ერთი კვლით!..

არტემ მინაინი.

რა, კე. კვლით?

დათია.

თქვენ უმანდ სვამსხედ შეიხვეწო (ანიშნებს სვამიებს, რომელიც
მისი ხასლის ზირ-ღ-ზირ დეგს) ღმერთს სვამსხედ მე დევედები....
ცოტა დევედინით ღმერთ. შე, გათქნდება....

არტემ მინაინი.

მეტი რა ჩარა!.. მგონა ამფოტი რომ დევედინობს?..

დათია.

ამფოტი რაფა დევედინობს, შენს ხასლში?..

არტემ მინაინი.

ხათაც ვეა, რომ ჩემს ოსურ ხასლში არა ვარ ღმერთი.. დმერთმა
ამოგდოს ვარდუას თაქმა!... (თავს ღმერთს სვამიებს, დავთ-
რებს თავს ქვემ დავდებს; დათიაც მთავრად სვამიებს დავებს). ვანა!
აი ხოვდა! ჩემს ხასლში აღარ მიშვეს!..

დათია (თავისთვის).

ამ კუბედურს, ჩემ აღას, რომ ეშმაკს ათქმინა: ფარს ნუ გამო-
დებოა. ახ, ვარდო, ვარდო! ამ სმელ ფიტარსხედ წოდებს, შენთან
წოდებს მინაინი, მე ღმერთს დმერთმა!....

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

არტემ მინაიჩა.

ეჭ, მასლას!... უხეუ მოვიდა ზემ თავზე?... ახ, ბეჭეტი... რბილთ ბეღიშო!... რა მუქითთა გდისარ ღ!... დღეს შიფითა, მოდი ანაოში მინტ წაგღ, მსუენ კიდუე გათენდება... (ამოიღებს ბურნუთის კოლოფს ღ ბურნუთის სწეებს).

გრიგოლ (თვალბუსუდ სელს ისომს).

ამ თუბს დამწეულბ თვალბა ამისო ბურნუთით! (ღსვირბს ატე მინებს).

არტემ მინაიჩა (ამ სმ.სუდ წამოსტება).

ტერ ასტვინ!... ეს თვე?... ვაიე, რაზბონიე!... (გრიგოლ წამოკარდება ღ გაიწეება).

დათიება (წამოკარდება წევიტად).

ჭეო, ჭეო!... რა თუო, აღავ, რა?.

არტემ მინაიჩა.

მიშეულე, დათიეკ! მამელა რაზბონიემა!... აჭ თუო დამღულმა... (ანიშნებს ძეღღზე).

დათიება (გადაჭედავს მეორე ძეღღს ღ ტეებს რომ დაინსხვს).

გუიბე, აღავ!... მომესხარე, ჭინე! (არტემსკენ გაიწეებს).

არტემ მინაიჩა.

ჭებ კი არა, ვირო, რაზბონიე თუო!

დათიება.

აღავ, ჭებ კი არა, ჭინე!... მოვიდა მჭანა!...

კვამ (წამოადგება ღ მამისკენ მიდის)

მე ვარ, მამა! რისა ტეშინაინო?... ესღაჲ მოგასსენებთ...
(დათოვა უყან უყან იწვეს).

არტემ მინაინი (კვამს).

შენა, შეილოა!... აჲ რას აგეთუბდი, ჰა?

დათოვა (შეშინებული).

მა, მა, მა, მა, მა, მა, მა!... ვუ, ვუი!... არ დაუჯერო, აღაჲ,
ჭინკა, ჭინკა! შენს ჭალიშვილად გეზვენება... ჰუ, ჰუ, ჰუი! (უყან იწვეს).

არტემ მინაინი (შეშურთალი).

ჭინკა რა არის, ვირო, არ იტყვი?

დათოვა (არტემს).

ჭინკა?... კშხვი, აღაჲ, ჭინკა!...

არტემ მინაინი (ჩაუდება შეიდანსუდ ღ
დათოვას).

კშხვი?!.. (კვამლას) იჴით! იჴით!.. ახლო არ მოსვიდე!... (პირ-
ვუარს იწერს) ხურფ-ვარაშეტ!... (კვამლა ცოტ-ცოტა წაიწვეს მამის-
ტეს; დათოვა პირუვარს იწერს; არტემ მინაინი უვარის); ყარაულ!.. ჩეს-
ტის აუიგარ!.. მიშველეთ!.. (კვამლა ხან ერთს უყურებს გაშტერებული
ღ ხან შუორებს. — ფარდა დაეშება).

მ ა ჭ მ ე დ ე ბ ა 2-რ ე.

(ტყეპრი წარმოადგენს არტემ მინაინის კაბინეტს, რომელიც არის კვრობა-უღად მოწყობილი, მაგრამ პოლი სელინებით არის მოაყენილია და ამ ოთახში, პირ-და-პირ, ერთი პატარა ტასტიცა ხდვას, რომელსე-დაც წიხი არტემ მინაინი, მუთაჭ უსიკს მუნდსედა და კრადლოხანს ათა-ბესებს.)

გ ა მ ო ც ხ ა დ ე ბ ა 3-რ ე ე ლ ი.

არტემ მინაინი.

ოჰ, დღეს მე ბევრმა შეძინა... ვაი ძილი გამოვანსე... წესელის სულ არ მისიხება... ის ყურყურს-ლა გოგო, კარმა არ გამოლო და-ურნა უძილოთ; მერე ვიდენ რახსონია, მერე ვიდენ კმხკეხი, მერე ჭ-ვიხი, მერე ვილან ჭინკუბია... ერთ ფაღმთ, გავკედი რაღა!... არა! კმხკი ხომ—კმხკია, მაგრამ ჩემი ჭელი, ჩემი კველუას კმხკობა განა გავიანილა?... თვლით კსედიმი და დთიკა შეუსებოდა, რომ კმხკი იყო... თუ კმხკი იყო, მაშ გარდუამ რომ ჩვენ ყვირილსე, სულ პოლოს დროს, კარი გავკვილო, ჩემს სახლში რაღათ შევიდა?... ვაი თუ გუდანი?... არა! ჩემი ჭელი მე ვიცი, რომ გუდი არ აბა... ვაი თუ აქ კმხკებზე დაიბუდენ?... (აქეთ იქეთ იყურება). აქ რომ შე-დები გამოზივან?... წესელ კველამ თქვა: «მე ვიყავი, დთიკამ თქვა: «ის არ იყო, — ჭინკა იყო და კველუათ გაჩვენა... დღეს

გოჯევი კვლავ იქვე: იმე არა კვათავილევარო... ეშმაკმა იცის მტკა-
თი თაგი, რომელი იყო: — კვლავ, თუ მართალი ეშმაკმა?...
შე იქნება, თუ კვლავ იქვეა ეშმაკმა მტკინა... არა! თუ ეშმაკმა სს-
ვა-ტ-სსვა ეშმაკმა მტკინა: სადინათ, ჩოხათ, ხვამა, სტოლი, ფულმა...
(ღიმილით) გა! ფულათ რომ მტკინას!... ფულემა რომ განდენ ეშ-
მაკმათ... არა, რას ვამბობ?!... ეშმაკმა რომ ფულემათ განდენ, აჭ-
როებათ ჭ ხეშმა წანდუემათ ეამბონ. — რა კარგი იქნება ჭ?... მტკინა,
რათ მინდა? ხომ ისე ეშმაკმა იქვეა?.... აჭ, დღეს რა ცუდი ხი-
შმაჩი ვნახე!... ერთი ეშმაკმა მოვიდა, უელში კლანტემა მტკინა, ცხვირ-
ზე გარე მომიტანა, მერე ხეში ცხვირადგან ერთი გქელი, გქელი თვე-
ში გამოვიდა, მერე ქალათ იქვე, მერე ჩიტათ — ჭ გაფრინდა!... ეს
ხიკვდილის ნიშნმა არ იყავ?!... უნდა მოკვდე? (ტირის) ხეში დო-
ღათი, ხეში კვლავ, კინ დარჩეს?!... აფსუსი არ არი?... რამდენი
დავიდა? მით მიმოვიდა! (მცირე ფიქრს შემდეგ) მოდი ერთი ხეში დო-
ღათი ახგარეში ვნახო, ახდურივით, გქე, კქმა, თორემ, რა ვიცი,
რა მოხდეს?... (ძვე სასწავლო სტოლიას, დავთრებს გადმოაწოებს,
კითხულობს თვითთა მუსდს ჭ ხმოტსუდ აგდებს).

ორმა ათასმა თუმანი ნაღდი აჭროა ჭ კარცელი.. (აღტარ-
ბით) ვასაკ!... ათას შვიდახი თუმანი ბილეთები... არც ეს არის ცუ-
დმა!.. ხუთასი თუმანი კვქხილმა დავით ქანაფშუტამის... ამიხი სარკე-
ბელიც ორი წლიხა, ახაზობასკად, — ორას ორმოცდა თუმანი... ეს შვი-
დახ ორმოცდა თუმანი... არც ეს დასმარავს გულს!... ახი თუმანი მე-
ღქონ ქონხმის ბრათი... მტკინა, რას გამოვართმევ? კუტარა... და-
იქვეს იმისმა ოჯახმა!... რა ფულემა წაიღო ჭ?!... შვიდახ
ორმოცდა თუმანი გრიგოლ სირმაძის... ხუთასი იმხან წაიღო,
სარკეულიც ზედ შეაწერე... განდა შვიდახ ორმოცდა თუმანი. ტუ-
ტუფი! რა აქლემი განდა ჭ?!... ორ თვეზე აღარა ქქონდა კანკი-
გმა!... ხამის სამოც ჭ ოთხი თუმანი ჭ ოთხი ახაზი ბამის მოკე-

ბა... ხუთას ორმოცდა თხუთმეტი თუმანი ღ და ცხრა ღ ერთი მარცხენი
 მატყელის მოგება... ბაშა ღ მატყელის გავაჩნა სტამბოლში, ნახსენებ
 ირი მოგება, წარაფული ანგარიშა... ფული რა გავაჩნა, სართავი
 სან შეტი აქვს, სან ნაკლები: ახ ოსკური სან აიწევს, სან დაიწევს... ორ-
 თატკალის ღ კარწანისის ბაღები... ესენიღ ღირს ათასი თუმანი... ახუ-
 თი ბაღი იცის, თითო მარცვლი, თითო თუმანი ღირს!... ჩოარსო
 ბაზარში დუქნები—რვათი თუმანი... ეს სხლდობა ღირს შვიდახი თუ-
 მანი... ახლა წვრილი გავაღებუდი, კევი, ნიეთი—იწება ურთი ორი ათა-
 სი თუმნისა... ხუღ შესდგა:—ათი ათასი თუმნისა... დოვლათი არ
 არის, აბა, რა ეშმაკია?... ოჰ, ეს რა ვაქები?... ხუღ ეშმაკმა რომ მო-
 მდის შირმა... (აფურთხებს) თაფუ, ეშმაკო!... თაფუ!...

გ ა მ ო ც ხ ა ჯ ე ბ ა მ ე ო რ ე .

იტივე ღ დათივა.

დათივა.

აღუ!... ჭინცლა კაი კატა, თქვენს სასვას ნდომულობს.

არტემ მინაინი (ვერა ქსედავს დათივას).

თაფუ, ეშმაკო!....

დათივა (უკან-უკან დაიწევს).

ჰუ, ჰუ, ჰუ, ჰუ, ჰუ, ჰუი!... სადაა ეშმაკი, აღუ? სად ქსედავ?...

არტემ მინაინი (შექვრთება, წამოვარდება
 კრესლიდან ღ დათივას).

რა იყო, რა?... რა გაუვირებს, ტო, ახმას!....

დათივა.

სადაა, აღუ, ეშმაკი?...

არტემ მინაიჩი.

კმბეზ წაიღოს შენა თავმა!... შემაძინე, უფროსხლო! ღრიალებს, ვირო?... რასთვის მამოსეულ?...
ბიჭი

დათიჯა.

ვინღლა, — თქვენი ნახვა უნდა.

არტემ მინაიჩი.

ჩემა ნახვა — რა, მზეთ უნახავი ვარ, თუ?...
ბიჭი

დათიჯა (იქით).

იხედე კაი დაკემართა!... (არტემს) არა, აღავ, სეჟე მქსო.

არტემ მინაიჩი.

უთხარი, აღა სადილზე წახსოქო.

დათიჯა.

იძე! ხიმცრე რავა უთხარი?... სადილი ქვე ავა მიართვი?...
ბიჭი

არტემ მინაიჩი.

ტო, ვირო, შენ რა დავას ხევე?... ესღა დიდმა გრეხი სა-
დილზე სჭამენ სადილს... არ იფი?... ეჭვს ხათსე.

დათიჯა (შუბლივისკენ).

ხათისა ქვე რა მოგახსენია! — მე, რვარც მომშევა, ისეე გაბ-
ღუბი... (არტემ მინაიჩს). კი, ბატონო, მარამ მდღევანა გაჭირებული
სეჟე მქსო.

არტემ მინაია.

უთხარი, აღახ სძინავსო.

დათივა (პუბლიცისკენ).

რავ სძინავს? მძალი მგელავით პრწყავს თვალებს!... (არტემს)
აღავ, აკი გეპინათ, კწრობამდის?

არტემ მინაია (წყრობით).

ტო, ახმს! ხელს არ აიღებ?... ეს ინს კრატე?... გადი შეთქა,
ღ!..... (დათივა გავა).

არტემს (პუბლიცისკენ).

ამისთანა ვირი შე ორი არ მინახავს, შე ღ ხეშა სოუმე! ახლან-
დელი ადვოკატებით ნამომკვიდა, ყურწმისაღია!... იღავი წაიღია!...

გ ა მ ი ნ ხ ა დ ე ბ ა მ კ ხ ა მ კ.

დათივა (ისევ შემობრუნდება).

აღავ!

არტემ მინაია (დათივას რომ დაინახავს,
თავისთვის).

ტერ ასტვან!... ვა, ამისთანა იქნება?!... (დათივას) კადენ, რაო?

დათივა.

იხეთი ხეშე ბქო, რომ შენს აღახაც იამებაო!...

არტემ მინაია.

ვინ არის? რა ხეშე აქვს? ერთ გროშათ ღირს?...

დათიკა.

გოგონად კი არა, შენ ნუ მოუყვდე ჩემს თავს, იმას რომ შენ
ხიზმა ზე კერძნული აქვს, ის ღირს ათას მსუთვად!..... გრიგოლ ხირ-
შიძე განღვავს....

არტემ მინაიანი.

ხიზმაძე?... მეტა წარა არ არის!... უთხარ მობძინდეს. (დათი-
კა გუკა; არტემ მინაიანი თავისთვის) ფუღიანთვის იქნება... ჭიბუხთან
უხმრახათ არის, ჭკუასთან—მწუწანლათ.... დავთრები დავმალა, ჩემი დო-
ვლათის ანგარიში არ მაიტყობს. (დავთრებს ჭმალავს).

გ ა მ რ ც ხ ა დ ე ბ ა მ ე რ თ ს ე .

იგივე ზე გრიგოლ.

გრიგოლ (შეშოვა ზე თავს უგრავს
არტემის).

არტემ მინაიანს ვასღვავარ!.... რაგორ მშვიდობით გიკითხოთ?..

არტემ მინაიანი.

ზღვრისტა, კიანს!... დაბძინდი... (სულს ჩამოართმევს ზე დასხდუ-
ბიან). რა მშვიდობა: ადუბ-მადგუბ ღვარ არის, კოტრობაა....

გრიგოლ.

თქვენ, მინი, რა გიჭერთ?

არტემ მინაიანი.

კინების მშვი, კაპიკი მენტრება!... ვისაც მივე ღვარ მიმღვევს...
ღამის მეც ხუდში წავადე...

გრიგოლ.

ჩემზე თუ ბანებო, მე მღეუ მოგართმევო თქვენს ფულებს...
აი, ესლს კაცების ფული რომ გვიწვალობს სეუწივეუკ, იჭიდგან მოგართმევო....

არტემ მინაიჩი (ამს რომ გაცებს იმებს
ღ კშმაკურად ჩაიდისებს).

შენზე არა, მშინების ცხოვრებში.... გნებამს, ატხრომიტს გიზამ?...
ვექსილი ვი გამაყვავლოთ... მეგრამ, რაზედ გარჯილხარ, გნახს?...
ფული ხომ არა გნებაგდა?

გრიგოლ.

არა, მეგრამ ფული ხომ აღარც თქვენს გჭონათ?

არტემ მინაიჩი (ღმილით).

ჯანჯლებისთვის არა მჭკს, თორემ შენისთანა გნახისთვის, რამ-
თენი კმეუტ გნებაგს.... გინდა ვისესესე, ჩემს ხიუმემ, ღ მოგცემ?

გრიგოლ.

გმადლობო, არტემ მინაიჩი! მე ფული არ მინდა... მე სხვა სთ-
ხოვნული მჭკს.....

არტემ მინაიჩი.

გნახს! ფოადრათში ხომ არ აპირობ შესკლახს?

გრიგოლ.

რა ჩემი სჭმეა ფოადრათი!.... გაცქილი უნდა გიოსრათ: მე
მოშრონს თქვენი ქალი, გვე, ღ გთხოვო მე მომცეთ... გარწმუნებო,
ისე შევინახე, როგორც ჩემს ორსვკ თვალებს!....

არტემ მინაიჩი (წამოადგება ჭ პუბლიცისკერ).

რაა? ჭელია?!... ესტი მეტიყარა!.. რა კადია?... იმე მომწონს...
ანუ ჭგონია იაღლა იუოხ!... იმომწონსო... მეც ბევრი რამ მომწონს,
მაგრამ ვინ მაძღვეს?!...

გრიგოლ.

რას ჭიეპრობთ, არტემ მინაინ? რა პასუხს მაძღვეთ?

არტემ მინაიჩი (გრიგოლს).

კნიაზ! ძაღიან კარგათა ბძანებთ, მაგრამ, შე რომ ჭელი არა შეკვს?..

გრიგოლ (გამტერებული).

როგორ თუ ჭელი არა გუყვით?...

არტემ მინაიჩი.

ასე... არა შეკვს, რაღა!... ვინ მომიცა?...

გრიგოლ.

რას ბძანებთ?— სემპრობთ, თუ?!

არტემ მინაიჩი.

არა, კნიაზის მზემ!...

გრიგოლ.

ძმ კვე ვინი ჭელია?

არტემ მინაიჩი.

ვინ კვე. არ ვიფი?...
8

გრიგოლ.

თქვენსა რომ არის?...

არტემ მინაჩია.

არა, კნაზ, იანდლიში ხარ!... ჩემი პიძას, ეჰე, თუ გინახავს აქა?..

გრიგოლ.

გველა ქვიან?

არტემ მინაჩია.

არა.

გრიგოლ.

მე ის არა უოფილა... მე რომ ვამბობ, იმას გველა ქვიან; თქვენსა რომ არის...

არტემ მინაჩია (იქით).

მეტე ჩარა არ არის, ერთი რამ უნდა უთხრა... (გრიგოლს)
ჭოლო! ახლა კი მივსუდი... ვიცი, ვინც გინახავს....

გრიგოლ.

ვინა?

არტემ მინაჩია.

ჩემი ქალი.

გრიგოლ.

ჭო, ჯ შენ იმას გთხოვთ... ავი ქალი არა შეგვსო?

არტემ მინაიჩი.

ეჰ, კნიაზ! არა შეკვს, ამიტომ რომ შე რომ ჭაღმა შეგეს, იმი-
სიანს შენი მტრის ოჯახს სსიოს! ტუტუფი, სამკველი, ფინთი, სნე-
ული, ერთი უხეირო ვინმეს!... აგერ ხედავ მოლოზნათ მიდის გუგუბის
საქდარში... მგისთანა ჭელი უნდა თქვას კაცმა: არა შეგეს!... მეც
იმიტომ ისე გითხრამდი....

გრიგოლ (გაშტერებული).

რა ბძანებაა?... იმიბი ხუფელუობა, ან სნეულობა — ვის გაგვინა?

არტემ მინაიჩი.

ეა! ხემა საქონლის ამბავი შე უკეთ არ ვიცი?... შენ ხადა ქნა-
სამდი?...

გრიგოლ.

თუ არ შენასოს, ხომ არცა გთხოვდით....

არტემ მინაიჩი (იქით).

საუდარში თუ უნახსს? (გრიგოლ). შენ იმას არ იყადრებ, — თა-
ვადიშვილი ხარ,.... შენი ცოლი უნდა ტანდი ქნას... აბა, ტუტუფი
როგორ იტანციოს? ერთი ენსოთ, ხელი რომ წაუღე, მოუარა ტუ-
ტუგობა, ერთი ღაწითიანი აღიუული კვრს უბაში.... მერე?....

გრიგოლ.

თქვენ ნუ სწუსართ, შე უბუღს ვარ... არ დავიწუნებ.

არტემ მინაიჩი.

გარჯი, კნიაზ, მგერამ აღიუული თუ არ დაიწუნებ, ჭაღი?... ჰერ
ჭაღი კვითსოთ: ესლა მოდნა ისეა.

გრიგოლ.

ჩვენ მოდის რას დაუდევო?... მეტამ, თქვენი ნებას, შეითხოვ?...
ას დაუძისო!...

ანტემ მინაიჩი.

ვა, ასე თათარობსო?... ლილასსა სომ არ არი?...

გრიგოლ.

თუ გსურთ მოტემა, რაღას აგრძელებო?.

ანტემ მინაიჩი (იქით).

ვინ ჭარბუნადისა ჭხურს!... (გრიგოლს). გინაზ! მატარასს მბ-
ძანდი, ზრგულადა ჭენი, მაციონი გაკეთე ... ასარ, შენთან შერცხვება...
შერე მოძძანდი, ერთს საათს უკან, ზე ზსუსს შეიტეო, რაღა?...

გრიგოლ.

კარგი; თქვენი ნებას. (წამოდგება ზე ტევა).

ანტემ მინაიჩი (იძისს).

ბაბა! ბაბა!

გ ა მ ც ხ ა დ ე ბ ა მ ე ს უ თ ე .

იგოვე ზე ბაბაღა.

ბაბაღა (შეორე ოთახიდან).

ბაბა!

ანტემ მინაიჩი.

აჲ მამოდი, შეილო!

გველა (შეშოვა).

რას მიბძნებდით, ალაკონ?

არტემ მინაიწი.

მოდე, შეილო, აქ დაუქვი.....

გველა (დაუდგება).

შეილო! გვე!.... გათხოვება არ გინდა?....

გველა (დარცხვინით).

რა გითხვია?...

არტემ მინაიწი.

უა! ასარ, ხომ უნდა კინძებ მივეცე შენი რაგმა?

გველა.

მე ფილასდა არ წავეუბი.

არტემ მინაიწი.

აი, ტყეონი!.... სულაც ნუ წავეუბი!.... ასეთი აზიზათ შეგი-
ნახამ, როგორც კნარეუბა!.....

გველა.

თავის დღეში რომ არ გათხოვდე, მაგის შირობას გერ დაკვდე;
მაგრამ ფილასდაც კი არც მე წავეუბი!....

არტემ მინაიწი (იღმნსება უსიამოვნოდ
დ შუბლიყიბგან).

აი, ანდინდელი ჭლები!.... (გვეს) იფი, რა?.... ის, კუ, ტრი.

გოლ ხირმაქ... ტუტუგი ჭართველმა... იმს თხოუდობს შენს თბ-
ვის... აბა, ვინც რომ შენ იმს არ შეიერთამდი ღ შენ რა ხელუცხა! მისი
ვეციდი? ატკაზი, რაღა!... ურთი შტა, შუტა, ღოთი ვინმა!...

გვეკვლა.

ხუღაც არა!... რატომ არ შეეერთამდი?... იმს რა უჭირს?...

არტემ მინაიჩი (გაკვირებით).

შენ იმს ხად ვინსხმს?

გვეკვლა.

თქვენ რა განაღვლებათ?... მე კი ვინობ ღ!.....

არტემ მინაიჩი (იქით, წყენით).

გა! «რამენაღვლება?»... მამ ვინ გახწევს ნაღვლმა?... (გვეკვ, სვეწნით). გვეკვ! შეიღო!... შენ თქვი გრიგოლი არ მინდა თქო ღ ასეთ ვაბს გიყიდი, რომ წინეთმა არ იუოს იმისთანა, ჭა!...

გვეკვლა.

არ შემიძლიან მაგისი თქმა!

არტემ მინაიჩი.

თრუათრშიაც წაგოყვან, აი!...

გვეკვლა.

უთქვენოთაც წავალთ თუტრში, როცა გაგთხოვდება...

არტემ მინაიჩი.

იმს შენი სიყვარული კი არ აჭკს, — ჩემი ფულები უნდა...

კეკელა.

მე შე უნდა ვიცი, ვინც უყვარს ამს!

არტემ მინაიჩი (იქით).

ამისთანა იქნება? რა დავა-დარბაში ჩაკვარდი?!... (კეკელას, მიიყურებოთ). ასეთს მდიდარს სოციალისტს შეგნემ, რომ სულ მუშტის ტოლს იტუნდები დაგვიდოს, სულ მარტალიტეა შეგახსნას....

კეკელა.

არ მინდა.... სჯიროს არ არი!...

არტემ მინაიჩი (იქით).

გოგე?.....

გ ა მ ე ნ ხ ა დ ე ბ ა შ ე ე ქ ე ს ე

აგინივე ღ გრიგოლ.

გრიგოლ (არტემს).

შენ აქ გასლავარ! (კეკელას). კეკელას ვახლავარ უმორწილესი მონა ღ მსხვერპლი! (კეკელა წამოადგება ღ თავს უყრავს დიმილით).

არტემ მინაიჩი (შეერთობით, იქით).

ვა! საიდან იცნობს ამს? რა ღროს მივიდა!... ბულბულივით ჭიჭიკოებს, მე ვი არა შეითხმს! (გრიგოლს). ვნაზ, ასე მადე?... დაბნინდი... (კეკელას). შენ ვი წადი, შეიღო....

კეკელა.

რისთვის?... რათ წავიდე?....

არტემ მინაიში (კეკელას, ჩუმად).

თუ არ მისვალ, ჭამ გახსოვდეს, ჭა, ჩემი სიტყვების (გრიგოლს).
დაბმანდი, რაღა, კნაის!...

გრიგოლ.

გაბლაგართი! (დაუდებს).

არტემ მინაიში (გრიგოლს).

აჲ გუბნუბოდა, ჩემი ჭაღი, ეჲ, არა შერება, მეთქი!

გრიგოლ (არტემს).

როგორ?

არტემ მინაიში (გრიგოლს).

არა თხოვდება....

კეკელა (მამს).

მე კვ არ მომისხენება.

არტემ მინაიში (კეკელას, წყროძით).

ხუბ კან! (გრიგოლს). ჭო, ქართველი არ უნდა, — სოკდაგარი ვინ
მე უნდა.

გრიგოლ (კეკელას).

მართლა?.... თქვენა ბრძანეთ უარი ჩემს თხოვნაზე?....

კეკელა (გრიგოლს).

ხელაღ არა! მე თქვენს მეტს არა ვარ ვართავ!....

გრიგოლ (არტემის).

ასე ხომ დაწმენდით, არტემ მინაი?...

არტემ მინაიჩა (პუბლიცისტ).

ეს ინსე ასეუ? ტკსით?... ასეა რაღა კქა? ჭხდავთ, რა ოინი მოადის სემს თავზედ? (თავს აწეებს). ვაი, დაღუპულა ოჯახო! (მხამ არტემ მინაიჩა ამს ღვაძრეკობს, გრიგოლ ჭ კველა კრთმინურთს ესე-უკრდუბინ).

არტემ მინაიჩა (გრიგოლს).

ნუ დაიკურბ, კნაზ, მტრის ეჩა!... მკავს სხვა ვინმე ჭგონისარ, ჭქულაფოკიანთ ხერგო ჭგონისარ....

კველა (მაძს).

უკრეკათ!... მასულელუბთ, თუ?!...

არტემ მინაიჩა (კველას, წეროპით).

წადა მქნს ოთახში!... ბუკრი ზირთი-ფურთის თავი არა მქვს!...

კველა (მიდის ჭ მაძს ეუბნება).

თქვნი ნება!... მამ მქეიდობით, ხრულუბით!...

არტემ მინაიჩა (პუბლიცისტ, დაცინების ხსით ჩაიცინებს).

გამაწურა სემმა ჭაღმა! გუნების ხუდარში არ წავიდექს მოღ...ზნათ? რაღა მქსკელუბა ჭ!... (კველა ჩაიცინებს, პლუტურად).

გრიგოლ.

არტემ მინაიჩა! მუ კხდაკ, რომ თქვენ წინააღმდეგი ხართ თქვენის

ქალის სურვილის ჩემსედ უკარის წერსედ... თუ ზღრუბლებზე
ვცდები... მშვიდობით!... (წამოდგება & ცაჲ).

ბიზნისი

არტემ მინაია (დაცინების ხსიით წაიცინებს
& შეუღივიტებს).

ეხეც გამიწერა! რა გროინა ვინმეა &!... (შიშვალს გრიგოლს).
ახე უნა ქნა, პოლიციაში არ დაბჭერინია!... (აგინის). ხა, ხა, ხა ხა!..
(შეუღივიტებს). რა ტუტუნა?! მღლით უნდა ქალი მივცე?... ორ დღეში
ის, ეჲ, ქნა... ჩემი დოვლათი — აქლემა განადობს!... რა ვცა?...
(ფიქრობს). შოდი ესლა & პინციონში ჰალები გაზარდე!... ჯაჭვით ვე-
ღარ დახებრებ, ქა!... ჩემი ჰალები თამაშით იხსის (ერთმანე კანის ავა-
გრებს) — ეს მინდა!... ეს არ მინდა!... რა ვცა?!... ქნა, ახე
ქანა, ხაგბე იყოს!... (ამ დრომ გარუდგან იმის სმა დათივს უვი-
რალისა:) — დევიფსეთ, ალაჲ, დევიფსეთ!... წაიყანეს, მკიტაცეს!...

არტემ მინაია (აქეთ-იქით იყურება გამ-
ტერებული).

ინსინარე?... რა აშაჲია? რა აუღ-მეყალია?...

გ ა მ რ ც ხ ა დ ე ბ ა მ ე მ კ ი დ ე .

იგოვე & დათიფ.

დათიფა (შემოკარდება ტირილით).

დევიფსეთ, ალაჲ! შენი ჰალი შეილი! შენი ჰალი შეილი!...

არტემ მინაია (გაბტერებული).

რა ცადრადლებს, კარო?... ვინ მახტა ჩემ ქალს შეილი?

დათიკა.

შეიღი ვი არა, კველა წაგართყვს!... გაიჭტა, გაიტტა...

არტემ მინაინი.

ვა! მოიტტა, ვანა ქალა-ქალა?... შამილობა?... ვინ გაიჭტა, ვინ
მოიტტა?

დათიკა.

კველა, აღა, კველა!... აქ რომ თაუადიშეიღი ძევიდა, იმან მე-
იტტა, იმას ტეჭა!...

არტემ მინაინი (თაუში შემოაგრაგვს).

ვაი, შენრუმი!... მოგვედი! ვაი, რუხო!... (დარბის ოთახში)-
ყარაულ! ჩეხტის აუცდარ! მიშველეთ! დათიკა, მიშველეთ!... (ჩაჯდება
ხოლხედ მძიმეთ შეწუხებული).

დათიკა.

არ იწა, აღა, გამოუდგეთ!... თოფი ჭ ლეკური!... ვაი, მატათ!...
(მირბის თოფისა ჭ ხმელისათვის).

არტემ მინაინი (გაწევა ჭ ფეხებს იწებს).

მიშველეთ! მიშველეთ! მიშველეთ!... გვედაბი!... შეიღო, მამა-
ლო!... ვაი, კველეთან!... შენრუმი!...

გ ა მ რ ც ხ ა დ ე ბ ა შ ე რ ვ ე

ატიკა ჭ დათიკა.

დათიკა (შემოიტტის თოფს ჭ ხმელს).

არტემს დასწერის, რომელიც გმინავს მოამკვდევით).

დათიკა (შუბლიყისკენ).

გუბედურა!... რაუ აფშლეკ ფეკებს!... რაუ ურა ვორივით ტლი-
სკებს ჭერიბ?... ჭელიშვილის დაგრგვა ასოე ქილია, ამა!... რაუ მია-
ტოვა მამ, ამ გუბედურის შვილმა?... მარამ, სოთქამია: ადედაცნის თუ
გეიწია, ცხრა ულედი სარის უმძლავრესიათა... (არტემ მინაისს).
აღუ, რადატემართა?... ადე, გამოუდგეთ!...

არტემ მინაიში (ფეკებს იწიებს და სმა გაწ-
ვრილებით და გატყულებით).

გვედები!... მოკვედი!... მო...ო...ო...ო...ვეე...ლიი!

დათიკა (შუბლიყისკენ).

დასტურ გვება, თუ მტრობს?!... (დაჩხედავს არტემ მინაისს,
უცხუ თოფსა და სხალს დააწეოს და იმწამში თავში წაიშებს და ტირი-
ლით და მოთქმით). გუი, ჩემს თავს, ალუ!... რაუ გაგუბედურდი ამ
დოკლათის პეტრონი!... რაუ უმატროსითა ჭვედები!... დედა, დედა!...
(დაინოქებს და უფრს დაადებს არტემ მინაისს, რომელიც გამიწავს; და-
თიკა წამოადგება, ჩარეჭს სელს წამოავლებს და წყაღს ახსურებს არტემ
მინაისს).

არტემ მინაიში (დათიკას სახის ხმით).

რას შერები, ახმხს!... ძე ჩემი ჭირმა არ შეყოფა?... გურ ჭხედავ,
რომ ვაწკი?!...

დათიკა.

კიდევ მისთვის გახსამ, ალუ!... (ახსურებს წყაღს).

(ფარდა დაუშვება).

გზებისა და ბოგირების მნიშვნელობა.

(გაგრძელება).

6.

გზები არის ორ კვარი: გზები რომელთაც აქვთ მნიშვნელობა განსაკუთრებით ერთი და იმავე ქვეყნისთვის ანუ მხარისთვის. დედა მიწის შურგზედ იბოკება მრავალი სახლი, სემეფოები. თვითგველს ამ სახლითგანს აქვს თავისი საჭიროება (ინტერესი), თავისი მიზანი, რომელსაც მიუღწევს. როგორც თვითთად აღებული პირი ცდილობს თავის კეთილ-დღეობისთვის, ასე თვითთად აღებული სახლი. რამდენადაც სახლი მდგარ საგვს გონებით, იმდენად უფრო ძლიერ მიწადინობს და შრომობს თავის ბედნიერებისთვის; მაგრამ ასე ვი, რომ სხვას არა თუ უშლის, კიდევს ქმედის. აი, ეს არის იმის მიზეზი, რომ ყოველი ხალხი ცდილობს ქმედებს თავის მამულში, თავის მონაწილეობასუდ, გარკი გზები. ინგლისში საზოგადოებები არიან, რომლებიც ვისრულობენ გზების გაკეთებას; სხვა დაწინაურებულ ქვეყნებშიც არიან ამ კვარი საზოგადოებები დიდი სხადგანკე. ამისთანა დიდი საზოგადოებები ვისრულობენ განსაკუთრებით რვინის გზის გაკეთებას. ჩვენში ვი ხუდ მხარეთებლობა ახრულებს ამს, რაც უხდა აღხრულთან თითთან საზოგადოებამ. მაგრამ ამხუდ შედეგე. — მინორ გზებსხუდ ჩვენ ვითბვით ის, რაც, სკვინის ახრით, საჭირო იყო. რაც შეეხება გარემე გზების მნიშვნელობას, ესე იგი ამ გზებისს, რომლებთანაც შეიძლება მახლ-

მოხელა სსვა-ღ-სსვა ხალხთ შორის,—ამ გარეშე გსებს სწორედ იმ
 გვარი მნიშვნელობა აქვსთ, როგორც შინაურ გსებს, რთმდებარე მქუაჲს
 ერთებენ ერთ ადგილს მქორქითან. თუ ერთსა ჭ იმვე სამეფოს სვ-
 რცესედ აზოკების სსვა-ღ-სსვა ადგილები განსაკუთრებითა თვისებით,
 რასაკერძეელა, რომ სსვა-ღ-სსვა უცხო ქვეყნებსაც უფროა უნდა მქონ-
 დეს თათვის შესავერა სსვა-ღ-სსვა თვისებები. ყოველი ქვეყანა
 განირჩევა მქორე ქვეყნისგან თავის ფინანსურით (სურებითი), გოგონა-
 ფიური მდებარეობით. აქედან ის წარმოხდებოდა, რომ ერთ ქვეყანაში
 ერთნაირი შრომა უფრო ხასარტებულა ჭ მოხარსებულა არის, მქორე-
 ში—მქორე ჭ სსვა. გარდა ამის ჩვენ ისიც არ უნდა დაგვაიწიფდეს,
 რომ სსვა-ღ-სსვა ხალხები განირჩევიან ერთმანერთში თავიანთ გონების
 მდგომარეობით: ერთი ხალხი უფრო დაწინაურებულა მქორესედ განათ-
 თლებით. განათლებს ვი არის მძროთკული კაცის ბედნიერებისა. ერთის
 მშროთ განათლებს, მქორე მშროთ ადგილობრივი ზირობები ხათლად
 გვიჩვენებენ ჩვენ იმს, რომ ერთი ხალხის მქურნიობა უფრო სრულა
 ჭ მალა ხდვას, ვინემ მქორესი. რომ ყველა სსვა-ღ-სსვა ხალხი ჭ ის
 ადგილები, სცა ეს ხალხის ხასლობენ არ განირჩეოდნენ ერთმანერთში,
 მაშინ ყველა ხალხი იქნებოდა ერთნაირ სოციალურ (საზოგადოების)
 მდგომარეობაში. რაკი ეს არ არის,—სსვა-ღ-სსვა ხალხების სოციალური
 მდგომარეობაც განირჩევიან ერთმანერთ შორის. ეს მოხასრება მტკიც-
 ება იმითი, რომ სულ ძველი დროდგან მოკიდებული აქამომდე ერთი
 ხალხი უფრო მდიდარი იყო, მანამ მქორე. ამ დროშიაც კვლავთ ამს.
 მგაღლითად ინგლისში მქურნიობა იქამდის წავიდა წინ, ხადამდისც შე-
 ხამლებული იყო იმ სმულეობით, რომლებიც მენიერებამ შესძინა ხალ-
 ხობისობას. აქ არ ხამოკითლით დაწერილებით ამ სმულეებებს; ვიტყვა
 მხოლოდ იმს, რომ უმეტესი ხაწილი ამ გვარი სმულეებებისა შეს-
 ძინეს ინგლისელ მენიერებამ კაცობრიობას ჭ ამით მტრად მოუხარტეს

სული სოციალურ მოძრაობას. ამის დასამტკიცებლად შემიძლია მოვიყვანო რამდენიმე ისტორიული ფაქტი: 1789 წელში მოხდა საფრანგეთში რევოლუცია (აღრუფობა). ამის დიდი ზედ-მოქმედება ქმნიდა საფრანგეთის საღმრთოდ: შესცვალა ძველი საზოგადოების მდგომარეობა; განათავისუფლა მოსახლეობა შრომა; დააფიქრა თვითვეული ფრანგი და შეხმანა, რომ ის არის არსება, თავისუფალი— . . . . .

. . . . . ერთის სიტყვით აუხილა ძველი საფრანგეთის საღმრთოდ და გამოაუქმარა რევოლუცია თავისი ღირსება, ისე საკლუდეკანებად. რამ შეარქა იმ დროის საფრანგეთის სოციალური (საზოგადოებრივი) მდგომარეობა? ანგლისკლამ აზრებ; ანგლისკელი სოციალური მდგომარეობის განხილვა. ამ შემთხვევის წინადა, სხვათა შორის, ინგლისში დაქუო ვოლტერმა რამდენიმე სანი; იქ იმან, რასკვარკვლია, უური მანძურა იჭურა საღმრთოდ მდგომარეობას; შეიძინა იჭური აზრები; ხას, რომ ანგლისკელი უური კთილ-დეკობენ, ვინემ თავის თანა-შემამულენი; ცაცო ამის მიხეზი და გადასწვიტა თავის გულში, რომ თავისი ხანსი და გონილი გარდაქუა თავის შემამულეთთვის. ამ აზრით დაბრუნდა თავის სამშობლოში და მიქუო სული თავის აზრის აღსრულებას. იმან სწერა ბერი, სწერეს სსკუბმც; ანკენეს საზოგადოებას თავისთი საკლუდეკანება და მიუთითეს ანგლისკელების მდგომარეობაზედ. ხადსი ბრინევი არ არის; იმან აქვს ჭკუა და გონება. ხადსი მხოლოდ იმ დრომდის არის დაუდეკნული, ხანმდის თითონ არ იგრძნობს თავის მდგომარეობის სიტუაცეს და არ ქსუდავს სსკას, უური ნათელს; როცა ვი იგრძნობს თავის ცუდს მდგომარეობას, მძინ ყოკვლის მხრით ეცდებო იმისკან გამოხელას. ესე დაქმართა მძინდელ საფრანგეთის საღმრთოდ. ვურ ვურ წარმოდეკენ იმან, თუ იმთ სოციალურ (საზოგადოებრივ) მდგომარეობას ქმნიდა რამე საკლუდეკანება; იმთ ეკონათ, რომ იმთთან კთილ-მდგომარეობაში არავინ არ იყო; მკრამ მოსტყუედენ. როცა იმთი შემამულენი დაბრუნდენ ანგლისკელებს და ანკენეს იჭური აზრის

გავცელეს, მშინ საფრანგეთი თვლი ჰყოტა: მოახრეჲ ქველდ ცხოვრების ასლ ცხოვრებასედ შეცვლას; სლხი წინ მიწვედაც ღმერთსა და ბრძანება ცხოვრებას..... ეს სქქე ვერ მოსდებოდა, თუ რამ მისულდ-მასულა არა ყოფილიყო ინგლისსა ღ საფრანგეთს შორის: ზღვასედ ხლდის გაკეთება შეუძლებელი არის ღ რამ გეჲება არ ყოფილიყო, მშინ ინგლისელების ღ იმითი ხაზოკადო მდგომარეობის გაცნობა შეუძლებელი იქნებოდა. განიცის, იქნება აქმდისიც იმ მდგომარეობაში და-რჩენილიყო საფრანგეთი, რა მდგომარეობაშიც იყო 1789 წ., რამ იმით არა ქქონდათ მისულა-მოსულა ინგლისელებთან?

ზვიდოთ ესლს მგალითად რუსეთი, რაცა შეტრე დიდი ზვიდა სმეფო ტარტსედ, მშინ რუსეთის ხაზოკადო ცხოვრება შეტად და-ბელ სარისსედ იდგა რუსეთის ცხოვრებაში მონგოლებს ქქონდათ შეტანილი ახოური მოუწესელი ხვეულებები. ეს ხვეულებები ქსოფე-განქნ ქქ შეტრეს ტარტსედ ასლამდის. ცხოვრების შესხებ რუსე-თის სლხის არა ვითარი თავდარიგი არა ქქონია. შეტრე გამეზვარდა ვეროშისსენ; შეისწავლა იქ სსეა-ღ-სსეა სელობა, იჭური ცხოვრების მოწყობილება; როცა იქიდგან დაბრუნდა, დაიყო თითონ ზრუნვა რუსეთის ხაზოკადო ცხოვრების შესსებ. გამოუძს სელობსებს, იჭურ შეურნებს, დაუნიშნა იმით რუსეთში სსეა-ღ-სსეა ადგილი სცხოვრებ-ეად; მისცა მიწა, წყალი ღ აუულები იმ ჰარობით, რამ იმით იქ მო-ეწყოთ თავისებურად სსლ-ვარი. შეტრეს ქქონდა აზრში, რამ სემი რუსები შექსედაქს იმით სსლ-ვარობას—ეურს დაუგდებს იმით შეურ-ნეობას ღ როცა დაიხსლენ ამ გვარ სსლ-ვარობის უმჯობესობას, მშინ თითონ სლხი წაქმძებს ღ, ამ ხლით, თავის ცხოვრებას გაიხუფთავე-ბსო. მშინ რუსეთი ვერ ხარეებლობდა რაცინად დიდი წყლებით; ამ წყლებსედ არ ქქონდათ სსეა-ღ-სსეა ადგილების მცხოვრებებს ერთმ-ნერთში მისულა-მოსულა. ამის მიწხლით იმს გამოუძს გამინიდიგან მქსობლდებს; თითონიც შეისწავლა იქ ეს სელობა ღ შექმდებ

თავის ჭეშქვარდომიც გააცნო ამ სელოებს. თავდაპირველად, როცა მისი ღვინო დასრულდა, მისი მტრობდნენ ერთმანეთს, მაშინ ამისთანა საქმე შეუძლებელი იყო, მაშინ ცდილობდნენ, რომ თვითიველი დაშვებული თავის სამშობლოში; მისვლა-მოსვლა არა ჭქონდათ და ამით ერთი ერთმანეთს ვერ არკებდნენ. როცა კი ერთმანეთის მტრობა იხშობა, მაშინ მისვლა-მოსვლაც იმართება. რაც სხვა გადის, ასე ეს მისვლა-მოსვლა ცხოველდება. ამის ძალით გზებიც უმჯობესდებათ. რასაკვირველია, რომ ჰეტრე დიდი ვერ იხმდა იმის, როცა ჭქმის თავის საღვინათვის, რომ კვრობაში წახვლა შეუძლებელი უოფილიყო. კვართინე 2 და აღქმანდრე 1 დროს რუსეთი უფრო გარკვეულად გაეცნო დასავლეთ კვრობას. სთარგმნიდნენ ბევრ საჭირო წიგნებს, გადმოქმნიდათ ის, რაც საჭიროდ მიანდათ თავიანთ ცხოვრების გასაუმჯობესებლად. ეხლა რუსეთი უფრო სძირად დადიან კვრობის სამეფოებში. ზოგი სახეობად, ზოგი რისამე შესასწავლებლად, ზოგი თავისი ხელის განსაუფრებლად. ეს შეუძლებელი იქნებოდა, თუ რომ გარკვეული გზები არა უოფილიყო.

ყველაზედ უფრო ძველი სამეფო არის ჩინეთი. იქ სელოებში და მენციურებში უფრო ადრე მოიღვა ფესი, ვინემ სხვა სამეფოებში. კვრობის სახელმწიფოებში ტენსიურმა (სელანურმა) და სხვა კვარმა მენციურებში მოიღვეს ფესი განსაკუთრებით ამ უკანასკნელ საუკუნეებში; სუველა ამ კვარ მენციურებს აქვეს თავისი დასაბაში აწიის ძველ სამეფოებში და, როგორც მოკვითხრობს ისტორია, ჩინელებში ყველა საღვინედ უფრო ადრე მოიღწია ერთხანთ კეთილ-დღეობასმდის და გაუმჯობესა თავის საზოგადო მდგომარეობა; მაგრამ, ეხლანდელი იმათი მდგომარეობა, როგორც გოხებითი, ისე სოფთიურებითი, რომ ძველადროთ სხვა ახალი საღვინის მდგომარეობასთან, გავრცდებით. ავიღოთ, მაგალითად, ყველა კვრობის საღვინე. ეს საღვინე არიან ახლად დაბადებულნი; ჩინელები კი დიდი ხანია ჭსუფევენ თავიანთ ჩინეთში. იმათ დიდი ხანია ჭქონდათ სოციალური და პოლიტიკური მოწიფობა. ვერ

ვერობა არც კი იყო დასასლესული ახლანდელი საღისეობით. ლებს ქჭინდათ სხვა-ღ-სხვა გვარი ცოდნა, ვითქვამთ ტექსტურად (სხვა-ღ-სხვა ვერა). ამის მოგვითხრობს ისტორიას. ისტორიაში ვითხრობთ, რომ ძველის-ძველად ჩინელებს ქჭინდათ გემების კომპლასი (ზღვაზედ მხარეების მხეკელები იარაღი) ღ ლიტურატურად ცხოველი ქჭინდათა. ამ გვარ მდგომარეობაში იყენს ჩინელები რამდენიმე საუკუნის წინად ქრისტეს შობამდის. ვერობაში საღისე დაბინჯვდა მაშინ, როცა განიღო რამდენიმე საუკუნე ღ შემდგომ ამისა მიჭეკს სელი ხოცაღური მდგომარეობის კეთილად დამარებას. ამის გამო, რასაკვირველი არის, რომ ჩინელები უფრო დაწინაურებულეა უნდა ყოფილიყვნენ ხოცაღურად ღ ზოლიტურად ვერობის საღისეზედ; მაგრამ ნენ ვსედავთ ხელსეკას. ჩინელები შეტად დაღლა ხედასან ვერობიელებზედ თითქმის ხეუოკელის მხრით: იმათში განათლება ვერ არის გავრცელებული ღ ვერ სეხოვრებენ ისე ხეუთად, როგორც ვერობის საღისეი; არა ვითარი ში არა აქვს იმათ ხეხოვადო მდგომარეობას. რა მიხეცა არის? რასეგაძო ჩამორჩენს ჩინელები უნა ვერობიელებს? ვითქვამთ, შეითხელო, შე ღ შენ მოკვიდეო სელი ერთ რამე სეჭეს, თუ ვნებასით დავიწეოთ სასღის შენება; მაგრამ — შენ ნემზედ წინ, შე ვი მაშინ, როცა შენ თითქმის ხეხოვადმდის გქონდა ამეხებული. ვის უფრო ადრე უნდა მოარჩეს სასღის შენებას? რასაკვირველია, რომ შე — იტყვი. ხეხოვად ჩინელების ხეხოვადო მდგომარეობაზედ ეს თთქმის: იხინი ადრე შეუდგენს ხეხოვადო მდგომარეობის გავრცელებობას, ვინემ ვერობიელები ღ ამისთვის უნდა ვეხწროთ ვიდეც, მაგრამ, ვახწრობის მავიურად, ამ უნახეხებლებს უნა ჩამორჩენს.

ჩინელები ვერობიელებს იმათთვის ჩამორჩენს უნა, რომ იმათ ღ ხეხოვადმდის შორის არ არის მიხედა-მოხედა; არ არის მიხედა-მოხედა ორი მიხედასა გამო — პირველი მიხედა ის არის, რომ ჩინელები ამპარტახობენ იმ ღირსებით, რომელსაც მოკლებულნი არიან. იმათ

გონივრით, რომ იმითიანა ჭკვიანი ხალხი არ ხად არ არის და იმითიანა კეთილ დღეობაში და ბედნიერებაში არა ხალხი არ არის. მაგრამ ამისა და სხვის ისეთი მნიშვნელობა არა აქვს იმით უკან ჩამოარჩენაში, როგორც მუარე მიხვს. ეს მუარე მიხეზი არის ის, რომ ჩინეთი ბუნებითვე დასმული მხარე არის. ერთი მხრით არტყის დიდი უკანე, მუარე მხრით მღალდი მთები, ჩრდილოეთით ვა თვით ჩინელებმა წამოჭემეს სქელა და მღალდი ჭიტიკორის კედელი. ამის გამო გარეშე გზები იქ არ არის. რომ ეს არ იყავ, რომ ეს ხალხი ბუნებითვე არ ეოფიდიყო შემოხლუდვილი, მაშინ ჩინელები ასე უკან არ დაჩინებდნენ. იმითვე უნებურად დაწესდებოდა ამ ხალხთან საქმის დაწვეს სხვა ხალხების მხრით. ევროპის მსწავლელები, რომლებიც მოგზაურობენ სხვა-და-სხვა ჭკუნებში, განსხვავებით იეზუიტები, რომლებიც თავგანწირულებით მიემგზავრებან ხოლმე სხვა-და-სხვა ადგილს, უკან არ იხეკენ რაც უნდა მსგვი ხალხი შექსვდეს — იხისი მინც მეტად დიდი სხიდაც გაიგნობდნენ ჩინელებს, მაგრამ უგზოობის გამო, მხოლოდ ამ უკანასკნელ დროში გამართეს ცოტაოდენი მახვალ-მოხვალ ვერობილებმა.

შესაძლებელი იყო მოგვეჩინა კიდევ უარცხვი ამითიანა მგალითები, რომლიდანაც შეგვეძლო ნათლად დაგვეჩინა ის, თუ რა ნაირ ცვლილებას ახდენდა ერთი ხალხის ცხოვრებაში მუარე ხალხის განცობა, მაგრამ აქ შეიძლება დავეჭყოფილდეთ ხაში, ოთხი ისტორიული ფაქტით. ხაშუალ საუგუჩეებში, ხახელდომ 1096 წ., მთელი ევროპა მუიჭურვა იერუხალიძის ოხმლებს ხელიდაც დახასხელად. ევროპიელებმა ვერ შეასრულეს ეს განხრახვა, თუცა რამოდენიმე ხანი იერუხალიძი იყო იმით ხელში, მაგრამ ბოლოს მინც ასე ოხმლებს ჩაუგარდათ ხელში. გარდა ამისა ამ უკანასკნით ღაშქრობამ სხვა ბევრი ზანი მისცა ევროპას. ათახობით იხიცებოდნენ გზახედ დიდი და მატარები. მუ ომიანობის მომხრე არა ვარ, ეს მიმანია მე ვაცნობრობის ბედნიერების მიხისხლე მტრად; მაგრამ ამასთანვე უნდა ვსთქვათ, რომ

ამ ჟვაროსანთ ღაშქობას ქმანდა რამდენიმე კარგი შედეგი ვეროპო-
 ელებისთვის საზოგადო ცხოვრების შესახებ. ეს იხა, რომ ვეროპო-
 ელებს იქნენ იქნენ განცხრომდებებს, დაბრუნდნენ და იწყეს ზამკა. ამის შე-
 დგა იყო ახ, რომ ვეროპოში გახშირდა ვეროპო და ალუბ-მიცემობა.
 ვეროპოს და ალუბ-მიცემობას დიდი მნიშვნელობა აქვს ხალხისთვის. —
 მეორე ფაქტი არის ფაქტი რუსული ისტორიის და კუთვნი 1812
 წელს. ამ წელში ნაპოლეონ 1 დაეცა რუსეთს; დაიჭირა დიდი ხაწი-
 ლი ამ ხმეფობს; ამ დროს დასწყის სტატო ქალაქი და სამთარიც
 მიეშველა . . . . .

რუსეთელმა სამთარმა წელში გასტეს იხეც დაქანული ნაპოლეონის
 ჟარი. ფრანგებს დაინახეს, რომ ცუდად იყო იმათი ხაქმი და გამწხლებ
 შინისაგან; რუსებიც თან დაედექნენ. თვით ალექსანდრე 1 გამეზარდა
 ჯარებით საფრანგეთისგან, რომ აღრულოდა დაეშოშინებინა. ამ დროს,
 რუსეთში იყო, ბევრმა რუსებმა ხახეს უცხო ხანასაგები იქნენ და გერ-
 მანიული ცხოვრების მოწყობილებებში და განსჯული რუსული ძალით
 დაბრუნდნენ უკან. ამ გერმანულ შემოსევებში დიდი კეთილი მოქცევა რუ-
 სეთს: შესცვალა ძველური შესედულობა საგანსჯად. ეს იყო იმის მი-
 ზეწი, რომ ალექსანდრე 1 განიზრახა გლეხების განთავისუფლება; ეს
 იყო იმის მიზეწი, რომ ბევრმა მუხტონებთანმა მოიხურვეს თავიანთ უმე-
 ბის განთავისუფლება; მართალია, სამდვილი თავისუფლება არ მიანიჭეს მშინ
 გლეხებს; მაგრამ მაგიერში, ბევრმა ასაღვანდა მუხტონებში, რომელნიც იყუ-
 ნენ მ დროს ხაშხვარს კარეთ, შეუმსუფუქეს ცხოვრება თავიანთ გლეხებს.

აი ამ გვარი შედეგი აქვს ხალხების ერთმხერთში დახლოებას.
 ამ გვარ ხალხების ერთმხერთმორის დახლოებაში ის ხალხი უფრო
 მოგებაში არის, რომელიც გონებით, პოლიტიკურად და სოციალურად
 დაბლა ხდება. ამისთანა ხალხი ჭამაკ იმ ხალხს, რომელიც დაწინავე-
 ბული არის, რომელსაც ბევრად გაუუწყობეს თავის მდგომარეობა.
 ამის სათლად გვიტყვიებს ჩვენ ისტორიული ხალხის მოძრაობა, კა-

ცობრობის პროგრესი (წინსვლა). ათას სუთახი წლის წინდ ქრისტეს შობამდის, როგორც მოგვიხსრობს დედენდა, გადმოხსენებულა ფინიკიიდეგან ბეოტიაში ჭადმი; ეგვიპტიდეგან ატტიკაში კუროზნი, რომელსაც თან წამოუყვანია რამდენიმე მკობლეუბი. ჭადმი გააგნო წერასა და კითხვას ბეოტელეუბი, ამხთანავე ასწავლა მადხის შემუშეგება; კუროზნი, თავისი შემსმულეუბითურთ, ასწავლა ზეთის-ლილის შემუშეგება და სხვა ბევრი რამ. დიკურგმა, სმარტელეუბის მეფემ, თავის გამეფეუბის წინდ მოიარა კენძული კრიტი, იყო მცირე ზნაში და ეგვიპტში. კრიტის კენძულსედა შეისწავლა დორიული ჩვეულებეუბი და ამ კენძულის შეფიხ, მინონის, განონ-დეულებს; მცირე ზნაში გაიგნო ჭომკროსის ზოკმა; ეგვიპტში ქქონდა კაჭირი მოგვებთან. როცა თავის შემსმულეუბის თსოუნით დაბრუნდა სმარტაში, იმის ისე კარგად ისარგებლა თავისი სნასუით და სსწავლით, რომ მეტი აღარ შეიძლებოდა. მისცა განონეუბი, გააგნო ჭომკროსის ზოკმა, გადასცა მოგვების, მურუმების, სწავლა და ცოდნა. როცა სმარტაში თალიძმის დმურთეუბი დიდ პტიკაში იყენენ, მამის ეგვიპტში, აღექსნდროის შოლადში, იყენენ ისეთი ზიონი, რომლებსაც ფსიხული შესედელობა ქქონდა სეგნესედე. გაიმართა მისვლა-მოსვლა სმარტეთისა და ეგვიპტის შორის. ამის შედეგი იყო ის, რომ თალიძმის დმურთეს სულ სხვა თვალთ დაუწიეს ტქირა ბერძნებმა. მცირე ზნაში ბერძნებს ქქონდათ კოლონი. აქ იყო ჭადმი მიდეტი, სცა ერთმა ფილოსოფოსმა, ფელესმა, დააწესა შოლდა აონიის ფილოსოფიისა. ამ შოლდას გარდა ამ სსწავლითა ქქონდა მეორე — ფიზიკური შოლდა. ეს უკანსეგელი სსწავლი მისცეს ამ შოლდას იმის მიზნით, რომ ფელესმა მაქცია ეურადლებს ბუნებას და იმის მოვლინებას. ამის დიდი მნიშვნელობა ქქონდა კცობრობის განების მოძრაობის შესასება, რადგან ამის დახდეგ სეფუკველი ბუნების ისტორიისა. ბუნების მოვლინებაეუბის შესწავლა მადლიან უმართავს სელის კცინს ცსოვრეუბის გაუმეორებლობისთვის ისე არა

თერს არ შეუძლიან აღმოფხვრას კაცობისთვის მკაცრ ცრემლთა მწველი, როგორც ბუნების შესწავლას. გარდა ამისა მოკლენიანების შესწავლა იმით არის დაფუძნებული წყნების, რომ როცა ვიცით ბუნების მოკლენიანება და გამოკვლეული გვაქვს იმითი კანონები, მაშინ ჩვენ ადვილად შეგვიძლიან ვისარგებლოთ ამ გვარი ცოდნით. ახ ამ გვარი ცოდნა დაიბნადა პირველად მცირე ხანში. აქედან ეს ცოდნა გადმოხერგა ანაქსაგორმა ათანასში, პერიკლის დროს. პერიკლს თავისი შესანიშნავი მკვლევით (ეს ქალი იყო მეტად განათლებული თავის დროში, და სხვა და სხვა სკანსუდ ბასში დროს ატარებდა ანაქსაგორთან). მუხ სუკუნეში ქრისტეს შობამდის ქრისთიანი გადასახლდა იონიიდან იტალიაში და თან გადიტანს თავისი სწავლა. იტალიაშივე იყო პიფაგორი. ეს ფილოსოფოსი იყო სამოსის გუნდულიდან და დაწესა იქ თავისი სკოლა. მართლაც, ეს ფილოსოფოსები ბევრში სცდებოდნენ, მაგრამ ამით სწავლას ის მნიშვნელობა აქვს, რომ იმითი სკანსუდ შეხედულობა და სხვა სკანსუდ წინსდებულს. ამასთანვე იმსხც ნუ დავიწყებთ, რომ ზოგიერთი იმთვანს ხათქვამი აზრი ესლც ჰქმშირიტებად მიანჩით— ვბთქვით პიფაგორის აზრი, რომ მზე არის ცენტრი ხამყარობიო. სპერმხეთის აზროვნობას თვით მსრით ქქონდა დიდი გავლენა რომაელების აზროვნობასუდ. როცა რომმა დაიჭირა სპერმხეთი, მაშინ დაიწვეს ბერძნების მწერლობის ბაძვა. არა თუ ბაძვა დაიწვეს, არამედ პირველი მწერლები და შემუშავებლები ლათინური ენისა— იყენეს ბერძნები. დივი ანდრონიკი, ნეი და ენეი. თვით ბუნებითი რომაელები: პლატონი და ტერენცი ბერძნებს ქბაძვდნენ. პირველმა დასწერა ბევრი კომედიები; ამ კომედიებში სხანს წბაძვა ბერძნით მწერლობისა. აოვანის სუფრევა, თსწუღება პლატონისა, ისეთ საირად მოსწონდა მოლეიერს, რომ ამ უკანახუნებლ თავის ამუნწისა წერის დროს ქქონდა ხასეში და ქბაძვდა პლატონს მუნწის ხახიათის გამოყვანაში. გარდა ამისა რომაელებმა შემოიღეს ასედა ხომარა არაღები ბერძნებიდან.

რასაკვირველია, რომ ამ საღებებში მისვლა-მოსვლა ფილიუმო, კერძოდ აღებდნენ ერთმანეთისგან კერძოდ ფერს. დამკვირვებელს რომ სხვა-ღ-სხვა ადგილები არ მოეკვლო, ის სულ სხვა გვარ კანონებს მისცემდა თავის შემთხვევებს. ანაქსაგორი მცირე აზიიდან რომ არ გადმოსასვლელიყო, თავის ცოდნას კერძოდ გავსიარებდა ბერძნებს; ქსენოფონი რომ არ მისვლიყო იტალიაში, ეს უკანასკნელი დიდ ხანს იქნებოდა მოკლებული ამის სწავლას. გოლტერბი, უგზოობის გამო, რომ კერძოდ წახვლიყო ინგლისში და არ შეესწავლა იტალიის მშობრულია, ამის შესახებ ხარკვლობას კერძოდ მოუტანდა თავის საღებს, რაც მოუტანა. იმპერატორი ალექსანდრე 1-ის, თავისა ავიცრებით, ყოფნისაც დასავლეთის სემეფობებში კეთილი გავლენა ქონდა რუსის სოციალურ საქმეებზედ . . . . . და ბატონ-ყნობის საქმეებზედ . . . . .

ბევრ ნაირი შედეგი აქვს საღებში მისვლა-მოსვლას. ამ შედეგების ნამოთვლას რომ შეუდგეთ, შორს წავა საქმე. ვიტყვი კვდევე აქ მხოლოდ იმის, რომ ერთმანეთში მისვლა-მოსვლა ქსობას საღებს შორის შერისა და სიმედილს. ამითი ვათავებ პასხს იმზედ, თუ რა მნიშვნელობა და შედეგი აქვს საზოგადოდ მისვლა-მოსვლას, დაახლოებას რამდენთავე შორის, ან საღებს შორის; მაგრამ ამ სტატიის ვათავებ არა მშრს ისე, რომ ორიოდვე სიტყვა მინც არა ვსთქვა რეინის გზებზედ.

7.

საზოგადოდ ვინცაღად ლაზარეი რეინის გზების მნიშვნელობაზედ არ არის საჭირო შედეგ იმისა, რაც ზვეითა ვსთქვა გზებზედ. მკითხველს მოვავიწყებ იმ კვამარიტებს, რომ რამდენთაც ერთი ადგილიდან მეორე ადგილზედ, ერთი სოფელიდან მეორე სოფელამდის, ერთი ქალაქიდან მეორე ქალაქამდის და ერთი ქვეყნიდან მეორე ქვეყნიამდის მისვლას და მოსვლას ცოტა დრო უნდება; იმდენად უფრო ვარგი

არის. ამხედ ამ სტატიაში ერთ ადვანს შინდა ლაშარავი და მისი მოწინააღმდეგე ნკარში კიდევ ერთი შეტყუებად ის, თუ რა სარგებლობა მოაქვს ჩვენს დაუფორმებელ მისვლა-მოსვლას. რკინის გზით ძალიან სისწრაფით მივიან ერთი ადგილიდან მეორე ადგილამდის. როცა ჩვენში რკინის გზა გაკეთდება, მაშინ ქრონიკული ჩაღებამდის მისხვლელად სკამო იქნება სუთი, ან უჭიხი ხათი. ამის მიზნით შეიძლება ვინმემ სთქვას, რომ ესაქართველოს დიდ ბუღიერებს მოაქვრის რკინის გზათ. ამ წინა-დადებას განსაკუთრებით უნდა მიუქცეთთ უურადება. რკინის გზას, რომელიც გაქვით ესლა შვი ზღვის პირიდან კახშიის ზღვამდის, ექნება შეტად დიდი გავლენა ჩვენი ქვეყნის ადგილობრივ ადუბ-მიცემობაში; მაგრამ ეს უხედ-მოქმდება იქნება ან ჩვენი მეურნეობის და ადუბ-მიცემლობის შეძენიწროებული და მისობელი; ან არა და სელის შემწობა; შეიძლება, რომ ამ რკინის გზამ ჩვენ ხელში სულ დასცეს მეურნეობა, ადუბ-მიცემობა, და შეიძლება კიდევ გააღვიძოს და გაანცხადოს. რომელი გვარი შედეგი უფრო იქნება? ჩვენში ჯერ-ჯერობით არ ვიხარო სელისება არ არის; ჩვენ ქართველ კაცს არ შეუძლიან სეირანი შალი მოაშხადოს, თუღა ამ გვარი სელისობისათვის ჩვენში მასლა ბუერია. როცა რკინის გზა ჯარც არ არის საქართველოში, საქართველოდან გააქვით მისაღები უცხო ქვეყნებში, სადაც ჩვენი საკუთრებიდან ამხადებს სუფსიკო ფარებს, მერე უნდა მოაქვს და ჩვენსადვე ჰვიდანი ათჯერ უფრო ძვირად; შეღატაკურ კონომიაში ჩვენ თითქმის გარ შეხვდებათ იმ გარ ქაშხირტს წინა-დადებას, როგორც შედეგია: ის მხარე, საიდანაც გააქვით მისაღები და მეტირად შემოაქვით შემხადებული, ის მხარე დარბდება; და რომელსაც შემოაქვს შემხადებული და გააქვს შემხადებული — შვიდრდება; პირველი მანად ხდება და მეორე ბატონად. ამის დასამტყებულ ფაქტებს ვსვდეთ კალიფორნიაში, ჩილიაში, სათათროეთში, ავსტრალიაში, სადაც არ ვითარი სელისება არ არის, ხეცა ბარტო სენისა და თესვის მეტი არ იცხინა. ჩვენშიც სომ

ახე არის: ჩვენ არა ფრის შემზადება არ შეკვიდიან, არ გვახდება არა ვითარცა ეპიპროქსი და ჭარხანები; არა გვაქვს არა ვითარცა ტანსაცმელი (სელონური) ცოდნა. ძვირფასი ფარების ჩანცა კი გვიყვარს. ჩვენში ძალიან გავრცელებულია ძვირფასი ტანთ-საცმელების ჩანცის სურვილი; ერთმანეთს ჰამაყენ, ყველას ხახირცხვილოდ მიანსია, რომ დაუვარდეს ხსკვს ჩანცა-დასურვამი. როგორც ამ სტატიის თავში ვსთქვი, ჩვენ-ბურების მოთხოვნილება ესაა. შედარებით, ერთი ნაწილისა მინც, გამრავლდა, ხელ სხვა ნაირი არის, ვინც ამ ხის წლას წინადა იყო. ჩვენ თითონ ვამეყოფილებთ ჩვენ მოთხოვნილებებს, თუ სხვები? რასაკვირველია, სხვები. ჩვენ მამა-პაპურად ხვინსა და თუხვის შეტი არა შეკვიდიან რა; ჩვენ იმდენი ცოდნა და მოხერხება არა გვაქვს, რომ ჩვენ შევამზადოთ ჩვენი ჰეგენის მოსაკალი, ჩვენვე შევიმუშავოთ, სელონურებით მივსცეთ უკეთესი თვისება, მამინ, როდესაც ვერძობთ მიდრეკილებას ფეფურების ცხოვრებისადმი. ესაა ვვითხოვთ ჩვენ თავს: რა მოსდება, როცა ჩვენში რეინის გზით მისვლა-მოსვლა გაიხრება? ჩვენი ჰეგენის, მოსაკალის გატანა უფრო ჰეგენებში შემზადებულ მხალებად — შემოვლდება, თუ უფრო გამრავლდება? კვლე არ არის, რომ მოსდება უკანასკნელი, ე. ი. უფრო გამრავლდება, რადგან გააფილდება. მთელ ევროპაში რეინის გზები ბადესებით არის გაფენილი; ევროპელები გამოეშურებან ჩვენს თავანთ სქანლებით — ფარნით, მუდით და სხვა. ჩვენ ჩვენი მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად მძიერ გაცხებით დაკვირვებით და დავიწყებთ უიღვას. მაგრამ, როგორ უნდა მოვიპოვოთ? რასაკვირველია, ფულებით; ფულები გადევ თოვლივით და სეტყვასვით ჰკრიდგან არ მოცვივან. მართალია, ჩვენ ვამლკვთ ფულს, მაგრამ აქ არ უნდა დაგვაიწუდეს, რომ ეს ფულები არიან წარმოადგენელნი ხანებისა, ნიუთებისა, ანუ უკეთ ვსთქვათ თვით ჩვენი შრომისა და მოსაკალისა. ახე რომ ჩვენ ფულების შემადელობით ვცვლით ჩვენ-ღმერთ მოსაკალს იმით მოტანილ ნიუთებსუდა. ეს სდება ამ რიგად:

როცა ჩვენ კვიდეულობთ იმათგან ფარსებს, გვათმევენ, კსოქკო^ს უნდა
 ხაკაბეში რვა თემისს. ამ ფულებს ჩვენ გამოულობთ შემდეგ^ს მისწინა^ს
 მიუვიდით იმათ აბრეშუმს შეუშუშაკებულს; იმ აბრეშუმში, რამდენიც
 საჭირო არის, რომ ერთი ხაკაბე შეშხადდეს, ცხადლევან ბეერი, ბეერი
 თუმს ნახეარს. ახლა, მკითხველო, შენ თითონ იფიჭრე ვინ არის წა-
 ტკაში? ჭროთველი, თუ უცხო ქვეყნის ვაჭარები? ცხადი არის, რომ პი-
 რველი ჭ არა უჩინახელო, იმ განზინს ძალით, რომ ის მხარე, რა-
 მკლავს სხვა ქვეყნიდან განაქვს შეუშხადებული მახლეები ჭ შეიძუშ-
 გებს მათ — მდიდრდება; სოლო რომელსაც ეს სხვისგან შეშხადებული მა-
 ხლეები შექვს ჭ ხმარობს — ის მხარე ღარიბდება. ეს უკმხარიტება უნ-
 და გვქონდეს ჩვენ ხასეში, თუ გვსურს ღარიბეულად დაგვიხლოთ ჩვენ-
 ში რკინის გზის მნიშვნელობა, ჭ მოვიქვეთ ისე, რომ ჩვენთვის უო-
 ვლის მხრით ხასარებდო იყოს ის.

მკითხველს იხიც არ უნდა დაევიწყებდეს, რომ რკინის გზასუდ მი-
 ხვდა მოხვლის გამართვის შემდეგ უფრო ხასტივად დაეტაკებან ერთ-
 მხერთს ჩვენი ქვეყნისა ჭ უცხო ქვეყნის ინტერესები (ხარკებლობა, სა-
 ჭირობება), უფრო გაცხოვდებო ბრძოლა არსებობისთვის. ეს
 უკველია მით უმეტესად, რომ უმოდ სათქვამი მოსახრების გარდა,
 ჩვენში არა ვითარი ხელოვნება არ არის; მტრამ ერთი გარემოებად რომ
 მოვიგინოთ, ჩვენი სათქვამი უფრო დიდ ძალას მიიღებს; ეს გარემო-
 ება არის შინური გზების უქონლობა. ამ აზრის განარკვევად მოვიყვ-
 ნოთ მტკალითი: ვასური ღვინო ნაქები არის; ეს ღვინო ვირიძისს ჭ
 დონისს არა თუ არ დაუვარდება, არამედ, ჩვენს გვეონია, უკეთესიც
 უნდა იყოს. როცა რკინის გზის გაკეთება შესრულდება ჩვენში, უკვე-
 ლი არის, რომ ბლომად შემოიტანენ თბილისში იმ ღვინოებს ჭ ამ ხა-
 სით, ახე ვხთქვათ, შეჯობებენ იმათ ვასერთან. რომელმა ღვინომ
 უნდა დასძლიოს? ამათი შეჯობების შედეგი იქნება დამოკიდებული ერ-
 თის მხრით იმათ სიკეთესუდ, მკორეს მხრით — სიათვისუდ. სიძვირება

და სიახვეში დიდი მონაწილეობა აქვს სარეზინო; ეს იგი: ის საქართველოში უფრო ძვირი არის, რომლისაც შემოსაღებაში უფრო ბევრი მსხვერპლი უნდა სვლიან მატროსს. როცა მატროსი ჭვიდის თავის ხაშრობში, იმას, სხვათა შორის, ისიც უნდა აიღოს, რაც საქანლის გადატანაში დასარეზინო, უმადოდ წაგებაში იქნება. ვსთქვათ, ღიანჭუჭყალი, სიკეთით ვასურა, ყოველივე და ღიანჭის ღვინოები ერთმანეთს არ დაუჯერებენ, მხოლოდ ამითი გადატანის სარეზინო არის გარეშე; ვსთქვათ, ვასურა ღვინის ხაშრობა თბილისის და ქუთაისის ბაზრებში უფრო ძვირად ჯდება. რა დაუმართება მამინ ვასურს? ისა, რომ ყოველივე და ღიანჭის ღვინოები განდევნიან იმას ბაზრებიდან; ყველა დაიწყებს ყოველივე და ღიანჭის ღვინოების ყიდვას, რაც უფრო იაფი იქნება. მამინ ვასურს უნდა დაანებონ თავი ღვინოების ხაშრობას. სოლო ამის გამო ვახუთში კანკალების მოკლას თავს კანკალებს და მხოლოდ იმდენის მოკლას და კვდება, რამდენიც სჭირა იქნება ოქსისთვის. მამასადამე სკანში ღვინის მოკლას დაკვამ უფრო ღვინოებისაგან. ვახუთში ღვინის მოსაგადი შეადგენს უმთავრესს ადგილობრივს მოსაგადს. ვახუთი ღვინის ქვეყანა არის, ამბობენ; მაშ თუ ეს დავა, ვახუთიც უნდა დაიწყოს გადაღება. ამ გარემოებებში უფრო უნდა დაგვიფიქროს და დაგვიფიქროს ვითარება: რა ხასხასი არის, რომ მოვიძიოთთ ესეთი შედეგი? რა საშუალება უნდა ვიხილოთ? როგორ უნდა შევსვდეთ ამ საგანს. რას შეუდგეთ? რა იმედი გვაქვს? დაგვიფიქროს მხოლოდ რა იმედი. თუ გვაორივენი სუსტნი არიან, მაიც უარყოფის გამო, მხედველობაში უნდა მივიღოთ. ამ ორ საშუალებათაგან ერთი არის დამფარველი ტარიფი *); მეორე — გადა შინაური გზების გაკეთებისათვის და

*) ტარიფი — ბაჟი. დამფარველი ტარიფი ეწოდება უფრო ქვეყნის საზღვრებზე დიდი ბაჟის დაღებას, იმ განხილვით, რომ მათი შეტანა გამსუფთავებს და ამით ადგილობრივი მოსაგადის სმარება არ დაინაგროს, არამედ გავრცელდეს, წარმოებაში შევიდეს.

ექსწავლა სსკა-ღ-სსკა-ტკარი ხელოსნობისა. ^{პროკურატორი}
 შესასუ ნკენ არ ვილანძრავებთ, ის ნკენსუდ არ არის დასწრულად
 ნკენ იმას უნდა მოეჭვიოთ უურადლება, რაც ნკენსუდ არის დამოკიდუ-
 ბული, რაც ნკენ სელში არის ჭ რინაც აღსრულება უფრო შე-
 გვიძლიან. ამითი შე იმას ვი არ ვამსობ, რომ ვითომ ნკენში გსუბის
 გაკეთება ჭ ადგილობრივი მასლების შემუსკება ადვილი თუას ესლა-
 ნდელ ნკენ მდგომარეობაში; ამითი შე მხოლოდ იმის თქმა მსურს,
 რომ ამ შემთხვევაში მხოლოდ ეს არის ნკენ სელში. რასაკვირველია,
 რომ ამ შემთხვევაში ერთბაშად, ერთი ჭ ორი ვეირის განმავლობაში
 სუყოველ საქართველოს კუთხეში გსუბს ვერ გააკეთებენ, ჭარხანებს
 ჭ ზაუადებს ვერ დასდგამენ. ამას დიდი მოშხადება, ცოდნა ჭ თავდა-
 რიგი უნდა, მაგრამ ამას ნკენ არ უნდა შეგვეყნოს. რაც უფრო ნქარა
 შეუდგება ნკენი ხალხი ამას, ისე უფრო კარგი იქნება; ნკენ სამშობლო
 მხარის ბუნებითი სიმიდირე ვეკლა ჭვეხანამ უწეის. ამ ნკენ ჭვეხანაში
 მამულის შოკან ვეკლას ტკინში აჭვს გამეფარი; საქართველოს მოელტკის
 ყოველი ბირი, ვისაც ჭსურს სიმიდირის შექნა. არა თუ ცალკე ბირს,
 არამედ ისეთი სასოკადოებებიც ვი არიან, რომელთაც მხოლოდ ისა
 აჭვსთ აზრში, რომ საქართველოში მამულები მოიბოვონ. როცა რეინის გზა
 გაკეთდება, ეჭვი არ არის, რომ მოაწუდებინან ჭ შესუიდეით ხელიდგან
 გამოაცლიან მამულს ნკენ მამულის ბატონებს ჭ დაიწყებენ იმითი სა-
 რკებლობას, რითაც რიგითა ჭ სამართლით, თუ ვვარტეუართ, ნკენვე უნ-
 და ვისარკებლათ. ადგილობრივი მცხოვრებნი განდებინან მხოლოდ მუ-
 შებად, რომელთაც დღეური ჭირის იმედილა დაწმებათ. მგონი არ იქნება
 შენდობა, რომ ასე ვსთქვა: მაშინ დამყარდება ნკენში სსკა ტკარი ბა-
 ტონ-უმობა. ეს ბატონ-უმობა სულ სსკა თვისებისა არის, ვინემ ის,
 რომელიც გაუქმდა ნკენში ამას წინად. ამ ბატონ-უმობას ხსელად ჭჭ-
 ვიან: თანხისაგან შრომის დამონება. ჭართველებს მიწებს მოა-

სენეინებს, შეუშნადებელ მსაღებს, კსიჭვათ, მტყელს, ანტრეშეშე
 კაკლის სეს და სსკ. და სსკ. შეამუშავებინებს, შეამსადებინებს თავისი
 სსსში, და მერმე იმ ფასსედ ათ ჯერ უფრო ძვირად გაქვიდას, რაც
 მიუციათ შეუშნადებელი მსაღებისთვის. . . . .

გამოხეილი ამერიკელი პოლიტიკო-ეკონომოსი კერი თავის სა-
 პოლიტიკო ეკონომიურ წერილებში ამერიკის პრეზიდენტთან სწერს:
 ჩვენ ამ უკანასკნელ ნამდვილ ფაქტებით ვხედავთ იმ დამღუბველ შედეგს,
 რომელიც მიუციალელი არის, როცა გაქვით შეუშნადებელი მსაღები
 და შემოაქვით მკვირად შეუშნადებელი. იმ ქვეყნებში, ამისგან კერი, სა-
 ცა სსკ-და-სსკა გვარი ხელაგნება არის და მამხადაძე, საცა შეუშნადე-
 ბელ მსაღას უფრო ფასი აქვს, შეიძლება ოქროს და ვერცხლის მო-
 პოკება და ამით სარგებლობა. ანგლახის ხელაგნების ისტორია (წარსუ-
 ლი საუკუნეების) და ისტორიება მიმაკალი საუკუნის განთლებული სა-
 შეფოკებას ცხადად გვიმტყიცებს, რომ სსკა და სსკა გვარი ხელაგნე-
 ბით შესძლებული არის მოხიდავა, მოპოკება ვერცხლისა. ფულების შე-
 მოსკალი იმ უფრო ბლომად არის, საცა არის განთლებული ადგილი-
 ბრივი ხელახნობა და აღეს-მიმცემობა. სითათრეთი, ბრახილია, ჩილა,
 კალიფორნია და აესტრალია, საცა მიწის ჩეხვის და სენის შეტი არა
 იცინარა, ვერა ოდეს ვერ მოიპოკებენ ვერცხლს და ვერ იხარგებლებენ
 ამით (ვერცხლით)..... შეუშნადებელი და შეუშნადებელი ნაწარმოების
 ფასს შორის, თუ დიდი განზრევა არ არის, — ეს ამტყიცებს, რომ
 მხარე განთლებული არის და მოქალაქეებს მძელა ხდესა. აა რას ამ-
 ბობს კერი. მტრამ იმ მხარეში, საცა ცაქვით შეუშნადებელი მსაღები და შე-
 მოაქვით შეუშნადებელი, — შეუშნადებელი და შეუშნადებელი ნაწარმოების ფა-

ის დახლოება შეუძლებელია. ეს შეიძლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც გილობორი შეუზღებელ მხლას ამხადებს ადგილობრივად. მო უოკელი მხარე ცდილობს, რომ მხალეები ადგილობრივად შეამხადოს და ადგილობრივად მცხოვრებელს.

ამ ამ მიზეზის გამო ვუფიქრობ, რომ ჩვენ, თუ ვახუროს რეინის გზის სასარგებლოდ მოხმარება, ჩვენთვის აუცილებლად საჭიროა შინაგანი გზების გაკეთება და გაუმჯობესება და სელონისობის სწავლა და გავრცელება, რომ ჩვენი ბუნების და მიწის ნაწარმოების ჩვენზე შეკავშირდოს შემუშავება და ყველა ჩვენთვის სასმარო ნაფიქრის კეთება. თუ ახე არ მოვიტყვევით, მაშინ რეინის გზა იქნება სასარგებლო უფრო უცხო ქვეყნებისთვის, რომელთაც ის მიხედვით შეიძლება უფრო ადვილად გაიტანონ ჩვენთან შეუმუშავებელი მხალეები და შემუშავებული შემოიტანონ ჩვენსადვე გასახიფადად. ერთის სიტყვით იმით მიეცემით საშუალება უფრო სწრაფად და ადვილად გაიტანონ ჯამე ჩვენი ქვეყნის სამდიდრით. ხალხი ი უ ჩვენ შეუდგებით რკვით ნათქვამ ორ ღონის-ძიებას, მაშინ იმედი უნდა გქონდეს, რომ რეინის გზა ჩვენთვის სასარგებლო იქნება. ამ მოსაზრებაზე ყველა მამულის პეტრონმა დიდი ყურადღება უნდა მიაქცევას. თუ არა და რეინის გზას, ამ პირველ ხანში მაინც, ცუდი ტაღუნს ექნება ჩვენ ადგილობრივ შეურთობას და დაუ-მიძვემობას.

მ. ქიქოძე.

1869 წ. 29 დეკემბერს.

ქ. მოსკოვი.

ნეტარ რამ შექმნა, რისთვის შექმნა, რა ხასიათი ვარ!
ჩემი ცხოვრების, ძრწვით, რა არის დანიშნულება?
მე ხიკვდილადის უსამართლოდ, უძღროთოდ მკვდარი ვარ;
ეს არის მისი მიუმსგავსი განკარგულება?!...

უსაზღვრო მისცა სურვილები ამ კრულსა ხელსა,
და შეძლება კი ერთ ჭიანჭველ ბუკად ხალები;
მარკვედ ხდევს მანც ის მსვედრიხვან გზას დანიშნულსა,
მე კი მგრძნობელი, ხიტვეერი ფუჭად ვთავადები.

გონების თვალი ხელს მიწურებს თვის მსვედლობით,
ან მისდომილება რად მინდა სანურობილება,
ამა ბრმა გული მართლად მტვიყებს გამყვანობით,
ახე ვისრნობი სიურმიდგანხე ზემ ხიგოცხლება.

მაგრამ რაც უნდა დამეძროთოს, რაც უნდა მოხდეს,
ნურვის მოკლის თავმადრკვით ვხისხოვო შენდობა;
მარწამს: მომავალი მომავალთთვის ისე არ წარხდეს,
რომ ყოველ გულში არ დამკვადრდეს ეს ზემა გრძნობა.

ფაზელი.

ზანუხი ახადგაწდა მოღუქსეს.

წავივითხე შენი ღუქსი.....

მუწას შეიღი სარ, ტეტეობა:
შენში ნიჭი იმაღება.
გაუფროთხილდა, არ წახწეშიდა,
ეცადე. კარგა აღწარდა.

გარდას თაუი დახუბე,
ეს შენ არ გამოგადგება;
ხეობს სამშობლოს უგალობე, —
ძღერა იმხს ეჭირება.

ეგ არის ხეხი მიჯნური,
ხეხი ვარდი დაქმუნარი;
მაგრამ ჯერ არს გაუმღელი
და ამისთვის — სასრუნველი.

მაშ ამისა ვუგალობით,
ვისაც კი გუქს ბუღბუღის სმა,
გალობაში ეს ვინატროთ:
მოიწიოს გასაფხუღმა!

ბ. წყალტუბელი.

საუბარა ჩინეთის მეურნეობაზედ.

(გაგრძელება.)

2.

(რამოდენა ხსენები მიწები აქვთ ჩინელებს. მიწის სეიდაჲ. იმის ფასი. დროებითი სარგებლობა მიწისა. იყარა. მოსასხვერეობა. მიწის დაგროვება. მიწის სარგებლობა ამხანაგობაში და აგეონერობაში.)

ამის წინაჲდ მე გამოვიხატეთ სწოვადო ხსენათი ჩინეთის სამხედრო სოფლის მეურნეობისა, რომელიც იქამდის არის მიღწეული, რომ იმით მინდვრებში, იმით ბოსტნებში და ბაღებში, ერთის სიტყვით ყველა ნაჭერ მიწაში, რომელიც ვი შერეულა იმით მშრომელი ხელით და მოწეულა იმით ოფელით, არ იშოვება თითქმის არც ერთი ბაღანი, არც ერთი ფესვი უსარგებლო და გადასატყუა. ყველა მცენარეები, დარგული თუ დათესილი, არიან იმისთვის, რომ ხეოფი ერთი ორად მოიტანონ ჯანის სარგებებისთვის, იმის სიმძლიისაგან გადასარჩუნად, იმისთვის, რომ ჩინელებს ვიდრე და გაჭირების დღისათვისაც გადახდობ. ჩინეთის სოფლის მეურნეობა გავათავი ჩინეთის სოფლის სამეურნეო ლიტერატურის ამით.

ჩინეთს, თავის თვრამეტე შუა-გუბერნიებით, უჭირავს ადგილი თითქმის 79,000 კუადრატული მილი, ანუ მთელი ჩინეთის ხაზდაგი მონღოლეთით შეიცავს 379 მილიონს რუსულ დუხეტინას *) (ანუ 758

*) ერთი რუსული დუხეტინა შეადგენს ქართულ ორ დღიურ მიწას.
მთარგ.

მიღ. ქართულ დღიურს). რამდენიმე ცნობებით, რომელნიც ჩანეთმა შუა-
 გროკკ ღ რომელსედაც იქედი შექეს შემდეგ უფრო ბევრს უფრო
 რაკოთ, მე ვიცი, რომ ჩინელი სუთი დღის მიწით თავის ხეთ სული-
 ან ხასლობას ჰქეკებს ღ ამხთან რამდენიმე ჩაწილს გაჭირვების დღი-
 ხთვისც გადახდეს ღ მიწის იჯარასაც სრულებით გადასწავტხ. ამ
 გამოანგარიშებით შეუდგომლად შეიძლება კითქვათ, რომ შუა ჩანეთს,
 რომელმაც სულ რომ ცოტა კითქვათ 340 მაღლიანი ხული ხცხოკ-
 რებს, ამ რიცხვის ნახევარი ხასხავი მიწა აქეს, ე. ი. 170 მაღლიანი
 დესეტინა, ანუ 340 მაღლიანი დღიური. ეს შეადგენს მოული ჩინეთის
 ჩსკვარსუ ჩავლებ ხივრცეს, რადგან 200 მაღლიანი დესეტინა არის
 შეუძუშეკებული ღ უჭირავს მიებს, მდინარეებს, ტბებს, ცხებს, ჭლ-
 კებს, ხოფლებს ღ სხვა.

ამ გვარად თუღა ჩინელებს თავის დაშენების გვარად ძრიულ
 ცოტა მიწა აქვით, მაგრამ არა თუ თავიანთთვის სსშეყოფი მოხავალი
 მოკუვით, არამედ იხანი სხვა ქვეყნებმაც ბევრსა ჰგზუნანს, ხსუ-
 ღდობრ იხანი თავიანთ ჩაის თითქმის მოულს ჰქუენს ახსკვენ ღ თა-
 ვიანთი აბრკუშმის მოსავლით აცმკვენ რამდენიმე მაღლიონ ხაღის, ჩა-
 ხეთს გარეოთც.

ჩინეთში მიწა უველგან ძრიულ ძვირია, მაგრამ შუა ჩანეთში, მე-
 ტადრუ ხაკვრო ჭლქების ახლოს, მიწას უფრო ემტება ფასი. ჩრ-
 დილოკოთ. ჩინეთში უფრო დიდი ფასი აქვს მიწას ჰვეინის გუბერნიაში.
 თუმიცა მე არა შექეს ცნობებია, თუ როგორა ფასობს ჩინეთის სხვა ღ
 სხვა მხარეებში, მაგრამ მე შემძლიან ვსოქვა, რა ელირება ეს ჰვეინის
 გუბერნიაში. იქ ხასხავი მიწა ღირს ხსშეულო გამოანგარიშებით ერთი
 დესეტ ნა 120 მსუთი. ამის გამო გასაჭვირველი არ არის, რომ ჩინე-
 თში, იმ ადვილას, ხადაც ფული მაღიან ძვირია, ვისაც ხკუთარი მიწა
 ნ დესეტინა აქეს, იმს მდიდარ გრც ეძხიან.

ჩინეთში დიდი ხნია შემოღებულია ამხანგობით ვაჭრობა, ხსხო-

გადოებაების დაარსება. ვითკერთ ამ გვარ საზოგადოებაში შეტანილნი
 ბა სოღმე თანხა ზით მიღიან მხეთამდის. მე უფრო დახლოებით
 ვინობდი მიწის მუშეასისკან შედგნილ საზოგადოებაებს. ერთი კრ-
 თმხნერთთან განსხვავების გულისხივის იმათ სხვა-ღ-სხვა სახელები ანუ
 ფორმები ქმნიდათ მგალითებურ, მე ვინობდი საზოგადოებები ამ სახე-
 ლებით: აბუნების ხიმჭკიურე, აგველამზის ხიმდიდრე, ახნი მიღიონ-
 ნი ტომარა სორმადლი, აბრმხუის ველი, აციური ცვარი ღ სხვა. მი-
 წის მუშეების საზოგადოებები, ჩინეთის სხვა საზოგადოებებსებით,
 დაფუნდებთან სოღმე თავისთავად. მხეთებლობასკან მონაწილეობის მი-
 უღებლად ღ მიხვან ნება-დაურთველითაც.

ამ გვარი საზოგადოებები არხუობენ ეველს მონაწილეების ანუ
 წევრების თავებობით. როდენაც მონადომევენ მიწის მუშეების საზო-
 გადოების დაარსებას, მამან მათი შემადგენლები აცხადებენ თავიანთ
 დებულებას იმხუდ, თუ რაგორ უნდა იმოქილდონ. ამ გვარი განცხადე-
 ბები დარიგდები სოღმე ათასობით შკისის ქუჩებში, ან იქ. ხადაც სა-
 ზოგადოება ფუქსდება. დამაფუნებლები შეტანილი ფუელით შეადგენენ
 სოღმე თანხას. შეტანილი ფუელისთვის საზოგადოებისკან კოლეკთ-
 აქციები *), ე. ი. ბილეტები, რომელთაც სხვა-ღ-სხვა ფასი აქვით. ში-
 ძლებს მოაბოგოს რა ფასიანი აქციაც უნდა იმის გვარად, რომდენ-
 ფუელიც აქვს შეტანილი ამ აქციისთვის. ამ რაგად შიძლებს მოაბო-
 გონ ათ თემნიანი აქციაც ღ რამდენიმე კაპეიანი აქციაც. ამ აქციებში
 აქციის მატრონებს (ფუელის შემტანებს), შეტანილი ფუელის სარგებელი
 კლვეთ. ა' ხაკელია საზოგადოების ხემქების გამოგობ. სთვის დაარ-

*) აქცია — ეწოდება ქაღალდს, თამხუქს, რომელიც გამოქსატავს
 რამე ხუკრო საზოგადოების თანხის ხაწილს. ვისაც აქცია აქვს, იმს
 რამე ხუკრო საზოგადოებაში თანხა აქვს შეტანილი ღ ეს აქცია იმის
 თანხის ხიმხს, თამხუქს წარმოადგენს. მთარ.

სუბულია სამმართველო, რომელიც შესდგება ისევე იმ პირებისგან, ვინც
სხვ ფული შეუტანია, ე. ი. ვისაც აქვია კურონის, ღ ეს მანქანა შეწყდა
იყენენ ამოწმებულნი თავიანთ ადგილებზე ყველა მონაწილეების სმის
შეძრესობით. ყველა აქციის პატრონს აქვს ერთი სმ, რამდენი ღ რა
ფასიანი აქციაც უნდა ქქონდეს. ამკვე სამმართველოს ახუ იმისგან მინ-
დობილ პირის განკარგულებას კქვემდებარება ყველა მინდვრის სქქე. სა-
სოკადოების შემოსავალს, რომელსაც ფულად აქცევენ სოლმე, გაიყო-
ფენ სოლმე ყველა აქციის პატრონს ისე ბეკითაბს გამოანგარიშებით,
რომ გრომებსაც ჯი გამოანგარიშებენ. ამ სასოკადოების დამფუძნებ-
ლები მიიღებენ სოლმე სასოკადოებისგან ჯილდოს, მსოფლოდ მის
დაფუძნების სუთი წლის შემდეგ, ღ იხიც მსოფლოდ იმ შემოსევკში,
თუ სასოკადოების სქქე წარმატებით მიდის. 1853 წელს მიწის მუ-
შაკების საქციო სასოკადოებს, სასელად აკველამზის სიმდიდრე,
ქქონდა 5000 მანეთამდე თანსა. იმს აილა ივართ მიწა შქეინის
ახლო, სადაც იყო დათესილი ინდიგოს (ლილის) მცენარე, თავის ჭარ-
ხანით; წლის ბოლოს აქციონერებს დაურთეს 22 პროცენტი, ე. ი.
მანეთზედ 22 კაპიკა მოგება. შესანიშნავა, რომ მცირე აქციების პა-
ტრონებში არიან სოლმე ბეკრი დედაგვები, რომელნიც ყარათით ინ-
საკენ თავიანთ გროშებს; მგრამ ამოწმების დროს იმთ აგრძელული აქსთ
საქციო კრებაში ყოფნა ღ სმის მიცემა. მგრამ მცირე თანსის პატ-
რონ საქციო სასოკადოებს ჩინელებში უფრო ნდობა არა აქვს, შე-
ტადრე მისჩ, როდესაც სასოკადოებს არის გაწილი ვაცებისგან და-
ფუძნებული, რომელნიც ჩინეთში ღ შეტადრე შქეანში უფრო მომეტე-
ბულად არიან.

3.

(მიწის სამუშაო იარაღები & მანქანები. ამითი ხმარების ისტორიული განხილვა. განხილვებითი სახითი ჩინეთის მიწის სამუშაო იარაღებისა & მანქანებისა. ამითი ადგილი მოწოდებულია, ხიმსუბუქე, ხიადვილე ხმარებაში & სიათვე. ჩინელები არ ეწეობიან უფრო ჰეყუნის მიწის სამუშაო იარაღებს & მანქანებს. ამის მიზეზებია, — სხვა-ღ-სხვა სასუქები. ამით ხმარების ისტორიული განხილვა. ადამიანის განავალის მოგროვება. ამის შესამუშავებელი ჭრხანა. ზუდრეტა (შემადგებული ფხინილი სასუქი), კომპოსტები (შემადგებული სხვა-ღ-სხვა სასუქი ხველად).

მე მსურს გაიშოთ მიწის შესამუშავებელ მანქანებზე & იარაღებზე, რომლებსაც ჩინელები ხმარობენ & რომლებითაც ისინი შემსუბუქებენ ხოლმე თავიანთ შრომას, & გარდა ამისა კიდევ სხვა-ღ-სხვა სასუქების ხმარებაზე მიწის ნყოფიერების მოსამატებლად. ჩინელები მოგვითხრობენ, რომ მიწის მუშაობის მომტონმა ჩინეთში, სახელად შენუნმა ჩუთიგ მოიტონა, მგრამ ისინავე ამბობენ, რომ იმის ჩუთი იყო მხოლოდ ჯოხი, რომლითაც სახურეტდენ ხოლმე მიწას. შემდეგ ჩინელებმა შესცვალეს ამ გვარი ჯოხი წვეტიანი რეჩით, შემდეგ თანხით, მერე ბართი; ბოლოს ბარი, მეოთხე ხუცუნებში ქრისტეს დაბადების წინად, გააწვეს ჩუთის მხეკლად & დაიწვეს იმითი სენა სარის შემწობით & ეს ბარი შემდეგ გადააქციეს ნამდვილ ჩუთად & ხვეკითიგ მიუმატეს. შორეული მოთხრობა ამ გვარ ჩუთზე შეკვრება ჩინეთის

ძველ წერილებში ქრისტეს დაბადების წინადად პირველ საუკუნეებში
 ამ სახითვე და აგრე ძველადვე ჩანელებს ტადინეს ბეგრის მძინე მძინე
 სამუშაო არაღებინ და შემდეგ მ.წის სამუშაო მინჭნებინ. თუმიტ სუ-
 რული მჭკს კილამარაგო მინის სამუშაო არაღებინედ და მინჭნებინედ,
 რომლებსაც ჩანეთში სმარობენ, მაგრამ მე არ აწერ იმით მთელ ცან-
 უოფილებას. მინის სამუშაო არაღები ჩანელებს ისე ბეგრი აქვსთ, რომ
 ვრცელი იმითი აღწერა ძლიან გაატელებდა სუნარს. ამხთან მე
 ვგონებ, რომ ამ გვარი აღწერა ძრეელ მოაწყენს თქვენს უურადლებას.
 მე ვგონებ, რომ სასუით განცობა ამ გვარი არაღებისა და მინჭნებისა
 უფრო სასარგებლო იქნება თვალს უკან ვრცელ აღწერასე. და იმითი
 განცობა სასუით, იმითი ვრცელად გასინუვა, შეიძლება რესუთის საზგა-
 ლითო სოფლის სამეურნეო მეწყემში სასკლმწიფო მამულების საძი-
 ნისტროისა, სადაც იმყოფებიან შკეინიდგან ჩემკან მოტანილი სამეურ-
 ნეო არაღებისა და მკვანების ნიმუშები, რომელთაც ჩრდილოეთ ჩანე-
 თში სმარობენ.

რადგანაც არაღების და მძინების გაწეობილების ვრცელ აღწერას
 თავს ვანებებ მე, სასარგებლოდ ვრაცს განცობოთ თქვენ იმითი სმარე-
 ბის მოკლე აღწერა.

ჩინეთის ვეკლა სამეურნეო არაღები, იმთვან სასარგებლობის მო-
 ტანის გვარად, შეიძლება გაგეოთ რვა რიგად: პირველ რიგს კეუთგანს,
 ჩემის აზრით, ის არაღები, რომლებსაც სმარობენ ბელტის მოხატრე-

---

*) როგორც სხანს, ჩუთი, თუნდა გუთანი, პირველად არის მე-
 შობილებული ჩინეთში და შემდეგ მიუღიათ სხვა ქვეყნებშიაც. ამ აზრს
 უფრო ამართლებს ის საბუთები, რომ ჩინელები ისტორიამაიც ძლიან
 ძველი სადსი არის და როგორც სემოდ არის ნათქვამი, იმითი სამეურ-
 ნეო ისტორია მომდინარეობს 3000 წლით ქრისტეს დაბადების
 წინადა. მთარგ.

ლად, ე. ი. წუთი, გუთანი და ბარი. წუთები და გუთნები არიან, ან სხვა
 თუჯის ხასინხ-საგვეთით, ანუ მთლად თუჯისა. ბარი უკვე აღმოჩნდა
 ნისა, ან კბილებიანია, ან სწორე; ის კეთდება უფრო ხშირად გრძელ
 ტარაანი და უფრო იშვიათად მოკლე ტარაანი, და ხშირობენ წუთის ან
 გუთნის მტვირთვად უფრო მცირე მუწურნუბაში. მორე კათეგორიას კვეთ-
 ვნიან აბრლები, რომელნიც მანას ფსენიან და ამხატებენ და მოსწულში
 სხეულს ურეკენ; ამით კვეთვნიან: ბარები, ფარცხები და ფოცხები; ფარ-
 ცხებს აქვთ ხოლმე რეინისა ანუ სის კბილები სამეუთისანი და ოთხ-
 გუთისანი. მესამე კათეგორიას კვეთვნიან: მიწის გასწორებელი და
 სტკენა აბრლება, მაგალითად: სხვა-და-სხვა ზაგორებელი სტკენები და
 სხვეტი; სტკენები არიან ნისა და ქვისა, კვრცხებზე მრგვალი და ცი-
 ლანდრული (ბოლოზე დაჭრილი მრგვალი სისხვით), სდა-უსორკლო,
 კვლზე ნაწნული და კბილებიანი. მეოთხე რიგს კვეთვნიან ხათხი აბრ-
 ლები და მანქნები. ამითი შირველი ადგილი უჭირავს ხათხს მამხებს.
 ამითი არიან ხათხი ვახრები, რომელნიც გამოუფლურულ ყელის გო-
 გრებისაგან არიან გაკეთებულნი, და აგრეთვე ცხრილები, რომელთაც ხმა-
 რობენ ძვირფას თქვლეულის ხათხად, ფენებში. მესოთე რიგს კვეთ-
 ვნიან მუწურნუბაში ძრეულ სხარცხებო აბრლები, რომლებითაც წინე-
 ლები ხოთხისა და მარცხის მცენარეებს. ესენი შესდგებიან სხვა-და-სხვა
 რეინის თახუბისაგან და ბრწისილებისაგან. მეექვსე რიგს კვეთვნიან მცე-
 ნარეების მოსაგროვებელი აბრლები, ე. ი. ხამლები, ხათხები, ფოცხები,
 სხვა-და-სხვა რიგი ღანები, ორთითები, კალათები, გოდრები, ბოძინტე-
 ბი, მცენარეების და მუხის გასწორება და სხვა. მეშვიდე რიგს კვეთ-
 ვნიან ის აბრლები და მამხები, რომლებითაც წინელები მოამორებენ
 მცენარეებს მარცხელს, სწმენდენ და არჩვენ თქვლეულს, მაგალითად:
 კვრები და ხალწი მანქნები, სტკენები, ფიწლები, ხსინკულები. ბოლოს
 მრვე რიგს კვეთვნიან ის აბრლები და მანქნები, რომელნიც სრულად
 გააკეთებენ მიწის მოსავლს ხსმარებლად ხატქელში, ვაჭრობაში, ქარხა-

ნებისა და მინათობისა. ამით ეგუონიან: სხვა-და-სხვა რიგის წიბჭილებს
 ჭეხი, სხვილად და წინდად ხაჭქელი წიბჭილები, რომელნიც მინათობ
 არ წყლითაც და ცხენებითაც; ამ გვარივე ჭეხის გადასაცლელი წიბჭი-
 ლები და ამ გვარივე სადღობლები, და სხვა-და-სხვა რიგის და ხანის ხა-
 ცხელები და ხანებია.

აი ერთობ თითქმის მთელი მაწის სამეშვიო იარაღები, რომლებ-
 სც სმარობენ ჩინეთის მეურნეობაში. შეიძვე, როდესაც მე ვილაშარ-
 ვებ ჩინეთის მინდორის, ბახტრების, ვინასუის და სესილის შემუშავებ-
 ზედ, მე არ დავკვდებ არც ერთ შემთხვევას, რომ არ გაიშობოთ, იყო
 ზოგიერთ ამ იარაღებს და მძისებს როგორა სმარობენ ჩინეთში.

ჩინეთის ყველა სამეურნეო იარაღებს და მინჯანებს აქვთ ის გან-
 ხსავება ვეროპიის მინჯანებთან და იარაღებთან, რომ ჩინელების მინჯანები
 და იარაღები ადვილი მოწყობილებისა და მსუბუქები არაან, ხაქმეზედ ვა-
 რკად არიან მიმარჯვებულნი და ძირულ იაფები. ამ გვარი მომართული მ-
 ნჯანებიც ვაი, როგორაც ხანიაკებელი და სოთხა მინჯანები არიან, სრულე-
 ბით განთავისუფლებულები არიან ყველა ბურღებისაგან, ხაღტებისაგან,
 რგოლებისაგან, თვლებისაგან და სხვა. ყველა ეს სერისიანად არიან შეც-
 დილი რეინის ვაჭვით, თოკით, ჭინჭილბაქით, სოლით, ურდულთ და
 სხვა; და მხითან ყველა ჩინეთის იარაღები და მინჯანები, მკვიდრები არი-
 ან ხსარებაში, შესახვდავითაც მოსდენიან არაან. მესხარზმის (მოწყო-
 ბილების) ხაადვილის გამო ადვილად შეიძლება დააკროან ან გახწოროან
 შინაურულად იარაღების და მინჯანების თითქმის ყველა ხაგნები, და იმ შე-
 მთხვევაში, როდესაც გათუჭვებულბთვის სეჭაროთ გამოცდილი მჭედლის
 ანუ დურღლის სელი, ჩინელები არ დაბრკოლდებიან და ყველა სოფელე-
 ბში იშოჭინას ამ სელახსებს. მართალია, ყველა სოფელში ვა ვერ იშო-
 ვინან ვარც მჭედელს ან დურღელს, მაგრამ იმით მტეგობად უოკელ დელ
 დადიან სოფლებში მოგზაური სელახსები, შხა-შხა მხაღვები და ს-
 სელახსო იარაღებით. იმითი შემწეობით აღბრულდებ ხოლმე მეურნე

კაცის უკვლავ მოთხოვნილება. ოღონდ გი ატყეოთ ამ ხელახლებულ
ერთი დღის სამუშაოში, შზის ამოხელიდგან დაწყობილი საღამოს კმის
საათამდის, ის ერთ ანაზსუდ მეტს არ აიღებს. მოგზაური ხელოვნები
ხუროკვლევის შზად არიან გააკეთონ შეკვეთით ახალი სამუშაოთა
არაღები ჭ მსწინები, ამისთვის ზოგჯერ სარდათაც აიღებენ სოღმე სსჭ
მეს ნაჭრობით, ითე ფასად.

მეორე ღირსება მიწის სამუშაო არაღებისა — იმათი სიადვილე,
შეადგინს ღირსე ჩინელებისთვის დიდ შემწეობას. სიმსუბუქე ჭ ადვილი
მოქმედება მიწის სამუშაო არაღებისა ჩინელებისთვის უფრო დიდად
სასარგებლოა, ვიდრე რუსებისთვის; რუსეთში თუ ჩუთს ერთი ცხენი
გერ გასწევს ანუ ერთი სარი, მამინ იმათ ერთ უღელსაც მიუბძენ, — ბი-
რრეტეკებში ნაკლულეკანება არ არის; ჭ ჩინეთში გი მეურნეების უმე-
ტეს სწიღს ჭყავს ჩვეულებრივ ერთი ცხენი, ან ერთი სხედარი, ან
ჯორი; ჭ ამ ბირრეტეკებსაც იშვიათად შეამბენ სოღმე ჩუთში, რადგა-
ნაც კენი სსვა საქმეებშიაც სსჭირონი არიან სოღმე, სსზიდველად. გა-
საკვირველი არ არის მვირე შემამულე ჩინელის მინდორში სსვა იმიხი
მოკრამატორისა ან ცოღისა, რომელნიც შემმულნი არიან სოღმე ჩუთში,
ან ფარცში, ან სსნიაკუბულში, ან სსტეკუნულში. ამ გარადეკე ზოგჯერ
ცხენების მავივრად კაცები ამრუნებენ წისქვილის თელეს, ჭ სსვა.

ჩინელი მიწის სამუშაო არაღების სიიადეუე გასოცარია. მე შემოდინ
გიჩვენოთ, როგორ ფასობენ ეს არაღები სსშუალო გამოანგარიშებით
შილოოდ ჰკინის (ჩინეთის დედაქალაქა) ახლო ადგილებში, სსდაც
სსვა ადგილის ფასების შედარებით უფრო მეტად ფასობენ. ჰკინის
ახლო ადგილებში კარგი ჩუთი რკინის სსსსხით ჭ მთელი არაღით
ღირს 5000 ცანა, თინთჰმის თორმეტა ანაზი, დიდი ტარანა რკინის
ბარი ათი ჰურა, კარგი სსნიაკუბული მსწინა სსში მსეთი ჭ კმისა ჰურ-
რა, სსმგალი ფოღადით შედულეული მურა ჭ ორი გროში, კმის
კბიღანი სსს ფიწალი ჩუთი ჰურა ჭ ორი გროში, ჭ სსვა. ერთის

სიტყვით მიწის მეშვენიერება თუ მოინდომო, რომ იმსხვედრებოდეს, არაღებო და მსხვედრებო სრულათა ქონდეს, იმსხვედრებოდეს, საშუალოდ დასარჯოს ოთხი ან ხუთი თუხანი, რომ თავი გამოიჩინოს თავის შესაძლებლობაში ყველა არაღებობის და მსხვედრების ქონებით. მერამ მცირე შემთხვევაში იშვიათად აქვს ვიხუ ყველა არაღებობა სრულად და მუტადრე მსხვედრები. ეს საჭიროება საგონივრულია შობილად ფერმებისთვის, ბაღისა, ბოსტნისა და მინდვრების მსხვედრებისთვის, რომელნიც სოფლებთან მოშორებით სცხოვრებენ. ჩანთვის სოფლებში ჩვეულებად აქვით მაღლებული სამეურნეო არაღებობის და მსხვედრების ოსივნი არა თუ მარტო შესაძლებლობისაგან, არამედ შობის სოფლის მცხოვრებლებისაგანაც. ამს გარდა თანამეშველენი ჩვეულებრივ ათხოვებენ ხოლმე ერთმანეთს სამეშაოდ თავის ცხენებს ან სხვა საქონლებს, შობილად იმ შობილით, რომ მოსივრებდა კარგად აჭმობს.

უადგილო არ არის ესთქვით, რომ ჩანეთში იმ მსხვედრებში, სადაც არ არის ბრინჯის მინდვრები ანუ სხვა დაბლობი მინდვრები, მიწის მეშვენიერება უფრო ცხენს ან ჯორს მინდვრებშიაგ შემსვედრებს და შემდეგ საბაღის ქვეშ და შესამებლადც იმ რობენ; და ხარის შემობა ეო დიდ მოკვებას არ აძლევთ. ქირით დაჭერა ცხენისა უფრო ადვილია ჩანდისთვის, ვიდრე დლიური მეშის დაჭერა, და რადეცაც ცხენებს და შემებს დლიურად დაიჭერენ, მატრიალი სრულებით აღარ ბრუნებს სამეურნეო არაღებობისთვის, რადეცაც დლიურ შემებს ვაღად აქვით, რომ ითონ მოიტანოს ყველა საჭირო არაღებობა. აი რა მარჯვება და სურსათობა აქვით ჩანებებს სოფლებში: იმთ ყველა არაღებობა აქვით, რაც ეო საჭირო არის შემეხვედრული შემობობისთვის მინდობში. ამისთანა ხომარების გამო სოფლის მეურნეობაში, ჩანებები სრულებით უფრო არც ეო ათხოვებენ ხოლმე ვინც იმთ ვერობის გაუმჯობესებულ სამეურნეო არაღებობებზე და მსხვედრებზე დაუწყებს ღამბრავს. რადეცაც მე მოკვმსადე შეკანში მეურნეობის დასაწყობად, ამს გამო მე წავიდე შე-

ტურბურდიდგან ბეკრი სამეურნეო იარაღების ნიმუში. მკრამ მკრამით
 ჩინელები ვერ გაგვიყვანებენ; ისინი ჩვეულებრივ მინახულებდნენ ჩინელებს
 რომ ამ გვარი მანდვრის მუხელი (აქვრი) გამოადგება მხოლოდ ჩინეთის
 თავადებისთვის და ისიც იმ დროს, თუ ეს ჩინელი ბატონები თვითონ
 თავიანთ მეურნეობისთვის თვისებურ ან ხუთჯერ მომეტებულ მუშა
 საღებს და საჭიანებს. და როდესაც მე გამოუცხადე ჩინელებს ამ იარა-
 ღების ფასი რუხეთში, რომელიც ძირიელ ძვირია, იმით იფიქრეს, რომ
 ვეროპიის მანდვრებში თვით თავადები მუშაობენ და ისე ნაყოფიერად,
 როგორც ბედნიერი ოქროს მინარელები თავიანთ მანქანაში. ერთი
 ოსურჯი ჩინელი იღებდა სედში თვლებთან და ბამბიან გუთნის ნიმუშს,
 და მღ-მღ ეუბნებოდა სოღამე თავის მეგობრებს: ამ გუთნით ჩახე-
 რები თუ არა მიწაში, მაშინვე იცოდე, რომ მომავალში გავსებ ორმოებს
 ერთი სუთანად მოხვედით და მასამდის კი ამას არ მოხსრებისარ, დეპ-
 ბი მოახსი, რომ ამოათრიონ ეს გუთანი მიწიდან, და მერე დააკოწიწ-
 იან, როგორც იგი, მთელი ვეროპიის მეცნიერების შეწყვეთით. მეორე
 ჩინელმა მითხრა: თორა ერთი უნდა იყოს, ან თქვენ რუხეთში არა
 ცდილობენ ამას, რომ მძღობები იყვნენ და ამიტომაც შესაძლებლად აქ-
 ვსთ მანდორში მკისთანა ძვირფასი და სამწიფო სათამაშოები, როგო-
 რიც თქვენი მიწის სამუშაო იარაღები არიან; ან თუ არა თქვენში პუ-
 რი ძირიელ იაფია და ამის გამო მიწის მუშები არა სწუ-
 სდებიან არც გახვედისთვის, არც შრომისათვის, და ამიტომ ინე-
 ნენ და ცოდავილობენ ამ გვარი მხანაჯური მანქანებებით. ამ გვარი
 და ბეკრი სხვა ამისთანა მახსებების გამო მე კვიცხავდი ჩინელებს, რომ
 იმით ახალი არა უყვარხათ; შემდეგ კი, როდესაც გარკად გავიცან
 იმითი მეურნეობა, მე აღარა კვიცხავდი იმით და როდესაც ესეა გარკად
 გავიცანე რუხეთში და ვეროპიამ გავმეობესებულა სამეურნეო იარაღ-
 ბი და მანქანები, და იმითი ხმარება რუხეთში, და შევიცან, თუ რა ძვირ-
 ფასად გვარის ეს იარაღები და ამისთან, რადგან ისიც გავმანე, რომ

რამდენი აზრადები ჰ მამინები არის დაკროკეულები ჰ შესახული ხს-
ლებში, როგორც უმცარი ნივთები, — მე იმ აზრზე დავეყრდნობი, რომ
ლებს ბევრში დაკეთანხმობ. მე იმაზედ კვდებარ, რომ გავიძიოროთ
ჩინელების სიტყვა, რომ ეს კვრობის სამეურნეო აზრადები არც ხადნი-
სთვის არის მოგონილი, არც იმთთვის, რომელთაც გროში ძვირად
უღირსთ თავის ოჯახში, ჰ არც იმთთვის, რომელნიც თავის ოფელით
კლებს მიწაში დღიურ ღრეკას. ჩემის აზრით ჩინელები მართალნი არი-
ან, როგორც ისინი ამტკიცებენ, რომ მიწის მუცხვი არ უნდა მიიზი-
დობ არც სხვის ქონებამ, არც უფრო ჰკვეყნის სამეურნეო აზრადებმა,
თუნდ რაც უნდა გარკვად გამართულიც ჰ გაუმჯობესებულციც იყვნენ,
თუ გი ისინი ოქროს წონათა ფასობენ; — არამედ ისინი უნდა მიიზიდობს
შინაურმა გაუმჯობესებულმა აზრადებმა *), ჰ აზრადების გაუმჯობესობას
ჩინელები იმას კსხიან, რომ იმათ უფრო უბრადო გაწყობილება ჰჭონ-
დესთ, უფრო სიმკვიდრე ჰ მსუბუქი მსკლელობა მისცენ ჰ უთუოდ
გაათფონ. ამას ამბობენ ჩინელები: ჩვენ ძველადვე მივაღწიეთ ჰ ესლაც
ცოტ-ცოტად კსცდილობთ მივაღწიოთ, ზოგჯერ შესკვდრით ჰ ზოგ-
ჯერ დაფიქრებთაც, ჰ დამტკიცებით ვიცით რას მოითხოვს რომელიც

*) იქნება ჭრთველებშიც ჩინურგონ გულში, რომ სხვა-ღ-სხვა მ-
ჩანებს ჰ გაუმჯობესებულ აზრადებს აღარ მიჰსჯდონ, მგრამ ეს არის
ჩვენი უბედურება, რომ ჩვენიც არა გვაქვს რა ჰ თუ სხვებს არ მივხე-
დეთ არც ეს იქნება — ვიზარადებთ. მართლაც ჩინეთის ჩეთი ჰ გუ-
თანი ჩვენ მკარ მიწებს არ გამოადგება, რადგანაც ამ გუთნებით ჰ ჩუ-
თებით მოიხენის მსოლოდ ჩინელების რბილი ჰ ბადივით უოკვლ წლოვ
შემუძკვეული მიხდურები, მგრამ როგორც ჩინელების სწინაველები, ხა-
ლქი მსწინები ჰ კიდევ კვრობიელების ამ კვარივე მსწინები, რომელნიც
გამოცდილნი არიან სკემში ჰ სიმკვრეში, უთუოდ ხაჭირთა ვისაც შე-
ძლება ჰკეს იუიდას.

ადგილი, ე. ი. იმისი მდებარეობა, ჰავა ზ მოძიებულად იმისი რი-
 დაგი, ზ კივით ადგილობრივი მეშუების გამოცდილება. *
 ზა, შეითსკდნენ მე ჩინელები, ამ გვარი შირობაები უფსო ჰქვენი კც-
 ხა? რახაკვირველია, ის აკეთებს თავის სამეურნეო იარაღებს მარტო
 ჩემთვის კი არა, არამედ უკლასთების, ვინც კი წარიტაცებს მისი შვირ-
 თისი ხაჩონელი. ზ თუ კერა, თუ იმს არად უდირს ჩემი ადგილის
 გარემოება, მაშინ იმან თუნდ მექთადაც მომცეს თავისი ხაუკეთისო ხა-
 შეურნეო იარაღები, მე იმს მანც არ ავიღებ, ამიტომ რომ ის მე არ
 კი მიშველის, არამედ იწება კიდეც ავნოს ჩემ მეურნეობასა.

რამდენათაც ჩინელები გამოუხადებრად ჰრაცსკენ თავიანთ მეურ-
 ნეობისათვის უფსო ჰქვენი სამეურნეო იარაღებს ზ მამინებს, იმდენად
 ისინი ეტანებან უფსო ჰქვენიდამ მოტანილ ხსვა-ღ-ხსვა ხსუქებს თა-
 ვიანთ მინდვრებისთვის ზ დიდის გულმოადგინუობით სმარობენ მათ. მე
 კერ დავივიწყებ, რომ ინგლისში ჩემი უოყნის დროს მე არ მოკვწო-
 ნე ერთს იწურს მდიდარ ვაჭარს, რომელიც ჰთეიწობდა უვიდსა გამო-
 უხადებარი ზ დაწესებული სამეურნეო იარაღები ზ ჩინეთში გაქსალები-
 ხა ისინი. იმან შეითსა, თუ რამოადენა მოკება კწმნუობდა იმს ამისათსა
 ვაჭრობისკან ზ მე გუბასუხე, რომ ამისათსა ხაჩონლის მავივრად უფ-
 რო დიდი მოკება გკწმნება, რომ სესვი წაიღო ჩინეთში გასახვიდად
 შეთქი. თუშტა ჩემ მობასე ინგლისელს ეწეინა ჩემი ხიტყვა, რადგან
 კილოიანი კვონა, მკრამ მანც მე მართალი უთხარი იმს.

რადგანაც ჩინეთის მიწის ხსუქებზე კლამარეობა, მე უნდა შე-
 ნიწხო, რომ რამდენათაც კვრობიელებს ნიჭი აქსით ხაეურნეო იარაღე-
 ბის მოგონებაში, იმდენადვე ჩინელები ნიჭიერნი არიან ხსვა-ღ-ხსვა ხა-
 ხუქების მოგონებაში; ზ წინააღმდეგ, რამდენათაც ჩინელებს არა აქსით
 ნიჭი ძვირფასი მიწის იარაღების მოგონებაში, იმდენად კვრობიელებს
 არა აქსით იმის ნიჭი, რომ იათვი ხაშუალება მოგონონ თავიანთი მიწ-
 ვერების გასახუქებლად. თუ ჩინელებს დავუკვდრებათ ის, რომ ისინი

ხიკვლევს მისდევს და თავანთი წიგნი ამჟამინებურ რამდენიმე ინგლისურ გუთანს, მძვეროპიულებსაც დაუკვიდრებათ ის, რომელი მისდევს მდინიე შემოსკვის გარდა, ძველს წვეულებას მისდევს, რადგანაც ხსენდება ზხედაკენ თავანთი მინდვრებისთვის სხვა-და-სხვა სასუქებს კი არა, მხოლოდ ეკვლვან და ეოკვლვთვის მარტო საქონლის ნესკა. ძველი წვეულების მოყვარეობა წინელებს მოხდით მხოლოდ თავანთი ეკონომიური (ეპირათიანი) ანგარიშით, რომელიც მდგომარეობს იმაში, რომ იქონიონ იაფი და ხრწლად მომატეუდი საქონელი იარაღები; ევროპიულებს ძველის მოყვარეობა კი გადაცილებს ეკვლა ეკონომიური ანგარიშის საშწლარს, რადგანაც ეკვლამ იცის, რომ ხრწვი საქონლის განკვლის მომზადებაზე, არის ერთი ფრიად გასაჭირი განხვალთაგანი, ზოგჯერ ძკრფახი იარაღების და მანქანების შექანებაზედაც უმეტესია. თუმიც ჩანელები მუდამ ეკებრ დონის-მაებას, რომ მიწის სხსუქი მისაღება მოიპოვონ და ძვირათაც აფასებენ ამ სასუქებს, — თითქმის ისე, როგორც ოქროს, — მტრამ ჩანელები მანც კიდევ თავანთი ეკონომიურ ანგარიშს არ იფიქვებენ, ისინი ეოკვლთვის ცდილობენ, რომ რაც შეიძლოს აფად მოიპოვონ ეს ოქრო, რომ წარაღში არ იყენენ, მხოლოდ თავის მუერწეობის გამოარჩენისთვის. ეიდევ ამის გამო არც გუნახოს, *) არც

*) გუნახოს არის შემდგარი ფრინველების განხვალისაგან, ზღვის მფრინველის ძვლებისაგან და ზღვის ცხოველების სხეულებისაგან (თკსისაგან, ზღვის დორისაგან და სხვა). გუნახოს ამოკება, ზოგიერთ ზღვის გუნძელებზე და ზღვის პირებზე და გოთვდება რამდენიმე საუუუნის განმკვლობაში. გუნახოს სმარობს მიწის შესაზაკებლად მთელი ევროპა. წინებუდი სხსუქი არის; მტრადრე მრავალი გააჭვით ინგლისელებს გაქებით და ძვირათაც ქუდიან, რადგანაც იმათი მიწის ხეყოფიერება თითქმის სულ გუნახოზე არის დამოკიდებული. გუნახოს მხოლოდ 1840 წლიდან შემოვიდა ხმარებაში ევროპიის მინდვრებზე. ამის წინად არავინ არა სმარობდა, რადგანაც არ იცოდნენ თვისება. მთარც.

სხვა კვარ ცხრა მთას იქით შეხვედრულ სახეებს არა აქვსთ სარგებლობა დაიხი გახვალა ჩინეთში. ეს მახლება კერ მორიგდება ჩინელი შეურნეს ყიბესთან. მშ ხად ჰოულაოპენ ჩინელები ამისთანა ოქროს მადნებს (ე. ი. ხსუქს)? იხინი ჰოულაოპენ იმას ისევ თავიანთ ხსლშივე, იმით გამოუღვევლი აქვსთ ეს ოქრო, რომ დაუბრუნონ მიწას იმის ხცვლად, რაც იხინთვის გამოურთმევათ.

მე ვისურვებდი მეღამარაგინა ხრულ ხისტებზედ (რიგზედ), რომელსაც სპაროპენ ჩინელები ხსუქსების მოხამოკებად თავიანთი მეურნეობისთვის. თუქცა ეს ხისტებ ვრცელად ღ მე კვრნობ ჩემში ძალას, რომ ამხუდ დაწვილებით გელამარაგით; მაგრამ ჩემი სურვილი ჟურჯურობით მხოლოდ სურვილად დარჩეს, რადგანაც მას მოუნდებოდა გქელი სუპარი. ჩინეთის ხსუქსების ხისტებ ღ იმთი სარგებლობის წკანება შეადგენენ განსკუთრებულ ვრცელ სუპარის ხცანს. ამას გამო ამ შემოსივევში ხაჭაროების გამო მე ცოტას ვივმარებ.

ჩენი ხაჭარის ხსათის დასცვლად ჟურ ეველახე ადრე უნდა ვხოქცა რამდენიმე ხიტევა იმხუდ. თუ რა ხსუქსებით სარგებლობდნენ ჩინელები იმ ბედნიერ დროებში, როდესაც იხინი ხამოვრებით ღ ტყეებით მდიდრები იყვნენ. იმთი ძველი ხსხოვრებიდგან ხჩანს, რომ ჩინეთში ჰირკელი მიწის შემოკები თავიანთ მიწას ხსუქს არ აურიდნენ ღ მხოლოდ დათესვის წინად თხლს აღბობდნენ ხაქანლის განავლის ხითხში. შემდგომ იხიცა ხჩანს, რომ 3—4 ხუევერეებში ქრისტებს წინად მიწას ახუქებდნენ იმთი, რომ დათესილ მინდვრებზე ხესში არეულ დამბლ ფოთლებს მოჭვანტავდნენ ხოლმე. მეორე ხუევერეში ქრისტებს წინად ჩინეთის წელთ-აღწერაში მოხსენებულა, რომ მინდორს უნდა დაუყაროს ხსუქსი, რომელიც გროვდება ხაქანლის ფეს ქვეშ. ცი-მინ-იაო-მუს ხამეურნეო თისხულებაში, რომელიც კუთონის მე 5 ხუევერეს ქრისტებს წინად, ვრცელად არის ხამბობი, რომ კარგი ხსუქსის შემოსებისთვის ხაჭარო არას იქონიან ხადგომა

ორღანიულ სსსუქებში შირველი ადგილი თავის გამსუქებელი ძალით აბრეშუმის ჭიის განსავლს უჭირავს; იმაზედ ცოტა სავსებში აქვს შინური ფრინველის განსავლს. რადგანაც სიციცტაის გამო ამ სსსუქებს ძირულ ძვირად ავასებენ, ჩინელები სმარობენ იმას უფრო ძვირფას მცენარეებისთვის და უფრო პალებში. შემდეგ, მეორე ადგილი თავის სსსუქებით უჭირავს: სეთგამოსდილ თებლის ხარჩენს, დამძალ თქვესუელს და ყოველ გვარ მსოვრ-ლემს, ძვალს, თმებს, ჯაგარს, ფრთას და ბუშბულს, კენი სულ დამძალი უძვობესია, და დამწარი უფრო უღონია; კაცის განსავლსაც თითქმის ამით გვარვე ძალა აქვს. მესამე ადგილი უჭირავს ღამს; ღამი მდინარე წელისა უძვობესია, და დამგარი წელისა კი უფრო უღონია. შემდეგ, უკანასკნელი ადგილი უჭირავს დამძალ ფოთლებს, ბჭეს, მცენარეების ძირებს, ღვროებს და სსსკა. ყველა ამ მასლებს ჩინელები ყველგან ძალიან ბეჭითად აგროვებენ. ჩინელი არას დროს და არაფერს არ გადაჭერის, იმას ყველაფერი თავის ადგილას აქვს შეგროვებული. ძველთადაც თავის მოპარვის დროს ჩინელი დაღაჭი თმებს ფთხილად იხსავს. ამ წარიღ-მლობითი სიფრთხილის შედეგი შეიძლება ჩინეთს ბრჭესებზე (ტვიის მკვარ სსსებზე), რომელნიც დატვირთულნი არიან ზვესნელების თმებით, და მაჭესით ჩინეთის ბრინჯის შუა ტუბერნისებში გასასუიდად. ამ გვარადვე გროვდება ძალიან მრავალი: ჯაგარი, ფრთა, ბუშბული და სსსკა და სსსკა.

ყველა ზემოხსენებული ორღანიული სსსუქები, რომელთაც აგროვებენ, შესდგებიან მხოლოდ შინური სსსრდოს დანაშთისთავან და არას მხოლოდ შეუშნადებელი მიწის სსსოფიერებელი მასლია. ჩინელები ჩვეულებრივ შეადგენენ სოლმე ამ მასლებიდან ჰედრეტოს (გამსმარ და შემდეგ დაფშვილ სსსუქს). მხოლოდ ღარი და დაუდკნელ ოჯახობაში არა ცდილობენ, რომ შეამსადონ ჰედრეტო, არამედ იხე შეუშნადებელს აყრიან მიწას. და ვადეც ამას გამო საცადებენ სოლმე თავისთ მიწის ამ მდგომარეობაში, რომელსაც ჩინეთში სსსოვადოდ უწოდებენ.

დებენ მიხედვრის დახვას: ჩინელების დაჯერებით, შეუძნებელი მისი
 სიღრმის დაფრთით მცენარეებს უნდა მატლები, ძირები უნდა მატლებს
 რაკობად ღ უნაყოფო ვეკვილება და დაიჭრეკვიან სიღრმე, უფრო იგრძნო-
 ბენ სიღრმე ქაერის უფრო ცვლილებას ღ სხვა. ამხედ მე კრცლად ვი-
 ღდაძარაკებ, როდესღ ჩინეთის მიხედვრის მუშაობაზე გაამოხთ. მშინ
 მე მეჭება შემთხვევა კითქვა იმახუდაღ, რომელი ხსუქი უფრო უკეთე-
 სია, რომელი რომელ მცენარეებზე იხმარება, ღ რა შემთხვევაში გაურე-
 ვის ერთი ხსუქის მხლას მეორეში ღ რა მიხეხით ხმარობენ, მშრად
 შედრეტოს ვი არა, არამედ წყალში გახხნიღს.

რომ ჩინურ შედრეტოს შემხადებაზე გაამოხთ, ამისთვის ხსწი-
 როდ კრცლსე კითქვა კაცის განვადის პოდრეტოზე, ღ მისთანავე იხიც
 შეკნიშო, თუ როგორ უღირსთ ჩინელებს ამისთანა უკვირეკახეხი ხივ-
 თი მიხედვრების გახხუქებაღ.

კაცის განვადს ჩინელები კებენ უკვლან ღ ძლიან დიდის მეფა-
 დინეობით. დიდ ღ პატარა გზებზე, ქალაქებში ღ სოფლებში—უკვლან
 ღ უოკვლ ხათს შექსუდებით კაცის განვადის მებუნელს. ამხ გრდა
 უკვლა მხე მიწის პატრონი, რომელსღ მინდორი გზახუდ ახლო აქს,
 ღდგამს თაგის მიხეხაზე პატარა ფიღრულს ანუ პვიღიონს, რომლის
 ზედწარწერიღობღ მიიხიდავს სიღრმე კაცის თე-მოკვარეობას; ამხ
 იმიტომ ხნადის მიწის პატრონი, რომ მიიტეუოღ გამეულ-გამომეულე-
 ღი ღ გამოარნეს იმხ იმ ძვირფას ხეთის. შეკნიში, რომელიღ არის
 უდიდესი ქალაქი, კიცის განვადის მომგროვებლები ერთი დღის განმა-
 ვლ-ობაში მოკვლან სიღრმე უკვლა ქუნებს, უკვლ გუთხეებს ღ უკვლა
 ხსლეს. ეს მომგროვებლები შეადგენენ შეკნიში, ღ აგრეთვე ჩინეთის
 სხვა ქალაქებშიღ, თავანთ განსხეუთრებულ სოზოგადოებას, ერთმანერთ-
 თან პ.რობებით დამოკიდებულს, ღ განყოფილი არის პარტიებზე, ქუნე-
 ბზე ღ კვარტალებზე. შეკნიის ამ სოზოგადოებაში ირცლება ათხ კაც-
 მღას; ამითი ბერს თანაშემწიღა ქუანან. მგრამ არას დროს არ და-

ეშლება სხვა გარეშე პარტებსაც ეს საქმე, თუნდა სხვა საზოგადოებისადაც
 კეთილშინაობის. ჩაგის განაგების მომგროვებელი დატვირთულად მოგვინახავს
 რომელიც თანხით აქვს გადაჯგუფული მარცხენა მხარეს, და უჭირავს
 პატარა გრძელ ტარინი ნიჩბი. ამ იარაღების შემწეობით მშრომელი
 ძირელ მარდად აგროვებს ქუჩაში განავალს, რომლის ცვლიც ძლივს
 აწნევა მიწას. რადგან იმას ეს განავალი ძვირად უღირს, ის თითქმის
 სიბრძლით აგროვებს იმას უოკელს ქუჩაში და უოკელ კუთხეში და ხახვ-
 ბშიაც შედის. განავლის მოგროვებისთვის ჩახველები ზოგჯერ ხახვს
 პატრონებს იფურხავს აძლევს. იმის გამოხსენებულად, თუ რა ძვირად
 უღირსთ ამ განავლის მომგროვებლებს და რა რიცხვით უფროდ და გუ-
 ლხ-მოადგინედ უფურებს ჩახველები ამ სასარგებლო საქმეს, ხამოაფი-
 აქნება ვითქვა, რომ ასად წელაწად დღეს, — ჩახველების მთელ წელაწა-
 დში მხოლოდ მარტო-მარტო დღესასწაულს, როდესაც ჩახველი შე-
 სწევება სოღმე უოკელი საქმე და კარობა, როდესაც უკვლანი ექვარე-
 ბიან ერთი ერთმანერთის მიღოცვას, — განავლის მომგროვებელი მიც-
 კადვე არ უშვებს ხელადგან თავიანთ საქმეს. ისინიც ხუფთად და ფა-
 ჭხად ჩამოვლები ეშურებიან თავიანთ მიღოცვას; მგრამ ამხედ ნაკლე-
 ბად არ ეშურებიან ისინი თავიანთი საქონლის საშოკრად, და ამ ხალით
 შეკერთებს სოღმე სასარგებლო საქმეს ხადესასწაულო საქმეტიან.
 თავიანთ განავლის გასრსა და ნიჩბს განუშორებელიც ატარებს თან და
 თავისუფალ მარცხენა ხელში უჭირავსთ ერთი გროვა ხეივნიტო ბარ-
 თები; როდესაც ის გზასე განავალს აგროვებს, ამ დროსვე თავის ხა-
 ცნიობის ხახვებში შეიტანს სოღმე ხეივნიტო ბარათებს, და როდესაც ხა-
 ცნიობებს შექსევება სოღმე, თავს დაბლად დაუკრავს და ერთი ერთმან-
 რთს ბარათებს გაუფვლიან.

შეინიმი უოკელ დღე დიდძალი განავალი გროვდება. ამას გვიპ-
 ტვიცებს მრავალი ამ ხაკითიი გაგებული ჰოგოსკები, რომელნიც გა-
 აქვსთ ჭაღაქს კართი უოკელ დღე და თითქმის მთელი დღე. ისინი გა-

აქვით ახლო მსდო სოფლებში ღ განკულის ქარსსეში, რომელიც შე-
 კინთან ზოგნი შორს იყოფებიან, ზოგნი ახლოს ღ ზოგნიცავე
 ლაქის შირში.

განკულის ქარსან ბევრ ხარჯს არ ითხოვს. იმისთვის არის გა-
 კეთებული რამოდენიმე შეიდან, რომელიც შხის მხარეს ღია არის. ბა-
 რი, რკინის ორთითი ღ ნახაბი შედგენენ მთელ იმას სამუშაო იარაღს.
 ოღონდ კი მსხლად ბლომად იყოს ღ ამხთან თვით შექარსნის მსიკა-
 ბა ღ ცოდნა, თორემ ქარსნის საქმე წარმატებით წავა.

სწორე შეიდანზე შექარსნე გატყენის სოღმე განკადს, ხამი ან ოთ-
 სი თითის ხისქესედ ღ განწორებს სოღმე ფიწალით. აქ განკადი სწო-
 ფად შრებს. საკმაოდ გაშრა თუ არა, ეს შეეტეობა იმით, როდესაც ეს
 გაფენილი მსხლა ზემოდგან დასქდება სოღმე. მშინ ამ გამშრალ გა-
 ნაკადს დაიტკრევენ სოღმე თოხის უფით. დაიტკრეველ ნატრებს, რა-
 მელიც კაცის სკლის გულის ოდენუბი არიან, გადაამრუნებენ სოღმე
 ფიწალით შეორე მხარესე. ერთი ღამის შემდეგ, როდესაც ნატრები
 სრულიად გამოშრებიან, შეკროვებენ სოღმე აწოწოლავებულ ბუღუ-
 ღების მსგავსად. ამხთანა გროვები შედგენენ ქარსნის ხსიათის მ-
 ნკენებელს. წვიმის დროს გროვეს ტიღობებს აფარებენ. ამითი განი-
 ხსუნვრება სოღმე უოველი შრომა, რომ განკადი იმ მდგომარეობაში
 მოიყვანოს, რომელიც ჩინელების ახრით შედგენს სოღმე ერთ უმჯო-
 ბესთაგანს ღ სოეიერ ხსუნქს მინდვრისათვის.

ამ გვარად შემუშავებული გამშრალ ნატრებად ისეიდება ქარსნეში.
 ამას ქუიდან კალათობით; კალათში ჩადის რვა ცირვასჭამდის მშრალი
 განკადი, რომელიც ზეკინის მხლდობელ ადგილებში ღირს თითქმის ორი
 გამეივი (ოთხი გროში). მინის კარვა განხუნქვლად ერთ დესეტინზე
 ნკუელებრივ უნდება თითქმის ექვსს ხამოც ღ ათი კალათი, ე. ი. თით-

შის ახ ოცდა ოთხი ფუთი, რომელიც ღირს სამ თუმან ღირსეულად
(სამდის *)).

მაგრამ განკალის პუდრეტოს იშვიათად ვიდულობენ ქაზსენაში.
იქ სეიდეა სასარგებლო არ არის შეიდეკლისთვის, რადგანც შექარსნე
ყოველ დროს იმოკის ხაშულებას გაურიოს ამ პუდრეტოში მიწა ღ
სხვა. ამასთანავე თვით პუდრეტოს გადატანამაც არ შეიძლება, რომ წა-
რალი არ მოუყადეს გზასუდ დაძნევის გამო ღ სხვ. ამისთვის, ჩვეუ-
ლებრივ, პუდრეტო შხადდება ადგილობრივ, თვით მიწის შემტროსე-
ლისან. ამ შემხადებამაც დიდი შრომა არ მოხდისთ. ჩინული აყუდებს
სოღმე ორ დიდ ომტაყვირსე ცხრილს. ცხრილს ჩვეულებრივ ჟოსე-
ბისას ხწსეკს, რომელსაც ჩვეულებრივ აქვს ერთ ღ სასვეარ ხაყინამდის
სიგრძე ღ ორ არშინსე მქტი ხიკანე. გლეხები, დედა-კაცები ღ ყმაწვი-
ლები მიიტანენ სოღმე ცხრილთან განკალის შხარელ ნაჭრებს, იქვე და-
ამტვრევენ თოხის ყუთი ღ შემდეგ ნინსუთი შეყურან სოღმე ცხრილს
დაფშინილ ნაჭრებს. ის განკალი, რომელიც კარგად დაიფშინება, გა-
დის ცხრილში, მსხვილი უკანკე გადმოადის. ამ ნაჭრებს, რომელნიც უკან გად-
მოადის, ახლად ამტვრევენ იმავე თოხის ყუთი ღ ახლად სცრიან ღ ამ
გაცრილ განკალისკან შესდგება პუდრეტო. რასაკვირველია, პუდრეტოს
ხაწმინდე იმაზედ არის დამოკიდებული, თუ რამდენად წერილად ან
მსხვილად არის დაწნული ცხრილი.

*) ხაქართველოში არა თუ თეიდას ვინმე კაცის განკალს, არამედ
ვინც გაიტანს სოსლიდგან. შირიჭით იმას მიხტყენ ფულებ; მაგრამ კა
არ იციან, რომ ეს ისე უნდა მიანსდეოთ, როგორც ნამდვილი ბეჯაღლო.
ღიბისი ამბობს, რომ ჩინეთში ისეთი ბეტვიისცემა აქვს ამ სხსუქს, რომ
იქ ყველამ იცის კაცის ერთი დღის განკალის წონა ღ ჩინელს უბტო-
ურებად მიანხია, თუ სტუმარი ისე წაკა იმის სხსლიდგან, რომ იმას
ფეხის-ადგილს არას მოუმატებს; ამაზედ მსხინსელს კანონიერი უფ-
ლება აქვს, სტუმრის უსვად დასკედრის გამო. მთარგ.

შველს მარჯულურ ხსენებს ჩინეთში აქვს თითქმის ორჯერადი
 ხმარება, როგორც ევროპაში. ანუელ ხსენებს ანუ ხაყუბის
 სტეს ნახელება შედგენს სოღმე მარჯულ სხვა-ღ სხვა რიგი რიგებტ-
 ბით. ამ რეგებტების მოთვლა ძირიელ მოაწყენდა თქვენს უფრადლებას.
 ამის გამო შე დავსრულეს ამ ხაყუბის მარტო ორი კომპოზიტის აღ-
 წერთ, სხელდობრ: მინდვრის კომპოზიტისა ჭ მარჯრი კომპოზიტისა.

მინდვრის კომპოზიტა არის შედგენილი მუჰა საქონლის განსავლ-
 ხვან ჭ მარის ბელტისხვან. მთელი საფსუელის განმავლობაში, როცა
 მოცდილნი არიან, ხროვკებს ბელტებს, კომპოზიტისთვის. ის ბელტა
 არის ხაყუბთხო, რომელიც გორახე არის მოჭრილი, უმეტესად ჩრ-
 დილიან. ადგილებში ჭ გზების ასლი; ჭ ის ცუდი ბელტია, რომელიც
 მდინარის ასლი არის მოჭრილი, შხის გულზე. ეს განსხვავება არს
 დაფუქსებული იმხედ, რომ შირველ რიგ ბელტში არის გარეული ბ-
 ლახები, რომელთაც არ უყვართ შემუშავებული ნოტიო ადგილი ჭ შხ.მ
 შუქი; ამისთვის ამ გვარი ბელტია არ აქვს მინდვრებში ნაკვან ბლ-
 ხებს, ჭ შორე, წელის ნაძირის ბელტია, რადგანც იმაში ურვეია იმს-
 თანა მცენარეობა, რომელთაც აქვსთ წინაღმდეგი თვისება შირველთის,
 ხაშიშარა მინდვრისთვის თვისის ნაკვანა ბლახებით. მაჭრიდ ბელ-
 ტებს ჩინელები ააკოკოღავებენ სოღმე თვის ბულულებას გვარად. ურ-
 თის თვის ან თვენახვრის შემდეგ გროკებს დაქილიან ჭ კადეკ ახ-
 ლად ადრინდელით ააკოკოღავებს, ერთი თვის შემდეგ ამის კრთისელ
 კადეკ განიმორებს. მდიდარ მიწის მფლობელებს აქვს ზოგჯერ ბელ-
 ტის ძირიელ დიდრონი გროკები, თითქმის ორჯერ უფრო დიდი სხვა
 ჩვეულებრივი ბელტების გროკებს, რომელშიც ბელტია რასკვირვლია
 უფრო მღე დაიშლება სოღმე; მაგრამ ძირიელ ბუკითად კი უნდა გა-
 დაბარწონ სოღმე ისინი. რადგანც ბელტია გროკაში სრულებით დაიყ-
 შხნება სოღმე, მაშინ კადეკ იხმარება საქმეში: ჩინელები ხმარობენ იმს
 საქონლის ქვეშ დასაფხანად, ნაძვის მტვირად. აქ ის აირვე სოღმე

ჩესხში. ამ შესაგებულ ხსენებს ახლად შეგროვებულ სოღმე, რომელიც აგრეთვე ორჯერ დაქმლან სოღმე, ღ ბოლოს გამზარდ გრძელნი დაქმნი სოღმე ჰედრეტოდ (ფშენილად) იმ რიგად, როგორც ზე-მოდ არის ნათქვამი. იმ შემთხვევაში, როდესაც ჩინელებს შემოაგლდე-ბათ სოღმე ხსლში ჩესვი, ამას ისინი გზებზე აგროვებენ სოღმე.

შინაური კომპოსტი შესდგება იმისგან, რაც ხსლში გადასადგები არის. ამას შედგენს: ყველა ხეგვი, ჭეის ნახშირისა ღ სხვა ხაწკვიის ნაღარი, ნარეცი, ტალახი, ყოველ გვარი ძვლები, ყველა ნატესი, ნაფ-ცქეხი, ჭერჭები, ხახურსი, კირი, ხმელი ლეროები, ფესკები, ფოთლები ღ სხვა. ყველა ამას მოჭკვიან, მოაგროვებენ ღ ჩაახსმენ ან ჩაჭყრის კომპოსტის ორმოში. კომპოსტის ორმოები კეთდება დიდებიც ღ მ-ტარებიც. ჩვეულებრივ იმათ აქვთ ხოღმე ერთი ან ორი არშინი ხიგ-ძე ღ ხახკარ ან ერთი არშინი ხიღრმე; კედლებს ღ ძირს ამოშენებენ ხოღმე აგურით. ამისთანა კომპოსტის ორმოები აქვს თითქმის ყველა რიგის ჩინელს თავის ეზოში, ღ ის უკლეს თავის ორმოს ძრიულ ერთგულად. ორმოს მოვლა იმაში მდგომარეობს, რომ ხან-ღ-ხან ორ-თითით ან ფიწალით გადააბრუნონ ღ აურიონ ის, რაც ორმოში არის, რომლის შემდგომ ყოველ დროს თითო კოკა წყალი უნდა დაახსან. უმთავრესი მოვლა ორმოსი მდგომარეობს იმაში, რომ კომპოსტის გროვა არას დროს არ გამოშრეს, რომ ის ყოველთვის გახსნილი იყოს წყალში. ზამთარში თუ კომპოსტის ორმო გაჭინა, მშინ იმს დაადე-ბენ სოღმე ან დაურჭობენ რამდენსაზე ნაჭერ უინულს, რომელიც იმს გაახურებს ღ გააგრძლებს თავისი ნოტიობით. იმ ადგილებში, სადაც ძკალი ბეჭრა იმოკება, კომპოსტი ძრიულ კარგი კეთდება, რადგანაც მტენარისთვის ძკალი ძრიულ ნოყიერი საზრდოა, ღ იმისთვის, რომ ძკ-ლი უმჯობესად დადგეს, არც ერთი ჩინელი არ დაჭოგავს ჩაყაროს თავის კომპოსტის ორმოს ცოტა მომეტებულად კირი ღ ნაღარი. მ-გრამ ჩინელები განსაკუთრებულ ორმოებსაც აკეთებენ ძვლის კომპო-

ხტ.სთვის, რომელმაც ძელებს გაზდა მესამე წილს გირსხე, ^{ქვემოთ} და
 აგრეთვე არ იმურებენ თანმოსთვის სის წაგარს ზ არ ^{გვერდებში} წყნარს
 სიძინად დასხმის.

კომპოსტის თანმოებს ჩინელები გაზაფხულზე სწმენდენ, კომპო-
 სტს იხინი ხსმობენ ზ შემდეგ პუდრეტოდ (ფშენილად) გადაქცევენ
 ხოლმე ზ თანმო ახლად ზ ცოტ-ცოტად ვიდევ იკუხა ამ სიკეთით.

ამ მესამე სუბარში თუ ნათქვამი, რომ ჩინელებს ჩვეულებად
 აქვთ მიღებული არა თუ მარტო მქსობლებიან, არამედ შორი ხო-
 ელის მცხოვრებლებიანაც სამეურნეო იარაღებს, მსწენების ზ აგრე-
 თვე მუშა საქანდის თხოვან. ამ სჯანს ჩვენ მოგვცა შემთხვევა შვე-
 სით საქართველან სოფლების ჩვეულებებს ზ უფრო ვრცლად ვილაშ-
 რაკოთ სხვა ახლ ჩვეულებას, რომელიც ვერ შემოღებული არ არის ჩვენ
 სოფლებში, მაგრამ იმის შემოღება იფრიად სჭირთა.

რასაკვირვლია, ვვლამ იფის, რომ ჩვენ სოფლებშიაღ არის ჩვეუ-
 ლება, რომ ვისაც სამეოფი მუშა საქანელი ზ ვაფი არა ქევის, დაქირა-
 ვებენ ხოლმე მქსობლებიან გუთნისთვის საქანელს ზ მქსობებს; აგრე-
 თვე მკის დროს, თიბის დროს, თონის დროს ზ სხვა ბევრ საქმეში
 ჩვენი სოფლების ვვლამ იკუხა საქართველან რამდენიმე ერთად შვერილ
 მუშა ხელის ზ საქანდის შემწეობას, იმისთვის რომ ამ ნათქვამი საქ-
 მებდენს, სოფნი თუ არ შვერთიხული შრომით, სრულებით ვერ გა-
 კოადების, სოფი ვი თქმვა გვეთდებან, მაგრამ ძირელ სწავლელი მუ-
 შობით, ზ მისეგ შემდეგში წარდის მუტი არა მოხდევს რა.

ამ საქმეში ზარეული კითხვა ის იქნება: 1) შეიძლება თუ არა უბრალოთ ღირსს გდეს-კაცს იმ გვარი სპეციალურად, რომ იმის შეიძლება, სკანს მუშა სელის & სპონდის დიქტირებულად, შესრულოს ვკვლას საქმე, რომელსაც იმის ცხოვრება მოითხოვს, ე. ი. სნას კიდეც, შესა კიდეც, ღწინას კიდეც, თოსნას კიდეც იმდენი, რამდენსაც ის შეიძლება იმ დროს, როდესაც გუთნუელი ჟეოლოდა, & ამხთან იხივ შეიძლოს, რომ თავისი მიწები საფუძვრებად გადაქციოს. 2) რა გვარი მოქმედებით უნდა შესრულდეს ეს სამუშაო. 3) ამას გარდა სხვა რიგითაც მოიტანს ეს ცვლადება სარგებლობას რასმე, თუ არა? ამხთვივს უნდა გაესინჯათ სკანს ორ გვარი შრომა: გაცვლავებელი & საზოგადო & შესდეგ უჭკნათ შედარებით: ამ ორ შრომაში რომელს უფრო სახარებალო შედეგი აქვს.

რომ უფრო კარგად შევიცნოთ სკანი ღაძარების საგანი, საქმროს ჟერ გამოვიკვლიოთ ის მიზეზები, რომლებსუდაც არის დამოკიდებული სოფელის ოჯახის ხამდიდრე: რასაკვირველია, დასაწყისში ის უნდა ვხატვათ, რომ ვკვლას ოჯახი, სოფელის თუ ქალქისა, შემდეგ მაშინ, როდესაც ოჯახის შემადგენელი ზირები ხმარობენ თავითი ჭკვას ისე, რომ საქმე წარმოტებით მიქუვსთ & შექნილ ქონებას ანგარიშით & ზომიერად ხმარობენ. მაგრამ სოფელის ოჯახს მოხდევს კიდეც თავისა განსაკუთრებითი თვისება, რომლითაც ის პრიელ სასტიკად განირჩევა ქალქის ოჯახისაგან. სოფელის ოჯახს კიდეც ის დართვის, რომ ის მსნუობისა & ჭკვის რიგინად მოხმარებას გარდა, მოითხოვს აგრეთვე აუფილდებად მშრომელი სელის & ამხთან მუშა სპონდის ხმარებებს, რომ ღონის ძეება ქონებებს აღსრულოს ვკვლას თავისი სკუვლებრივი საქმე.

ქალქში მარტო სელ კაცს, ესთქვათ სელოსანს, შეუძლიან მარტოდ-მარტო შესრულოს ვკვლას თავისი სელობის საქმე ისე, რომ სხვის თანამშრომლობას სრულიად არ სჭიროებდეს; აგრეთვე ვკვლას,

მართა ღ ამხთან უფრო მცირედი შრომის ღ დროს ქრისტიანობაში
 შეუძლიან იხე ამუშავოს თვისი თანხა, რომ ეს თანხა ერთ თვეში კო-
 თა ორად, ერთი ათად აქციოს, რადგანაც იმის მოკება უფრო ბუნებურ
 შემთხვევაზედ არის დამოკიდებული, ვიდრე მომეტებულ შრომაზედ. მი-
 წის მსენელს კი იმის გახდა, რომ არ შეუძლიან ვაჭაროვით ბუნებური
 შემთხვევით ინარკებლოს ღ დღეურიდგან თსუთმეტი კოადის მკეფრად
 სუთახი კოადი გამოიტანოს, იმის კიდევ ბევრი უნდა ამბრომოს ღ, რა-
 რაორც ზვეითა კითქვით, ბევრი მშრომელი ხელიც ღ საქონელიც უნდა იშვე-
 დიოს. იმის სენის დროს, თუ ორი ან სამი უღელი ჭეკავს, ხუთი ან
 ექვსი უღელი ხარი კიდევ უნდა იშვიკოს ღ აგრეთვე ამის ხემაჩინი მე-
 შხ ხელი. მკის დროს, თუ ბევრი სიმკალი აქვს, მუშეხი უნდა იშველიოს,
 რომ შთანწროს დროიანად მომკავს ღ ბერი არ ჩაიწკავს; თანხინთვი-
 სიც იმის უთუოდ დახტორდებს მუშეხის დაქირავება ღ სხვა. მსენელ-
 მოესველის ცხოვრების ამ გვარი შრომაკუნიდგან, რომელთაც ის კერხ
 დროს კერ წაუვა, იმდებთან ის მიხეხება, რომ სოივლესში ტკვეთიუ-
 ღი ოჯახი უფრო ის არის, რომელშიაც მომეტებული მეშხ ხელი იშ-
 ვიოებებს; ეხვე არის მიხეხი, რომ სოივლესში მშეხის გაყრის შემდეგ
 ისთი ტატლვეკებული ოჯახები აუცილებლად დაზარალებიან სოილქ.

მრავალ მეშახნ ოჯახს, სენის დროსაც, მკის დროსაც, ღეწვის
 დროსაც, ხამეოფი მშრომელი ჭეკავს, რომ უკვლამ იმასი მოთახუნაღება
 რიკიანად ღ თავის დროს შესრულდეს, ღ ამხთან შესრულდეს უფრო
 უშეობესად, ვიდრე დაქირავებული მეშეხით ღ მოვამატორვეით, რადგა-
 ნიც სავთუარი ხელთი ტაკეთებულ საქმეს უფრო ბევრი ბარაზ აქვს.

უდგილო არ იქნება მოკიევანთთ აქ ერთი ახდაზა, რომელიც,
 გგონებ, უკვლამ იცის: ერთ მამხ თავის შვილებსათვის დაურიკება თი-
 თთა ჭოხი ღ უოქვში, რომ უკვლამ თავთავინთ ჭოხი გადატეხონ ღ
 კკელას გადაეტეხან; შემდეგ უკვლასთვის გამოურთმევეთ ეს ჭოხები, შე-
 უარვის ერთად ღ მუფთა გადასატეხად ვერ ერთითვის, მერე მუარე-

რგად სცხოვრებს მშინ, როდესაც იმას ბევრი მშრომელი ჰყავს, რა უკეთესად შეიძლება ცხოვრება მშინ, როდესაც რამდენიმე აჯახი-
დგან შესდგება კიდევ ერთი დიდი აჯახი. თუ წარმოვიდგინოთ თვალ-
წინ ჩვენი ბიწის შემუშავებას და ჩვენი სამკურნეო იარაღების აწმყო-
მდგომარეობას, მშინ უფრო მტკიცედ მივემხრობით იმ აზრს, რომ
აჯახების შეერთება ერთად შრომისთვის უფროდ სჯობდა.

აი როგორი განსხვავება აქვს განხვეულობით შრომას, სურთოდ
შრომისაგან და აი რომელს როგორი შედეგი: რამდენიმე აჯახის და
იმითი საქონლის შეერთებული შრომით უოკელთების ღირნი-ძიება იქნება,
რომ ერთბაშად გამოიტანოს რამდენიმე გუთანი და მიწა თავის დროზე
მოხნან და მარტო ხელ კაცს ან ცოტა საქონლის მატროს აჯახს ბუ-
რჯურ გაუქმრდება ეს, რადგანაც საქონელიც და მუშაც უნდა ხხისგან
დაიჭირავოს, როდესაც იმას ფული უოკელთების ძირიელ უქროს და ზო-
გჯერ ფულიც რომ დაჭიბდეს, გუთანს დროზე ვერ იშოვნის და უდრო-
ოდ მოსენა მოსაკვლხ აგნებს; მის დროს ღირნი გლეხ-კაცს ბურჯურ
გაუქმრდება მუშების შოვნა და უფრო ხშირად ფულისა, რომ მუშები
დაიჭიროს და თუ იშოვნა ფული, ჩვეულებრივ იმდენ სარგებელს გამო-
ართმევენ, რომ თავში და სარგებელში ხხსეკარ მოსაკვლხ ფულის მ-
ტრონი წაიღებს და ამში უდროოდ მოძვით ცალკე მოხდის ზარალი
და სარგებლის მიცემით ცალკე. სურთოდ რომ იმუშავებენ, მშინ მუ-
შების დაჭირება სჯობდა აღარ არის, იმით უოკელთების სამოთფი სა-
ლხი ეუოლებათ, რომ ერთბაშად მოკდნენ უნას და ანზდებულზე მო-
ძკონ და ამითი მუშის ჭირაც თითთან დარჩებათ, სჭმენაც თავის დრო-
ზე გააკეთებენ და მკანაც ინწყადან ჩვენი გლეხ-კაცები, რადგანაც მკაც
რიჯახნად არ იციან.

ერთ კაცს რომ უნა, ან სიმინდი მოუფდებენ—ხულ დაღუბულია,
ცალკე იმითი, რომ სჯმელი არ ეჭება, ცალკე იმითი, რომ თუ ეს
მოსაკვლხ ვადითა აქვს მოუკანილი, ისიც უნდა მიხცეს, და სურთოდ მო-

12

სავალი ვი, ვერ კითხი ეს, რომ უკალოდ ღ უხარკოდ იხუეს მორწყინდღღღღღ
 ღ შეორეც ეს, თუ ეს მოსწვლი კით ადგილას მოსცდეს, უფრო
 იძედა, რომ შეორე ადგილას გადასწება ღ ამითი დახარალება ისე არ
 დაეცემა ვეკლას, როგორც იმ ცაცაღკკკკბულ ოჯახს, რომელსაც ხელ
 მოუცდა, რადგანაც ხაზოგადოდ შრომის დროს თავის სკედრ წარაღ-
 ხაც ღ მოკებსაც ვეკლას მინაწილე განხრულაბს ღ ამითი წარადის დროს
 ვეკლას შეღვათი ელკვა.

ხაზოგადო შრომით უფრო ადვილად შეუძლიანთ, რომ თავანთ
 მიწები საფურცერებად გადაქციონ, ცალკე მშრომიელს ვი ამხთვიბ ბეკრი
 დროც გაუვა ღ ბეკრი სარეიც ღ ამხთიან სმირად კერც ვი მოიცილის
 ისე ადვილად, რომ ხსუქის წიდეკს მოუნდეს ღ ხსკა ხაქმე ვი გადახ-
 დკას ღ კერც იშოკის თავის ხსლში ისე ადვილად სამყოფ ხსუქს. ხა-
 კროთოდ შრომით ვი შეიძლება ერთ დღესაც რამდენამე დღის მიწა გა-
 დაქციონ საფურცერებად ღ ამხთიანაც რადგანაც წკენ ქკკკით ურწკვათ, რომ
 ხაზოგადო ხაქიანელი ერთ ადგილას შეინახონ, ხსუქიც ბეკრი მოუ-
 გროკლებათ.

საერთოდ შრომის მოხდკს კიდეც ბეკრი ხსკა კითლი შედეკი:
 როდესაც გლეს-კაცი წარმცინაბს თავის ხაქმეში ღ თავის უხერსულა-
 ბით ცუდად მიქუკს თავისი ხაქმე ღ ამის გამო ის დარბია, ხაზოგა-
 დო შრომის დროს ის კერ იწარმცებს, იმას უხაქმოდ არ გააუშკებენ,
 იმას ძღვას დატანენ, რომ როგორც ხსკამ, იმხნაც ისე იშრომოს ღ
 მომეტებული შრომით მომეტებული ხაშუალება მოამბოკას ცსოკრების-
 თკის.

ხაზოგადო შრომაში ძღვის დატანებაც რომ არ იყოს, კაცი,
 მინც, უფრო მხსნობს; იმას უთუთოდ აიყოლიებს საერთო შეცადინუა-
 ბა ღ თაკმოვეარუობა არ მახცკუს ნებას, რომ ის ხსკა'ზე უკან დარჩეს
 იმ დროს, როდესაც ვეკლანი ცდილობენ. კაცის ბენება ისეთია, რომ
 ის უოკვლთკის ცდილობს, რომ ხსკას არა თუ ჩამორჩეს, არამედ

გდაჭრის კიდევ ღ ამ თავისებს უოკლოთის უფრო დიდი ფორმები გამოაკისმის სოღმე მამის, როდესაც ბევრი ერთად აკოთუნი სეკუიარ სექს.

ბერი სარმცი ვანი, როდესაც ცალკე შრომობს, დღეს რომ გასაკეთებელი ქონდეს, სხვალიოდ ღ სხეუციოდ გადასდეს, მეგრამ სხოკადოდ შრომის დროს უკვლა სექმისთვის თავისი დრო იქნება დანიშნული ღ განდა თუ არა უნდა იმეზვიო, თუ კი სხვანიც მუშაობენ.

სხოკადო სექმეში უფრო იმ შარების ნუთი მიდის სექმე, რომელნიც უფრო ჭკვიანები ღ სხადონი არიან, ცალკე შრომაში კი უკვლა თავის ჭკვით ღ ხეწით იქცევა ღ რასაკვირველია უგუნურ ვანს უგუნურად ღ უსარგებლოდ მიქუკს თავისი სექმე.

საქართველოში სხოკადო შრომა იმ გვარი სიერციით, როგორც ჩვენ ურწევთ, ვერ არავის გამოუდღია ღ ამის გამო ბერს სძნელოდ მიანდება, მეტადრე იმ ბირობების აღსრულება, რომელსაც ეს შრომა უსათუოდ მოითხოვს. ღ კადეც ისა, რომ იმ გვარი ცვლილება უნდა შეემთხვას მხენელ-მიუხველს, რომელიც სხვა წოდების სადსზე უფრო მტკიცედ მისდევს ძველ ჩვეულებას ღ უფრო მომეტებულად ემინიან თავის გარემოების შეცვლას; იმის თუ დაიყოლიებს კაცი, ისეც მაგალითებით, ისეც ის, რასაც თავის თვალთ დანახავს, რასაც თავის სელს მოსჭიდებს.

ამ რა ღონის-მიება უნდა ვისმაროთ, რომ იმ გვარში შრომაში საიმედო შედეგი გვიჩვენოს ღ დასაწყისშივე არ მოგვიხდეს ხინანული? ჩვენმა გლეხ-კაცმა სექველა, რომ იგოდეს ვითისკა ღ თუნდ იგოდეს კადეც, სათქვამი მიზნების გამო, არ შეიძლება ვიმედოვნებდეთ იმითი, რომ გლეხ-კაცმა წიგნით მიქუკს სექმეს სელი; ისეც უნდა მივმართოთ ან მღდღესს, რომელითაც უფრო ბერი გავლენა აქვსთ გლეხ-კაცზე, ან თვით თავად-პრინციებს, რომ იმით შეიგნონ კარგად ეს სექმე ღ რიგინად ხაგო-

ნის გლეხ-გლეხებს ამას ხარკებლობა, თითონვე გასდენ მოთავსდნენ
სულსმღვანელად ჭ სუქის მწარმოებელად.

საქმე ამ გვარად უნდა დაიწყო: ვსთქვით დიდი სოფელია, ამ
სოფელში გამოვიდა ორასი მეზ კაცი, ოთხას უღელზედ მეტი ხარ-
კანუნი. ამ ხალხის თავიანთ საქონლიანად შეერთება შირველად, რახ-
კორველია, ხამულა იწება ჭ კარც თავს მოვა; ამხთვის სოფელი ან
უწინადად უნდა დაიქოს, ან არა ჭ ჯერ უკვლავ უმჯობესი იხ იწება,
რომ იმ სოფელში ჯერ ერთი შატრა უბანი შესდგეს. შეგროვდეს
იგდა ათი ან ორმოცი მეზ კაცი ჭ კომოციონის იმთ ვისაც რამდენი მეზ
საქონელი ჭეკს. ამ ხალხში ამოარჩიონ სამი თავი-კაცი, რომელთა-
კანშიაც ერთი ან მღვდელი იწება ან სხვა ვინმე წიგისა ჭ ანგარიშის
შეკადრე ჭ მიხდონ იმთ საქმის წეკანა ჭ ზედამხედვეობა. ამ სამს კა-
ცის უნდა დანიშნოს მეზობის დრო ჭ საშეშაო ადგილი, შექაროს
საღისი ჭ საქონელი ჭ მისცეს მეზობის რიგი; ამთ ხელში იყეს მოსა-
გონისა ჭ სარჯის ანგარიშა, ამთ დაურბონ უკვლას თავთავიანთ ხეადრი
მასკალი, ამთ გადახდვიონ ჯარიშა იმთ, ვინც მოხდება საქმეს,
ვსთქვით ვცხედ დღეში ორი აბში საზოგადო სახარკებლოდ; ამთ
წახალიხონ ზარმაცები ჭ ვისაც კერ მოარჯულებენ გამოარცხონ ხელ
მადხის თანხმობით. თუ თითონ ამორჩეულები ხინდიხისანად არ მოიქცე-
ვან; ან თითონ არ იმუშებენ, ან შაბაშაკენ რახმე ხერთო მოსვლი-
დგან, ესეხი ხალხს უნდა გამოცვალოს.

რომელიმე საზოგადოების დაარსება მშის არის მხელი, როდე-
საც მოთავსებს ადვილად შეუძლიან საზოგადო ქანების გაუღიჩვავ; ვს-
თქვით, როდესაც იმთ ხელში არის სახარკებლოდ უკვლა წევრისგან შე-
გროვებული ფული რომელიმე ხეკგრო ან ხამუშაო ალებ-მაცემობი-
სთვის. მკრამ მწას მეშებს საზოგადოების იმ ხანით, რო-
გორც მკის გვინდა ვუწმითთ, ხრულებით სხვა ხახათი ჭქეს; აქ ფუ-
ღს არაფერა, არ ახხრებენ ჭ არავის არ გამოართმევენ ჭ მოსვლას

დაძლევს და მოხარულად სრულდებით ადვილი არ არის და თითქმის არ შეიძლება. ამ მხრით ჩვენ უფრო სიმძაღო შემოსივება გვჭირდება. ჩვენი აზრი აღსრულებაში მოვიყვანოთ. ამში ერთი ის იქნება შორეულადვე სწოთითო გლეხ-კაცისთვის, რომ ის, რაც შევა სწოგადობაში, თავის საქონელს და სოფელთ შეტახიდ იარაღს ისე აღარ უნდა უყურებდეს, როგორც თავის განსაკუთრებულ ქონებას; იმის თავისი სიყინად უნდა მიანდეს და სხვისა თავისად; ის ისე უნდა უყურებდეს სწოგადოდ მიცემულ ქონებას, როგორც გაუყოფელ ქონებას, რომელიც შემდეგში შეიძლება, რომ იმის ის არ კრავს, რაც თავისად კვონს, რადგანაც თუ არ ამ გვარად, ძნელად რომ სწოგადობაში იწარმოოს.

როდესაც ვკვლავს თავ-თავისა საქონელი სწოგადოდ გამოყვინდელი თითონ კბარება თავის სხლში, ისევე, როგორც განსაკუთრებულ ზატროსს და მშრომელს, მამის არ შეიძლება, რომ სმირად არ მოსდეს სწოგადობაში უთანხმოება, ამისთვის, რომ რადგანაც თავის საქონელი თავის განსაკუთრებულ მფლობელობაში კვოლება, იმის ყოველდროს უფრო ადვილად შეუძლიან არ გამოიყვინოს ეს საქონელი სწოგადო ხამეზობად, ან არა და გარეშე ხაქმზე წავიდე და ამითი ორი უღელი ხარის დაკლებით მთელი გუთინული მოაგდინოს. მუორეც ესა, რომ, რადგანაც ვკვლა მუშობა არ მოითხოვს ბევრ საქონელს და ამის გამო სოფი საქონელი ხამეზობად გავ, სოფი კი შინ დარჩება, ატოთვე რადგანაც ბევრი სხვა და სხვა რიგი მუშობა არის სოფი მამე სოფი მსუბი, — არ შეიძლება, რომ ვკვლა საქონელი რიგ-რიგად ამუშავონ სხვა და სხვა ხაქმში და სოფს უფრო სმირად ან მამე მუშობა არ მოუხდეს და სოფს იმეათად და ადვილი; — ამისში რასაკვირველია ვის საქონელსაც ან უფრო სმირად შესვლება მუშობა და ან მამე ხაქმზე, ის უფრო უმადური იქნება სწოგადოდ შრომისა. სოფი იტყვის: ანა, შელო, გუშინ ჩემა ხარი კმა გუთინში, დღეს აღარ შევამა; ან ჩემა ხარი რომ დინიერთ, იმისთვის ხელ თავში ამით, სხვისს კი არა, არ

მინდა თქვენთან შეხება. ან ავად გახდება ვინიმე სარი და კვლავ შემოვიღებ და შევხვდები და დავუთხროთ რომ მოხსნეს, ის მაინც ერთი ან ორი კვირა არ გამოიყვანს და ამაში იმის სიამაღეს ვერ გამოართმევს და ყოველ დროს საქონლის შემოწმება არ იქნება და სწავლას ვი სარი მოაგვადება. ზოგჯერ მოთავსები ემშობებას იმხარებენ და თავიანთ სარებს დაახვეწებენ და სხვისას ვი ამუშავებენ; ამაში ერთ უზრადლო რაზედმე საზოგადოება უფრო ადვილად მოიძლება; მაშინ, როდესაც ჩვენი შეგადინება ის არის, რომ, რაც შეიძლება, უთანხმოების მიზეზები მოკლნით ამ სწავლაში.

რაც ვი საქონელი საზოგადო გუთვნილება იქნება, მაშინ ხელსწინაირად წავა სწავლა; მაშინ არ ექნება არავის მიზეზი, რომ უმადური დარჩეს საქონლის უზომოდ შემოაბით და კვლავ შეიძლება, რომ იმიტგან საზოგადოდ მიტეხული სარებით როგორც უნდა, ისე იმფლობელოს. მაშასადამე ვი საქონელი, როდესაც სწავლას არ არის, საზოგადოების ერთ რომელსამე წევრს უნდა ეხარებოდეს და იმის ზამთარში საქონლისთვის ყველასგან იმდენი სწავლილი ეძლეოდეს, ვისაც რამდენი საქონელი მიუცია საზოგადოებისთვის და ამ წევრს ან ჯამგირი უნდა ჰქონდეს, ან გადატყუთილი მოსვალა.

საქონლის ერთად შენახვით საზოგადოებას ექნება ღონისძიება მოაგროვოს ბევრი სახეშიც თავიანთ მინდვრების ნაფურცლებად გადასაქცევად.

რადგანაც ჩვენ გვინდა, რომ საზოგადოებაში ფული არა შემოიბდეს, ნათქვამი მიზეზების გამო, ამისთვის ფულის მგვირად, რომელიც დახჭირდება საზოგადოებას სამეურსეთო იარაღების სასეაღლად, ყველამ, ვისაც რა იარაღი აქვს, უნდა შეიტანოს საზოგადოებაში; ზოგი იარაღი საქონლის ბაღდათაც მიიღება, კსთქვით: ვინც გუთინს შეიტანს თავის გამართულობით, ღვედებით, უღლებით და სხვა, იმას აღარ მოსთხოვენ ამ გუთინის ფასის შემსა საქონელს; აგრეთვე ურემში, კვარებსში და ფარც-

ზურა და საქონელს მარტო ბზე, ეს ურიგობა ცხება. და ავიღოთ ურიგობა
 თქმა: ვხატვით თითო კაცს საზოგადოდ ჭკუის შევინდობს. და ავიღოთ
 უღელი ხარი, ამისში სურთა მოსავლისა თითოს ერგო თითო კოდი
 ზურა, ამით ხარკს ერგვით იმდენა ბზე, რამდენც გამოაჩნება კოდის,
 ამში თუშვა საქონლის შრომა უფრო მომეტეულებდ ფასობს, მერამ
 გრზე ნაკლები ფასი მოხდის, რადგანც ერთი კოდი ზურა. მაშხად-
 მე უნდა ისე გაგანაწილოთ ეს მოსავლი, რომ კაცსაც თავისა შრომის
 სკდრი ზურაც ერგოს და ბზეცა და ხარხაც გრზე და ამხთან, რადგანც
 სარის მუშაობა უფრო მეტად ფასობს კაცის მუშაობაზე, ხარს ერთიც
 და მეორეც მეტი მიეცეთ, თორემ ის იყნასა, რომელსაც მეშხ საქონ-
 ლი ბურა ჭკუის და მუშხ ხელი ცოტა, თავის საქონელს მალად არ გა-
 მოიყვანს საზოგადო სამუშაოდ, იმახთვის რომ თუკი იმის საქონელს
 მარტო ბზე ერგება, ისევ იმის ირჩებს, რომ ცალკე ამუშვობს და ზუ-
 რიც ბურა იშოვოს. საზოგადო მოსავლის განწილებისთვის საქონლი-
 რომ ჩვენ ვიცოდეთ სად როგორ ფასობს თუღად კაცის შრომაც და
 საქონლის შრომაც; როდესაც ამის გარეშად შევიტყობთ, მაშინ ადვილია
 მოსავლის განწილება იმ გარეშად, როგორცა ვხატვით, მერამ
 რადგანც შევლია იმის სამდვილად ჩვენსა, თუ სად რამდენად მომეტეუ-
 ლად ფასობს საქონლის შრომა კაცის შრომაზედ, ჩვენ უნდა ავიღოთ
 მხოლოდ ერთი რომელიმე ადგილი და განვიჩინოთ როგორ ფასობს იმ
 ადგილას კაცისა და საქონლის შრომა, და მეშდეგ როდესაც ფასს თუ-
 ლად ვიანგარიშებთ — შევიტყობთ იმ ადგილას ერთი ხარი რამდენ კაცს
 უდრის მუშაობაში. ავიღოთ თბილისი, აქ შუა გამოაჩნებრით ერთი
 მუშის ფასი არის დღეში ორი აპაზი და ერთი უღელი ხარისა ანუ ერ-
 თი ცხენისა რვა აპაზი კაცისად, მაშხადამე კაცის ფასი რომ ვიანგა-
 რიშოთ ცალკე ორ აპაზად, უღელი ხარი უცნოდ ელირება შუა აპა-
 ზად და თითო ხარი ხამ აპაზად, აქედან ხნახს, რომ უღელი ხარის
 მუშაობა ერთი სამად მეტათა ღირს ერთი კაცის მუშაობაზე და ერთი

ხარის კრთ ნსკვრად. მასხადამე ხდაც რმდენად მომეტებულად
 ღირს ხარის შრომა კაცის შრომასე, იმდენად მომეტებულად წილად უნდა
 მიეცეს ხარს მოსხვლიდგან. ამისთვის ნყენი ანგარიშის შესხვრად კაცს
 რომ ერგოს ერთი კოდი ჰური ღ იმის გამონაკალი ზსე, ერთ ხარს
 ერგება კოდ-ნსკვარი ჰური ღ კოდ-ნსკვარი ჰურის ზსე, აგრეთვე
 სიმინდი ღ სსკა. თუ რომელემე თესიდაგან გამოვლენ ზატარა ბიჭები,
 იმათაც წილი უნდა მიეცესთ, რასკვირველია იმდენად, რმდენიც მათ
 შრომას შეეყურება, ვსთქვათ იმის ნსკვარი, რაც სამდვილ მუშას ერგება.

თუმიცა ხაზოგადო სამუშაოდ შეიძლება ბერი საქონელიც შეიყვანოს
 ღ ცოტაც, მაგრამ მიწები კი უთუოდ უკვლამ თანასწორად შეიტანოს,
 ვსთქვათ უკვლამ ხუთ-ხუთი, ათ-ათი, ან ოც-ოცი დღიური მიწა, მაგრამ
 თუ ხაზოგადოებს დადებულ რიცხვზე მომეტებული დასჭირდება, მაშინ
 იმ შეტის მჭონებელს, რომელიც ხაზოგადოებაში იქნება, ხეერთა მოსხვ-
 ლიდგან მომეტებულ მიწაში ნაშრომს გარდა, კიდევ მიეცემა ღალაც—
 დღიურზე რაც წესია.

ხაზოგადო ჰურის ან სიმინდის მოსხვლიდგან ვიდრე გაყოფი-
 დეს, რაც კარგი ჰური ან სიმინდი გამოვა, უნდა გადაიღვას იმდენი, რა-
 მდენიც საჭიროა მომავალი მოსხვლისთვის სათესლედ ღ ჰური უნდა შე-
 ინახოს ხაზოგადო ორმოში ღ სიმინდი ხაზოგადო ხასიმინდში, რომ-
 ელნიც იმოდენები უნდა იყვნენ, რომ ეს ჰური ღ სიმინდი სულ ჩაკტი-
 გენ: (ჰურის ორმოს გაკეთება არის აღწერილი წიგნის ბოლოს ნკენ-
 გან ცალკე დამტკებულ თავში.)

უფურეთ მშინ, როდესაც სოფლიდგან ერთბაშად ათი ან ოცი
 გუთანი ერთად გამოვა ღ რიც-რიგით გაკემის მინდორში ღ გუთნის
 დელები ერთმანეთს გაკვიბრებიან გუთნის მარჯვედ სმარებაში, უფურეთ
 მშინ, როდესაც შეერთებულ მშრომელებს ეწებათ ერთი უშველებელი
 კალო ღ ზედ ათი ან თორმეტი კვირი შემოურაენს ღ ერთ კვირაში
 სულ გაქლენს დიდ უშველებელ ძნებს; უფურეთ მშინ, როდესაც ორმო-

ცი ან სამოცი კაცი ერთად ჰობუნს შესხასებს ჭ მოედებენ, რეგულაციას
 ნამგლებით, კკონებ ერთ წუთში თავიდან ბოლოს გაკიდებენ და შემდეგ
 ზონ ენა, უფურეთ მაშინ როდესაც მიუღია საზოგადო მინდურია სა-
 ერთო შრომით ერთ ორ წელიწადს სულ ნაფურებად გადაიჭყვიან
 ჭ მოხსავალს ერთი ორად აქნებენ. ჩვენ წინადაკე გამოგვისტავს ამის
 კეთილი შედეგი.

აქ უნდა დავმტოთ, რომ ამგვარი შრომის თეორიის შედეგმა ძრეულ
 სამხელა იყო ჩვენთვის იმ მიზნით, რომ არა გქონდა შესდელობა-
 ში რომელიმე კერძოული თეორია სამეურნეო საზოგადოების გამარ-
 თვისა ჭ არც შეესკვდრია სასკლემქანელოდ თხზულება რამე ამ საგანზე.
 მართალია არიან თხზულებები დღიური მუშების საზოგადოებების (ასო-
 ციაციების) შედეგანზე, მაგრამ ამ საზოგადოებებს სრულებით სსვა მი-
 მართულებს აქვსთ ჭ სსვა სასათია ჭ სრულებით არ მიუდგებიან სამე-
 ურნეო საზოგადოებას. მაშასადამე ჩვენ შრომას არ უნდა შევიღონ ძრე-
 ელ სასტიკად ჭ განვიცსკით იხანი, ვინც ამას განიხილვენ კრიტიკულის
 თვლით, მაგრამ ჩვენ ვიმედოვნებთ, რომ იხანი გვანობებენ ამ თეორიის სა-
 კლუდეკანებას, რომ სსქე. თუ შესაძლოა, უფრო უგკეთხად წაიყვანოთ
 ჭ მეტადრე უფრო მადრიელი ვიქნებით მაშინ, როდესაც ამ საკლუდე-
 ვანებას გვიწვენებენ იხანი, ვინც სსქით გამოხდრან ჩვენ თეორიის ჭ
 დაწკრილებით გვამოხებენ ამის დაფუძნების სრუტელობას ჭ ნუკლუდე-
 ვანებას.

(შემდეგი იქნება).

მელიქიშვილის დ კომ. სტამბაში, ვეინჟიანის დ ჯადაიშვილის წიგნების მაგაზინებში, სემინარიაში (იაკ. გოგებაშვილთან) დ ინსტიტუტის რედაქციაში იხილდებან:

გაბრიელ ეპისკოპოსის ქადაგებანი დ მოძღვრებანი. ფხვი მსუთ-ნახუარი, მომხსო ჭაღაღაშვიდ ორი მსუთი კანია, ჯადიანნი, მოთხრობა თ. ილია ჭყეჭყავისის. ფხვი ათი შური.

ქართული ანბანი დ ზირველი საკითხავი წიგნი, შედგენილი ი. გოგებაშვილისხვან, მეოთხე გამოცემა. ფხვი უკლეჯან ორი შური.

ბუნების კარი, საყმაწვილო წიგნი დაბად კლასებში სასწავლებელი, შედგენილი ი. გოგებაშვილისხვან, საქართველოს კარტიო. ფხვი უკლეჯან ცამეტი შური.

საქართველოს კარტა, გამოცემული ი. გოგებაშვილისხვან. ფხვი ექვნი შური.

რუსული ენის დაწვებითი ზრატეიკული კურსი ქართველთათვის, შედგენილი გ. კ—შვილის მიერ, მეორე გამოცემა. ფხვი ხამი აბაზი.

ამბები ძველი დროების საღებებისა. ნაწილი ზირველი. უწინდელი ინდოელები დ კეკეზტელები, რუსულიდამ ხათარეში. ფხვი ხამი შური.

ანთიმეტიკა, შედგენილი ვასტანგ თულაშვილისხვან დ მ. ვიფიანისხვან. ფხვი ხამი შური.

თ. გიორგი ერისთავის თხზულებანი, აუტორის ხურათით, ზირველი დ მეორე ნაწილი. ფხვი ხამი აბაზი, თბილისში.

კატა-აწონა, კომედია, იას. დ. მელუნიუსუტკისიშვილისა. ფხვი ერთი შური.

კოტორანნი. ამბავი აბუხლომ დ ვიურისი. ფხვი ხამი შური.

სინოპტიკური კალენდარი 1870 წ. ფხვი ორი შური.

შაწაწინა კალენდარი 1870 წ. ფხვი ხუთი გროში.

სახამდერო ლექსები. ფხვი ერთი შური.

«მნათობა» ამ 1870 წელსა გამოდის იანვრიდან ყოველ რვა თითო წიგნის სურცე იწება შეიდიდვან ათ თაბასმდის.

ამ 1870 «მნათობის» ფასი:

ძიული წლისა—გაკზახნით ყველა აღავტემა 8 მანეთი.
 ნახკარ წლის ხელას მოწერა არ მიიღება, გარნა ძიული წლის ფასი შეიძლება შემოიტანოს ორ ნაწილად—ოთხ-ოთხი მანეთი.

ხელას მოწერა მიიღება:

თბილისში, «მნათობის» რედაქციის კონტორაში, რომელიც იყოფება კეკელიძის, ზუგდიდის ქუჩაზე, დავით ავალიანის ხსენებით.

ზერეთვე უ. ავადათოვის წიგნების მაღაზიაში, თამაშოვის ქარვასლის პირდაპირ.

გარეშე ხელას - მოწერათ შეუძლიანთ დაბარონ შემოსხენებუდი ადრესით.

